

VIGILLA

2019 / 2

Keresztény lelkiség egykor és ma

ZÁTONYI MAURA: **Bingeni Szent Hildegárd a beteljesedett élet titkáról**

VÁRSZEGI ASZTRIK: **A keresztény lelkiség gyökerei és mai hangsúlyai**

LACZKÓ ZSUZSANNA: **A szemlélődő lelkiség időszerűsége**

MUSTÓ PÉTER: **A lélekéről**

Aczél Géza, Filip Tamás, Halmai Tamás és Oravecz Péter versei

OSZTROLUCZKY SAROLTA: **Thomas Wolfe és Ottlik Géza**

FRANÇOIS-MARIE LÉTHEL: **Marton Marcell kármelita lelkisége**

XVI. Benedek pápa és Arie Folger bécsei főrabbi levélváltása

Beszélgetés Thomas Keatinggel

LUKÁCS LÁSZLÓ:	Hivatásunk	81
----------------	------------	----

KERESZTÉNY LELKISÉG EGYKOR ÉS MA

ZÁTONYI MAURA:	Az áldás lelkisége. Bingeni Szent Hildegárd – bencés egyháztanító – a beteljesedett élet titkáról	82
VÁRSZEGI ASZTRIK:	A kereszteny lelkiség gyökerei és mai hangsúlyai	91
LACZKÓ ZSUZSANNA:	A szemlélődő lelkiség időszerűsége	98

SZÉP/ÍRÁS

ACZÉL GÉZA:	(szino)líra. torzósztár (<i>versek</i>)	104
HALMAI TAMÁS:	Identitás; Állapot; Barlang; Mozdulatlan; Tanulság (<i>versek</i>)	105
ORAVECZ PÉTER:	Memento; Széljegyzetek (<i>versek</i>)	107
OSZTROLUCZKY SAROLTA:	Az emlékezet bozótjában. Thomas Wolfe és Ottlik Géza (<i>tanulmány</i>)	108
FILIP TAMÁS:	Lesz, ami lesz; Dobjátok elém (<i>versek</i>)	117
SZALAGYI CSILLA:	Hogy eredendő (<i>vers</i>)	118
DÉVÉNY ISTVÁN:	Mariella Mehr két verse (<i>fordítások bevezetővel</i>)	119
TÜSKÉS ANNA:	Rab Gusztáv és az <i>Elveszett álláspontok</i>	121
RAB GUSZTÁV:	Elveszett álláspontok (<i>novella, részlet</i>)	122

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

■ Thomas Keatinggel (<i>Görföl Tibor fordítása</i>)	127
---	-----

MAI MEDITÁCIÓK

MUSTÓ PÉTER:	A lélekéről	135
--------------	-------------	-----

EGYHÁZ A VILÁGBAN

FRANÇOIS-MARIE LÉTHEL:	Marton Marcell kármelita lelkisége (<i>Bakos Rafael fordítása</i>)	139
------------------------	--	-----

NAPJAINK

■ XVI. Benedek pápa és Arie Folger bécsi főrabbi levélváltása (<i>Görföl Tibor fordítása</i>)	143
---	-----

KRITIKA

VÖRÖS ISTVÁN:	A szerző halandóság-szabadságra ment.	
	Bazsányi Sándor: <i>Nádas Péter</i>	147
TÓTH ANDREA:	Radikális gondolkodás. Balázs M. Mezei: <i>Radical Revelation</i>	149

SZEMLE

(részletes tartalom a hátsó borítón)	151
--------------------------------------	-----

Hivatásunk

Néhány hónapja ért véget Rómában a püspöki szinódus, amelynek témaja: „Fiatalok, hit és hivatástisztázás”. A világ különböző tájairól érkezett fiatalokat megkérdezték: mi segíti hitük megélését és mi okoz számukra nehézséget; hogyan tudnák ők erősíteni az egyház életét? Velük kapcsolatban elemezték a hivatás témaját is, hiszen életének elején kell mindenkinet tisztáznia a kérdést: mi végett vagyok és mi az életem feladata? Létével mindenki meghívást kap arra, hogy a benne rejlő adottságokat kibontakoztassa: testét és szellemet, értelmi és érzelmek képességeit, egész személyiségeit. Ahogy VI. Pál írta: „Minden élet — hivatás”. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata szerint „minden emberi lénynek (...) egyenlő méltósága és joga van”. Aki nem a hit szemével nézi a valóságot, annak nehéz elfogadnia, hogy senki sem tucatáru, „bedobva a létbe”, hanem saját felcserélhetetlen egzisztenciáját kell valóra váltania — s ez érvényes még akkor is, ha az emberiség nem kis részének csak nyomorúságos tengődés jut osztályrészül, élete kezdetétől annak végéig, szinte folytonos haldoklásban.

A hit szemével látó számára azonban az „emborschisztázás” ennél többet jelent. Abban a meggyőződésben él, hogy magát a léttét, senki másra nem hasonlító, egyedi személyiséget Istenről kapta — ajándékként és feladatul. Életét nem az elért eredményei teszik sikereséssé, hanem az, hogy felismeri, kinek, milyennek gondolta el a Teremtő, és igyekszik ezt a tervet élete folyamán valóra váltani. A hit sajátos párbeszéde alakul így ki, amely meghatározza döntéseit, életének alakulását. Ahogy Ferenc pápa fogalmaz: „Küldetés vagyok ezen a földön, ezért vagyok ebben a világban”. Vagy J. H. Newman szavaival: „Arra vagyok hivatva, hogy olyasmit csináljak vagy olyanná legyek, amire senki más nem kapott meghívást. Egyedüli helyem van Isten tervében, Isten világában, amely senki másáé, csak az enyém.” Az ifjúsági szinódus „a hivatások kultúráját” sürgeti, hiszen az élet kisebb-nagyobb döntések sorozatából áll: nem a vak végzet dobálja az embert, hanem a társadalmi-történeti adottságok között maga alakítja az életét — magát önmagává.

A keresztenyé élethivatáson belül tárulnak fel a különböző sajátos egyházi hivatások, kinek-kinek saját hivatása. A többség a világi életre kap meghívást, házasságban és családban, vagy éppen azon kívül, de másokért élve. Némelyeket hivatásuk a papi szolgálatra vagy a szerzetesi életre szólít. A hivatásról felfogott élet más-más hangsúlyokat kaphat aztán annak különböző szakaszaiban: a pályakezdés éveiben, a házasságban, a gyermeket nevelésében, az alkotásban, mások szolgálatában — vagy éppen a megoregedésben, a türelemmel viselt betegségben, a veszeségek, kudarcok elviselésében. „Maga az élet Isten felé irányuló meghívás” (XVI. Benedek).

ZÁTONYI MAURA

Az áldás lelkisége

*Bingeni Szent Hildegárd — bencés egyháztanító
— a beteljesedett élet titkáról*

1974-ben született, bencés szerzetesnővér. 1999 óta Németországban, a Szent Hildegard Apátságban él. Legutóbbi írását 2018. 6. számunkban köztük.

Mi a bencés lelkisége lényege? Akik közelebbről ismernek bencés közösségeket, legtöbbször az „ora et labora” mottót idézik. Igen, az imádság és a munka, sőt harmadikként a lelki olvasást is hozzáfűzhetjük, illetve ennek a háromnak az egysége meghatározza a bencés életet. Azonkívül a vendégarátság is lényeges jellemzője a bencéseknek, mind az érkező idegen felvétele során bizonyított nyitottság, mind a közösségen belüli, egymás iránti figyelmesség gyakorlása által. Még sorolhatnánk további tulajdonságokat, amik fontosak a bencés életben. Ha viszont elgondolkodunk a bencés lelkiség mélyreható lényegéről, akkor arra a nézetre juthatunk, hogy a bencés élet olyan élet, amelyre szíve mélyén minden ember vágyakozik. A szíve mélyén mindenki bencés szeretne lenni. Ezt a talán túlzásnak tűnő állítást szeretném megvilágítani.

**Szent Benedek
Regulája: meghívás
a boldog életre**

¹Grégoire le Grand:
Dialogues. Tome II.
(Texte critique et notes
par Adalbert Vogüé,
traduction par Paul Antin.)
(Sources Chrétiennes
260), Les Éditions du
Cerf, Paris, 1979, 126:
„Fuit uir uitae uenerabilis,
gratia Benedictus
et nomine.”

²Szent Benedek
Regulája. (Ford. Söveges
Dávid.) Bencés Kiadó,
Pannonhalma, 1995, 20.

A bencéseket azért hívják így, mert Szent Benedek Regulája szerint élnek. Szent Benedek a 6. században élt és írta meg máig is aktuális szerzetesi szabályzatát. A bencések tehát Szent Benedekről kapták a nevüket. Ez a név — Benedek — mély tartalommal bír. Nagy Szent Gergely pápa, akinek Szent Benedek életrajzát köszönhetjük, találóan utalt erre. Művének első mondata így hangzik: „Élt egy tiszteletreméltó életű ember, aki a kegyelem szerint és a neve szerint is ‘Benedictus’ volt.”¹ Benedek neve latinul annyit jelent, hogy áldott. Ezek szerint a bencés életet is értelmezhetjük úgy, hogy „áldott élet”. És egy áldott, áldásban részesült élet nemcsak néhány szerzetesnek van fenntartva, hanem minden embernek ez a rendeltetése és ványa: áldásban részesülni, áldássá lenni. Tehát a bencés élet alapvetően nem azt jelenti, hogy valaki hosszú fekete ruhát hord és monostorban lakik. A bencés élet lényege minden embert érint!

Maga Szent Benedek Regulája is megerősíti, hogy az iránytatás, amelyet tartalmaz, minden ember számára szól. Ha kinyitjuk a Regulát, mindenki az elején ez áll: „Ki az az ember, aki életet óhajt és jó napokat kíván látni?” (Regula: *Prológos* 15).² Úgy is kérdezhetjük: ki az, aki boldog akar lenni? Bizonyosan nem létezik olyan ember, aki azt mondáná, hogy ő ezt nem szeretné. Sokkal inkább feltehető, hogy szíve mélyén minden ember azt mondja: igen, ez az, amit úgy szeretnék, az életet kívánom, jó, boldog napokat látni. Szent Benedek éppen ehhez akar nekünk Regulájában útmutatást adni.

A Regula érdekkessége, vagy még inkább zsenialitása abban rejlik, hogy bár sokféle dolgot előír, mégsem agyonszabályozni akarja az

életet. Ismételten hangsúlyozza Benedek, hogy bizonyos döntéseknek az adott körülményeket, illetve az emberek különböző szükségletét figyelembe kell venni. Így nagy teret ad az apát konkrét mérlegelésének. Ezt a bölcs megkülönböztetést, helyes mértéktartást a „discretio” fogalmával nevezi meg. Nagy Szent Gergely az előbb említett életrajzban ebben a „discretio”-ban foglalja össze a Regula lényegét.³ Ez a titka annak is, hogy Szent Benedek Regulája még 1500 év után is aktuális, és nem csak a monostor falain belül adhat útmutatást a beteljesedett, megáldott élethez. A késő ókorban sok szerzetesi szabályzat született, Szent Benedek Regulája mégis évszázadokon keresztül a mai napig mértékadó maradt. Ez éppen annak köszönhető, hogy a Regula megengedi, sőt megkívánja, hogy minden korban, minden kultúrában, minden földrajzi helyen újraértelmezzék és a körülményekhez szabják a benne lévő előírásokat.

**Új egyháztanító Szent
Benedek nyomdokán:
az üdvötörténet
teológusa**

⁴Benedicti XIV. olim
Prosperi Cardinalis
de Lambertinis Opus
*De servorum Dei
beatificatione, et
beatorum canonizatione,*
Tomus Quartus continens
libri quarti partem primam
et secundam necnon
appendices ad utramque
pertinentes, Prati,
1841, 511–519.

A történelem hosszú évszázadain át sokféleképpen értelmezték a Regulát. Ebből a gazdag hagyományból most Bingeni Szent Hildegárd (1098–1179) személye szolgáján példaképp. Hogy miért pont ő? Ehhez érdemes tudni, hogy 2012. október 7-én XVI. Benedek pápa egyháztanítónak nyilvánította Szent Hildegárdot, a középkori német bencés apátnőt. Ennek jelentőségét akkor érthetjük meg, ha röviden felidézzük, mit is jelent az, hogy egyháztanító. Ez a cím az újkorban alakult ki. XIV. Benedek pápa, még pápasága előtt mint egyházjogász, 1738-ban megjelent művében három kritériumban határozza meg az egyháztanítóság lényegét: kiemelkedő tanítás (*doctrina eximia*), az élet szentsége és egy pápa vagy általános zsinat nyilatkozata.⁴ XIV. Benedek pápa ezzel megteremtette azt a mércét, amely alapján lehetővé válik bizonyos szentek eme különleges kiemelése: azokat a szenteket nyilvánítják egyháztanítónak, akik szellemi képességekkel a teológiai gondolkodást előmozdítják, a kereszteny életet elmélyítik, és ezáltal tanúságot tesznek az egyházban és az egyházért. Ezzel a definícióval XIV. Benedek egyértelműen hangsúlyozta, hogy a tanítás hitelessége az életmóddal elválaszthatatlanul összefügg. Csak az tud igazán teológiát művelni, akinek tanítása az életében gyökerezik, és aki életével hitelesíti tanítását. Hiszen tudjuk Szent Páltól, hogy a tanítás szerető odaadás nélkül csak zengő érc vagy pengő cimbalom (1Kor 13,1).

Az egyháztanítóvá nyilvánítás hozzájárul ahhoz, hogy egy-egy szent tanítása az egyháztörténelem bizonyos korszakában aktualitást nyerjen. Így fel kell ismernünk azt az üzenetet, amely abban rejlik, hogy Szent Hildegárd a 21. század kezdetén részesült ebben a megtiszteltetésben. Ha belegondolunk, hogy Tiszteletreméltó Béda és Canterbury Szent Anzelm mellett Bingeni Szent Hildegárd a harmadik bencés egyháztanító, akkor megérthjük, hogy ez felhívás számunkra, hogy felfedezzük, mit is mond nekünk, a 21. század embereinek ez az új egyháztanító Szent Benedek nyomdokán az áldott, beteljesedett életről.

Hildegárd életét és lelkületét Szent Benedek Regulája határozta meg. Szent Benedek azt követeli Regulájában az apáttól, vagyis a fe-

lelős pozícióban álltól, hogy élete összhangban legyen azzal, amit tanít, illetve inkább példával, mint szavakkal tanítson (Regula 2,11–16). De alapvetően minden szerzetest, mindannyiunkat arra buzdít Benedek, hogy szívünk megegyezzék szavunkkal (Regula 19,7). Hildegárd példaszerűen megvalósította ezt. Hiszen tudta, hogy a teológia, Isten szeretetének hirdetése az emberekhez való odafordulást jelenti. Szegények és nemesek, betegek és sikeresek, mindenki iránt megkülönböztetés nélkül nyitottan él, és minden ember számára hirdette Isten odaforduló kegyelmét. Hildegárdot látnokként tiszteljük. De ha igazán megértjük művét és mondanivalóját, akkor belátjuk, hogy nem kivételeseknek fenntartott misztikát hirdet. Maga mindenig hangsúlyozta, hogy látomásait éberen és józanul kapta, soha nem volt elragadtatása. Így tanítása is minden ember számára szól. Lényege abban áll, hogy Isten velünk, emberekkel üdvtörténetet ír. Isten minden emberrel személyesen szeretné megélni az üdvtörténetet.

Bingeni Szent Hildegárd életműve: a bencés lelkiség kifejeződése

Hildegárd éber tanúja volt korának és észrevette, érzékelte az „idők jeleit”. A 12. század az egyik legizgalmasabb korszaka a történelemben. Nagyon sok változás történt politikai, társadalmi, vallási és kulturális téren, ami még a mi korunkban is érezhető hatását. Hildegárd egész életműve válasz korának kihívásaira. Fiatalon kezdte meg szerzetesi életét a Disibodenbergen, ahol egy újonnan alapított bencés férfi monostor működött, a mainzi egyházmegye akkori legmodernebb monostora. Ennek a szomszédságában élt a kis női szerzetesi közösség, amelyhez Hildegárd tartozott. 38 évesen ő lett a női konvent apát-nője. 1141-ben, 43 évesen különös élményben részesült. Lenyűgöző fénymárványban azt a megbízást kapta, hogy írja fel „látomásait”. Így 43 évesen megkezdte teológiai-irodalmi tevékenységét. 1150 körül, majdnem 40 év után, amit Hildegárd a Disibodenbergen töltött, új monostort alapított a Rupertsbergen, ott, ahol a Nahe folyó a Rajnába torkollik. Sokoldalú tevékenységet folytatott, így híre kisugárzott a Rupertsbergen túl messzi vidékekre. Társadalmi téren leveleivel fejtett ki nagy hatást. Levelezésben állt pápákkal, apátokkal, püspökökkel, érsekekkel, de világi uralkodókkal is, például Barbarossa Frigyes császárral. Azonkívül prédikált is, nő létére a középkorban, hajóra szállva fontos városokba utazott, mint Trier, Köln, Mainz, hogy ott hirdesse elő szóval Isten Igéjét. Szociális és karitatív szolgálatával enyhítette a betegek és rászorulók szenvedéseit és nyomorát. Tanácsaival az embereknek lelki szorongatottságukban segített. Ugyanakkor művészeti tehetséggel is megáldott volt. Egyházi énekeket komponált, és ezzel a liturgia ünneplését gazdagította. Számos teológiai művet írt, amely több kötetet foglal magába. Hildegárd nem az egyetlen nő a középkorban, aki irodalmi műveket alkotott, de műveinek terjedelme, teológiai mélysége és eredetisége miatt egyedülálló alkotást hagyott az utókorra.

Hildegárd életének rövid felvázolásából láthatjuk, hogy személyiségében sokféle elem forrt össze szerves egységgé: irodalmi, illetve teológiai munkásság; vezetés és menedzseri képesség, hiszen

monostorát nemcsak lelkileg kellett vezetnie, hanem ki kellett harcolnia a gazdasági, jogi és intézményi függetlenséget; társadalmi, politikai, egyházpolitikai tevékenység; karitatív szolgálat; lelki vezetés és pszichológiai érzék; és nem utolsósorban szent életforma.

Ilyen sokrétű tevékenységhez szükség van alapzatra, gyökerkre. Ezt az alapot Hildegárd monostorában teremtette meg. Irány-mutatóként Szent Benedek Reguláját választotta, mert benne ismerte fel azt az útmutatást, amely tájékozódást nyújthat egy olyan korszakban, amelyet átalakulások jellemeznek. Az átalakulások, változások egyben bizonytalanságot és félelmet is magukkal hoznak. Hildegárd a bencés eszmékkal próbált az elbizonytalanodott embereknek szilárd támaszpontot adni. Egész életműve bencés lelkiségéből forrásoszik. Művei megértéséhez is Szent Benedek Regulája adja a kulcsot. De fordítva is érvényes: a művein való elmélkedések során a bencés lelkiség új dimenziót fedezhetjük fel.

**Szent Benedek
Hildegárd
jellemzésében:
második Mózes**

⁵Hildegardis Bingensis: *Sciuias*. (Ed. Adelgundis Führkötter, collaborante Angela Carlevaris.) (Corpus Christianorum. Continuatio Mediaeualis 43–43A), Brepols, Turnhout, 1978, 193. (Ford. Z. M.)

Hildegárd alapvetően képekben fejezi ki mondaniálovát, nem teológiai értekezésekben és szakkifejezésekkel. Egy látomásában így festi le Szent Benedek portréját: „Benedek olyan volt, mint egy második Mózes: kőbarlangban élt, és testét az élet szeretete miatt szigorúan gyötörte és kordában tartotta, mint ahogyan az első Mózes Isten parancsára kőtáblákon szigorú törvényt adott a zsidó népnek. De ahogyan Isten Fia ezt a szigorú törvényt az Evangélium édességével átlyukasztotta, úgy tett Benedek is, aki a szerzetesi életformának ideálját, amely azelőtt igen kemény volt, a Szentlélek sugallatának édességével járható, kiegyensúlyozott úttá alakította, és így nagy sereg embert nyert meg a szerzetesi életformára.”⁵

Hildegárd találóan foglalja össze azt a lelki fejlődést, amelyet Benedek végigjárt. Először szigorú életmódot folytatott, remeteként barlangban lakott. Amikor egy közelí monostorban meghallották szentéletű híréit, megválasztották apátnak. Viszont a szerzeteseitől is olyan szigorú életmódot követelt, hogy végül meg akarták mérgezni. Benedek ebbe nem keseredett bele, hanem tanult belőle. Szigorú törvényhozóból („első Mózes”) megértő mesterré („második Mózes”) vált. Felismerte, hogy az emberek nagyon különböző jelleműek, különböző tehetségűek, különböző felfogásúak. Így amikor maga alapított monostort, először Subiacóban, majd Montecassinóban, figyelembe vette ezt. Regulájában tükröződik ez a tapasztalata. Ha fellapozzuk, olvashatunk ott makacsokról, engedetlenekről, zúgolódókról, mint ahogyan türelmesekről, tisztelettudókról és értelmesekről. Benedek nagyon reálisan írja le az embereket. De éppen ezáltal sikeresült neki egy kiegyensúlyozott regulát alkotnia. A Regulában találkozhatunk saját realitásunkkal, saját belső valóságunkkal.

Az idézett szövegben így fogalmaz Hildegárd: „a szerzetesi életformának ideálját, amely azelőtt igen kemény volt, a Szentlélek sugallatának édességével járható, kiegyensúlyozott úttá alakította”. A latin szövegben „discreta via” (kiegyensúlyozott út) szerepel. Ez azt jelenti, hogy Benedek élettapasztalatából egy diszkret (*discretiva*)

regula született, amely minden ember számára feltárja az Istennek szentelt élet lehetőségét. Az áldott élet útja mindenki számára nyitva áll, bármilyen tehetséggel, bármilyen képességgel rendelkezik is. Az egyetlen döntő kritérium, hogy meghalljuk Isten hívó szavát: „Ki az az ember, aki életet óhajt?”

A Regula ennek a hivatásnak megélésében kíván utat mutatni. Célja az, hogy az Evangélium vezetésével járjuk Isten útját (Regula: *Prológius* 21). A Regula ilyen értelemben az Evangéliumot fordítja le egy konkrét életmódra. Hogyan történik az Evangélium e „discretiv”, bölcs szellemiséggel átjárt fordítása? A Regula legtöbb fejezete előírásokat tartalmaz: a napirendről, arról, hogy hogyan bánunk a monostor szerszámaival, az étel és ital mértékéről, a vendégek fogadásáról. Benedek büntetésekről is ír, ha valaki eltér a közös szellemiségtől. E tulajdonságok alapján megállapíthatjuk, hogy a Regula irodalmi műfaja törvénykönyv. Ezt Benedek kifejezetten hangsúlyozza (Regula 58,10). Nem áll ez ellentmondásban az Evangéliummal? Mi köze a törvénynek és az Evangéliumnak egymáshoz?

Mély bölcsesség rejlik abban, hogy Benedek törvénykönyvet írt a szeretet megőrzésére, mint maga fogalmazza meg az előírások célját (Regula: *Prológius* 47). Amit egy egyházjogász az egyházjogra általában vonatkoztatva mondott, az illik a Regulára: a tapasztalat azt mutatja, hogy a „jog” fogalmával nem a „szeretet” áll szemben, hanem a „hatálom” és az „önkényesség”. Ahol tehát nincs jog, ott nem az érvényesül, akinek nagyobb a szeretete, hanem akinek nagyobb az ereje. Ezt mindenütt megfigyelhetjük, államban, társadalomban, családban, munkahelyen, de még egy szerzetesközösségen is. Törvényekre azért van szükség, hogy védjük az életet.

A törvények törvénye és minden törvény ősfármája az ószövetségi Tízparancsolat. Keletkezésének üdvörténeti helyzete megérteti velünk, hogy miben áll a törvény lényege. A Tízparancsolatot Isten adta Mózes által, amikor népe kivonult Egyiptomból, a szolgáság házából. A Tízparancsolat a szabadság megtapasztalásában gyökerezik. Ugyanakkor Isten a Tízparancsolattal meghívja népét, hogy a világban maga is a szabadság megtapasztalását segítse elő. A Tízparancsolat a szabadságot garantálja, és lehetővé teszi, hogy mindenki, aki megtartja, a felszabadítás folyamatán munkálkodjon.

Ha tehát Hildegárd Benedeket mint második Mózest ábrázolja, akkor arra utal, hogy Benedek Regulája ezzel a felszabadító erővel rendelkezik. Ha megvalósítjuk a Regulát, akkor a szabadság szellemiségett valósítjuk meg a világban. A bencés élet, az áldás lelkisége a szabadság megvalósítására hív. A szabadság pedig a szeretet legalapvetőbb feltétele.

Az áldás lelkiségének konkrét megvalósítása:

a jó szó

A szabadság és szeretet ideáljának megvalósítása a minden napokban történik. Ezt Hildegárd regulamagyarázata bizonyítja. Ebben a művében levél formájában megjegyzéseket fűz a Regula kiválasztott részeihez. Ha kézbe vesszük ezt az írást, az tünik fel elsőként, hogy Hildegárd a Regula központi fejezeteit figyelmen kívül hagyja. Így nem

⁶Hildegardis Bingensis:
De Regula Sancti Benedicti.
(Ed. Hugh Feiss.)
In uō: *Opera minora.*
(Ed. Peter Dronke,
Christopher P. Evans,
Hugh Feiss, Beverly
Mayne Kienzle, Carolyn
A. Muessig, Barbara
Newman.) (*Corpus
Christianorum.*
Continuatio Mediaeualis
226), Brepols, Turnhout,
2007, 95. (Ford. Z. M.)

⁷Ferenc pápa:
Evangelii gaudium,
Nr. 121.

⁸Szent Benedek
Regulája, i. m. 20.

**Az áldás lelkiségének
teológiája: a bencés
fogadalmak a hit,
remény és szeretet
tükreben**

ír magyarázatában a Regula csodálatos 72. fejezetéről, amelyet a Regula szeretethimnuszának tartanak. A közösséggel kapcsolatban és a testvérek egymáshoz való viszonyáról csak ennyit ír, kiindulva a Regula egyik mondatából: „Akárhhol találkoznak egymással a testvérek, a fiatalabb kérjen áldást az idősebbtől (Regula 63,15), tudniillik köszöntésként, mert ezáltal fejezi ki a fiatalabb alázatosan, hogy alárendeli magát az idősebbnek.”⁶ Ebben az egy mondatban benne van a szeretet csírájában: ha a testvérek tisztelettel találkoznak, akkor ez a találkozás áldást hoz. A köszöntés elég csekély dolog, mégsem magától értetődő, főleg a mai társadalomban. Életünk útjain a legtöbb ember mellett köszönés nélkül megyünk el. Tegyük fel egyszer a kérdést: hogyan nézne ki a társadalmunk, ha elkezdenénk egymást köszönten? Mi történne, ha köszöntenénk egymást a metróban vagy a villamoson, ahol valójában egy átmeneti időre sorsközösséget alkotunk?

A köszöntés az első kis lépés, amely segítségevel gátakat és előítéleteket építhetünk le. A köszöntés az első és mindenki számára gyakorolható módja, hogy közvetítsük egymásnak Isten üdvözöltetét, ahogyan arra Ferenc pápa felhívja figyelmünket.⁷ Ezt a minimális követelést nem szabad lebecsülnünk. A köszöntésben egy jó szót mondunk a másiknak: „bene-dicere”, amely egyben áldást jelent. A köszöntésnek erre az áldó hatására emlékeztet Benedek és Hildegárd. Benedek tudja, hogy mekkora ereje van a jó szónak, és erre buzdítja a monostor házgondozóját: „ha valakinek nem tud anyagit adni, nyújtson akkor legalább jó szóval feleletet, amint írva van: »A jó szó többet ér a legjobb adománynál (Sir 18,17)«” (Regula 31,13–14).

Ezt a minden napokban tudjuk gyakorolni, látszólag apró dolgokban, és akkor eljuthatunk arra a megtapasztalásra, hogy Isten mindenütt jelen van. A Regula elején ezt Benedek csodálatosan foglalja össze. Az egymásnak kimondott jó szóban („benedicere”, áldás) Isten jelenléte nyilvánul meg: „Ezt kiáltja az Úr a népsokaságának, amikor keresi munkását: Ki az az ember, aki életet óhajt és jó napokat kíván látni? Ha ennek hallatára ezt feleled: Én, akkor Isten ezt mondja neked: Ha igazi és örök életet akarsz, tiltsd el a nyelvedet a gonosztól, ajkad ne szóljon csalárdzságot [fordítva fogalmazva: beszélj jól, benedicere], fordulj el a gonosztól és tudd a jót. Keresd a békét és járj utána! Ha ezt megeszíték, szemem rajtatok lesz, és fülem meghallja könyörgéseket. És még mielőtt segítségül hívnátok, azt mondjam nektek: Íme, itt vagyok. Mi lehetne édesebb számunkra, szeretett testvéreim, az Úrnak e minket hívó szavánál? Íme, így mutatja meg jóságosan az Úr az élet útját.”⁸

Mint a Regula imént idézett szavai rámutatnak, a bencés élet alapmeggyőződése, hogy Isten jelen van életünkben, és hogy életünket Isten jelenlétében élhetjük. Ennek begyakorlására Benedek három magatartást tart alapvetőnek, amelyre szerzeteseit fogadalommal kötelezi. A bencés fogadalom nem az ismert három evangéliumi tanácsot (szegénységet, tisztaságot, engedelmességet) foglalja magába, hanem engedelmességet, állhatatosságot és állandó megtérést (Regula 58,17).

Ez a három alapmagatartás az áldott élet feltétele. Ugyanakkor megláthatjuk, hogy ez a három fogadalom mélyen összefügg a három teológiai erénynyel: hit, remény, szeretet.

Engedelmesség — hit

„Ha ezt megteszitek, szemem rajtak lesz, és fülem meghallja könyörgéseteket. És még mielőtt segítségül hívának, azt mondjam nekik: Íme, itt vagyok.” Isten e jelenléte csodálatos ígéret. Mégis, ha a világban körülneünk, akkor teljesen más valósággal találkozunk. Életünk realitásában néha az a benyomásunk támadhat, hogy a világ úgy néz ki, mintha Isten nem létezne. Istant nem lehet ebben a világban bebizonyítani, mint egy matematikai tételel. Isten megengedi, sőt eltűri, hogy közvetlen beavatkozása nélkül álljuk meg helyünket az életben. Isten ezen érzett távolléte kétséget kelthet szívünkben. Sőt, sok kortársunkban ez állandó állapottá vált. Hildegárd ismeri azt a belső szorongatottságot, ami az ember szívét elfoghatja egy isten-telen világ láttán.

Hildegárd egyik mesteri fogása, hogy az emberi lelkiallapotokat megszemélyesíti, és így plasztikusan kifejezésre juttatja. Egyik művében a hitetlenséget Isten elfeledéseként („*oblivio Dei*”) személyesíti meg és hangját is hallatja: „Mivel Isten nem ismer engem és én sem ismerem őt, miért tagadjam meg saját akaratomat? Isten nem akar engem, és én sem érzem őt. Sokan kiabálnak valami más életről, amelyet én viszont se nem ismerek, és nem is hallottam róla. Még senki nem mutatta meg nekem.”⁹

Hildegárd viszont azt is tudja, hogy nem Isten távollétének megtagasztalása mondja bennünk az utolsó szót. Sokkal inkább meg van győződve, és ezt ki is fejti, hogy egy olyan tehetséggel vagyunk megáldva, amely képessé tesz minket arra, hogy megnyissuk magunkat Isten felé. Hildegárd ezt a tehetséget, képességet „rationalitas”-nak nevezi. Ez meglepő, mert a „rationalitas”-t inkább mint józanságot, ésszerűséget fogjuk fel. Hildegárd ezzel szemben arra tanít, hogy Isten maga a „rationalitas”, ami számára azonos értelmű a szeretettel. Hildegárd értelmezésében, vagyis egy nagyszerű látomásában, a „rationalitas” a teremtés elvét jelenti: az isteni szeretet megszemélyesített alakja mondja magáról, hogy ő az a tüzes erő, amely minden teremtményben elrejtve él, és amely által minden lángol, és ezért létezik. Ez a tüzes erő, a szeretet, egyben a „rationalitas”, amely magában hordja az igét, amely által minden lett.¹⁰ Hildegárd tanítását értelmezve elmondhatjuk, hogy a „rationalitas” két módon valósul meg: 1. kapcsolat (*relatio*): a „rationalitas” a szeretet történése, megélése (Szentháromságos Isten); 2. tevékenykedés (*operatio*): a „rationalitas” teremtő erő (Teremtő Isten, Megtestesült Isten). Az, hogy az ember Isten képmása, abban áll, hogy Isten nekünk is „rationalitas”-t ajándékoz. A „rationalitas”-ban részesedve képessé válunk egy olyan valóság dimenziót is érzékelni, amely az érzékelhető világot felülmúlja. A „rationalitas” a mi Isten-képességünk, befogadóképességünk Isten iránt.

A „rationalitas” legnemesebb gyakorlása a hit. Hitünk mértékében tudjuk Isten szeretetét és működését életünkben érzékelni. Ezt a

⁹Hildegardis Bingensis:
Liber uite meritorum.
(Ed. Angela Carlevaris.)
(Corpus Christianorum.
Continuatio Mediaeualis
90), Brepols, Turnhout,
1995, 176. (Ford. Z. M.)

¹⁰Hildegardis Bingensis:
Liber diuinorum operum.
(Ed. Albert Derolez,
Peter Dronke.)
(Corpus Christianorum.
Continuatio Mediaeualis
92), Brepols, Turnhout,
1996, 47–50.
(Ford. Z. M.)

tapasztalatot Hildegárd szintén megszemélyesített formában juttatja kifejezésre. Ahogyan a hitelenségnek hangot adott, úgy hangot ad a hit megtapasztalásának is. Így szól a megszemélyesített „életszent-ség”: „Istenhez kiáltok és minden, amire szükségem van, tőle várok. Isten parancsait összegyűjtöm és bennük maradok, míg Istenet megpillantom és felismerem. Szárnyakat kapok a jó ismeret által, amelyben Istenet megérzem és az imádság hárfáját pengetem (...). Nem a föld ad az embernek táplálékot, öltözéket és amire szüksége van, hanem Isten. Az emberek látják, hogy minden nő, de nem látják, hogy honnan és hogyan nő, viszont tudják, hogy minden növekedés Istenről van. Senki nem képes az embereket és a világot növekedésre bírni, senki nem képes még a legkisebb létezőt sem életre kelteni, csak Isten maga. Ezáltal ismerjük fel, hogy Isten létezik.”¹¹

¹¹Hildegardis Bingensis:
Liber uite meritorum, i. m.
176–177. (Ford. Z. M.)

Ez az idézet rámutat, hogy a hittel rendelkező embernek finom, érzékeny érzékelő-képessége van. A hívő ember lát és hall, sőt többet lát és többet hall, és tud odahallgatni. Az ennek megfelelő latin szó, „*ob-audire*”, egyben engedelmességet is jelent. Ez teológiai összefüggéseket tár fel: az engedelmesség abban teljesül be, ha képesek vagyunk Isten láthatatlan tevékenységét látni és hallani, és bízni benne, teljesen ráhagyatkozni. Ebben az odahallgató és látó hitben, ebben a ráhagyatkozó, bízó és engedelmes hitben tudjuk felismerni Isten önkinyilatkoztatását a teremtésben, a történelemben és életünkben: „Ha ezt megteszitek, szemem rajtak lesz, és fülem meghallja könyörgéseteket. És még mielőtt segítségül hívnátok, azt mondomb nektek: Íme, itt vagyok.”

Állhatatosság — remény

Isten megtapasztalása hitből és engedelmességből csak akkor hiteles, ha ez a hétköznapjainkban igazolódik be. Ehhez járul hozzá a második bencés fogadalom: az állhatatosság. Az élet csodája és ajándéka, hogy minden nap újra felkelhetünk, és minden nap újra kezdhetünk. Néha azonban nehézzé válhat ez, és ajándék helyett inkább tehernek érezhetjük a minden napjainkat. Ilyen szakaszokban, amikor bénultság vagy sötétség nehezedik ránk, abban tudunk támaszt találni, amit jó napokban begyakoroltunk: az állhatatosságban.

Az állhatatosságnak semmi köze nincs a helyhez kötöttséghez. El- lenkezőleg! Az állhatatosság állandó készséget kíván, hogy újra útnak induljunk és mozgásban maradjunk. Az állhatatosság tele van dinamikával és lendülettel. Benedek arra int, hogy ne szaladjunk el minden járat az első nehézségek miatt az üdvösségi útjáról (*Regula: Prolagus* 48). Hildegárd pedig az igazság útján való kitartásról beszél.¹² Az állhatatosság főleg a minden napok monotóniájában vagy válságelyezetekben mutatkozik meg. Ilyenkor tapasztalhatjuk meg, hogy milyen mélyen vert gyökeret hitünk és bizalmunk.

Ebben az állhatatosságban a remény nyilvánul meg, amely által képesek maradunk minden nap újra csodálkozni, vagy újra megtanunk csodálkozni a minden napok sokszor magától értetődő dolgain. Ezáltal beláthatjuk, hogy semmi nem magától értetődő, hanem mély értelmű ajándék. Ebben a reményteli állhatatosságban felragyog él-

¹²Hildegardis Bingensis:
Scivias, i. m. 9.
(Ford. Z. M.)

tünk értelme, hogy Isten jelenlétében élünk: „Ha ezt megteszitek, sze-
mem rajtakot lesz, és fülem meghallja könyörgéseteket. És még mi-
előtt segítségül hívni fogok, azt mondjam nektek: Íme, itt vagyok.”

Megtérés — szeretet

Isten jelenlétét a harmadik bencés fogadalom fényében foghatjuk fel igazán: ez a megtérés. Ez arra indít, hogy feltegyük magunknak a kérdést: milyen az istenkapcsolatom? Azért vágyom Istenre, hogy falakat ugorjak át? Azért vágyom Istenre, hogy megvilágosítsa útjaimat? Azért keresem Istent, hogy betöltsé vágymat, hogy értelmet adjon életemnek? Igen, ez mind lehetséges! Maga a Szentírás mondja: Istennel átugrom a falakat (Zsolt 18,30), Isten megvilágosítja léptemet (Zsolt 119,105), Isten minden szorongatott helyzetben velünk van, de éppúgy boldog pillanatainkban is. Mégis, Isten mindig nagyobb! Isten segít, hogy falakat ugorjak át, mert szeretné velem megosztani életemet. Isten itt van minden nehézségben, mert ő soha nem hagy el, és minden sötétségen keresztül hordoz. Isten ott van minden öröömönben, mert egyszerűen öröme telik létemben. Isten keresi velünk a kapcsolatot, a közösséget. Ezt a vonzódását felülmúlhatatlan módon nyilatkoztatta ki megtestesülése titkában.

Hildegárd csodálatos látomásban mutatja be a Szentláromságot, amelynek fényes, izzó mélységből Isten emberként felénk fordul: „Derült világosságot láttam, benne egy zafír színű emberi alakot, amely szelíden pirosló tűzben lángolt. A derült világosság átjárta a pirosló tüzet, ugyanígy a pirosló tűz a derült világosságot, míg maga a derült világosság és a pirosló tűz a zafír színű emberi alakot járta át, úgy, hogy egyetlen képesség erejével egyetlen fényként léteztek.”¹³ Jézus Krisztusban Isten egyedülálló és felfoghatatlan módon ajándékozza nekünk jelenlétét: „És az Ige, amely által minden lett, emberré lett ebben a világban. Ily módon akart Isten az emberrel egyesülni, mert az embert magához hasonlónak teremtette.”¹⁴ Isten megtestesült Igéje a jó szó („benedicere”), áldás minden teremtényre. Isten akarata abban áll, hogy mi is belehangolódunk ebbe a jó szóba, és áldássá legyünk. Ez a szeretet, amely kimondja: jó, hogy vagy! Isten mindegyikünkkel szeretné megtapasztalatni ezt a szeretetet. A harmadik bencés fogadalom, a megtérés, arra indít minket, hogy megnyissuk magunkat Isten szeretetére és elfogadjuk ezt a szeretetet. A megtérés az Isten és ember közötti szeretet megélése. A megtérés az, ha hagyjuk, hogy Isten személyesen megélje velünk szeretetének történetét, az üdvörténetet. Ez a bencés élet átfogó értelemben.

„Égi harmat áldásával teljen el, aki a beteljesedett prófétai szót átöleli és szívében őrzi. (...) Aki megízeli és emlékezetébe vézi, az mirhából és tömjénből álló hegycsúcsokat és sok-sok áldás kiáradása. Áldásról áldásra emelkedjen fel.”¹⁵ Az ilyen áldás annak a beteljesülése, amire az emberi szív vágyakozik. Az áldás — nem összekeverendő a sikkerrel — ajándék, adomány, sokszor súlyosan ránk nehezedő adomány, amely életünknek belső izzást és világító kisugárzást ad.

¹³Hildegardis Bingensis:
Scivias, i. m. 124.
(Ford. Z. M.)

¹⁴Hildegardis Bingensis:
»Testamentum
propheticum. Zwei Briefe
aus dem Wiesbadener
Riesenkodeks. (Präsentiert
und ediert von José Luis
Narvaja SJ.) (Rarissima
mediaevalia. Opera latina
4), Aschendorff, Münster,
2014, 145. (Ford. Z. M.)

¹⁵Hildegardis Bingensis:
Scivias, i. m. 635.
(Ford. Z. M.)

A keresztény lelkiség gyökerei és mai hangsúlyai

VÁRSZEGI ASZTRIK

A szerző püspök, bencés szerzetes, ny. pannonhalmi főapát.

¹Michael Klöcker:
Das katholische Milieu: Grundüberlegungen. Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte 4 (1992), 241–262.

²Walter Kasper:
Katholische Kirche. Wesen – Wirklichkeit – Sendung. Herder, Freiburg, 2011.

Karl Rahner az egyház új helyzetéről

A huszadik században a katolikus lelkiség és szellemiségek szempontjából is alapvető átalakulásokat eredményező változás következett be azzal, hogy fellazultak, sőt talán visszafordíthatatlanul átrendeződtek az úgynevezett népegyház struktúrái. Arról van szó, hogy míg a megelőző évszázadokban az ember születésénél fogva szinte automatikusan tagjává vált az egyháznak, legkésőbb a tizenkilencedik századtól fogva többszörösen is meggyengült ez a magától értetődő egyháztagság. Noha a századforduló után még viszonylag hosszú ideig tartották magukat a „katolikus miliők”, vagyis azok a területi és kulturális szempontból egységes összefüggésrendszerök, amelyekben vallási szempontból is egységes kultúra uralkodott,¹ mára az egységes vallási miliők is a múlthoz tartoznak. A keresztény közösségek Európában nagyrészt kreatív kisebbségekké váltak, amelyek túlsúlya az egyházról szóló egész tanítás újragondolását teszi szükségessé. Ezzel az új helyzettel számoló újragondolással szolgál például nagyszabású egyháztanában Walter Kasper.²

Olyan helyzetben vagyunk, amikor az egyház és az egyházi közösségek új formái mind a belülre, mind a kívülre irányuló keresztény viszonyulás újrarendeződését követelik meg. A mai napig érdemes felidézni ezzel kapcsolatban Karl Rahner évtizedekkel ezelőtt lefektetett megalapításait, javaslatait és kívánlalmait, mert még mindig teljesítésre váró feladatokkal szembesítik napjaink katolikusait. Rahner abból indul ki, hogy a huszadik századi egyházi valóság a már megszűnt népegyház és a még ki nem alakult új egyházi struktúra között helyezkedik el: már nem érvényes a szinte automatikus egyháztagság, de még nem érkeztünk el abba a korba, amelyben mindenki küzdelmesen jut el a keresztenység személyes és szabad elfogadásához. Ennek a kisebbségi egyháznak először is el kell kerülnie a szektákra jellemző szellemiséget, azaz nem zárkózhat el öntelten a környezetétől, nem száműzheti életéből a kritikai kérdéseket, és nyitottnak kell lennie a környezetére. Jézus kovásznak és sónak mondta az övéit, s egészen természetes, hogy e szavaival eleve kisebbségi állapotot jelölt ki az egyház számára: ha a térszta kizárolag kovászból állna, fogyaszthatatlan lenne. Figyelembe kell vennünk, hogy az egyházi valóság egyrészt polarizált (különböző vélemények, felfogásmódok és szemléletek állnak egy-

³Karl Rahner:
Egyházreform.
Lehetőség és feladat.
(Ford. Jakabffy Tamás.)
Egyházfórum, Budapest,
1994, 17–36.

mással szemben), másrészről az egyház tagjai „fáziseltolódásban” vannak egymáshoz képest, történelmi, kulturális és társadalmi szempontból mintha nem is egyazon világban élnek.³

A jézuita teológus egészen konkrét következtetéseket is levon ebből a helyzetből. Csak néhányat szeretnék kiemelni a meglátásai közül. Először is, a jövőben fontos lesz teret adni az alulról kiinduló egyházi kezdeményezéseknek, nem maradhatunk meg a kizárálag felülről elindított kezdeményezések szintjén. Ezzel összefüggésben „szolgálva gondolkodó egyházzá” kell válnunk, olyanná, amely tudatában van annak, hogy nem önmagáért van, hanem a világért és az emberekért. Hirdetnie kell ugyan erkölcsi üzenetet, de erkölcsi elveit nem tárhatalmazza mások elő moralizálva, magas lóról és kiotktatóan. A nyitott ajtók egyházává kell alakulnia, ami elsősorban azt jelenti, nyitottnak kell lennie arra a lehetőségre, hogy Isten kegyelme a saját falain kívül is megéríti és formálja az emberek életét. Végül, de nem utolsósorban a „valódi lelkiség egyházának” kell lennie, amely elkerüli a legalizmus és adminisztratív szemléletmódot egyoldalúságát, de azt sem engedi, hogy magánjellegű öntetszelgést fajuljon a lelkiség, hanem igyekszik olyan életteli és támaszt nyújtó spiritualitást kínálni, amely kulturális hatást is kifejtő erő lehet.⁴ Meg kell jegyeznem, hogy Ferenc pápa szemléletmóda már ennek az új egyházi valóságnak felel meg, és ezért hat sokak számára annyira idegenül. Ferenc pápa Jézus Krisztus Evangéliumának lelkületét kívánja érvényre juttatni, azt a spiritualitást, amely nem megy el vakon a szegények, a betegek, a kiszákmányoltak és a szerencsétlenek mellett. Sokszor nem is különleges gondoskodásról és törődésről van szó, hanem egyszerű emberi gesztusok (akár csupán a köszönés) gyakorlásáról, amelyek visszaadhatnak valamit azokból az emberi tapasztalatokból, amelyek nélkül nagyon nehéz elsajátítani az emberséget. Bizonyos szempontból az utolsó órákban vagyunk, és Ferenc pápa azt sürgeti, hogy szembesüljünk végre a tényleges élet valóságával, s ennek alapján kezdjünk határozott és bátor lépéseket tenni az ember emberségeinek megóvása érdekében. Éppen ezért, aki Ferenc pápával ellentétebe kerül, annak komolyan fel kell tennie magának a kérdést, hogy valóban az Evangélium szerint gondolkodik-e.

A jövő katolikus lelkiségről

Minden esetre, ami a valódi lelkiséget illeti, Rahner szerint mindenekelőtt az a feladat áll előttünk, hogy merjük másodlagosnak tekinteni a népegyházi struktúrára jellemző szerteágazó lelkiségi és vallásgyakorlási formákat, és próbáljuk a legalapvetőbb keresztény igazságok köré szervezni spiritualitásunkat. Amikor Rahner a jövő katolikus lelkiségenek körvonalairól gondolkodik, ezt a lényegre irányuló koncentrációt állítja a középpontba. Konkrétan így fogalmaz: „Az jelezhető előre a jövő spiritualitásáról, hogy korábbi időszakok spiritualitásához viszonyítva alighanem a keresztény vallásosság egészen lényegi tartalmára kell összpontosulnia. (...) Gyanítható, hogy ma, az egész világra kiterjedő szekularizmus és ateizmus fagyos időszakában egyáltalán nem fog szírmot bontani

a keresztény spiritualitás annyi különálló virága. Ilyen körülmények között a spiritualitás területén is elkerülhetetlen és elengedhetetlen, hogy a végső keresztény meggyőződésekre összpontosítunk. (...) A jövő spiritualitása a keresztény kinyilatkoztatás lényegi tartalmaira fog koncentrálni: hogy van Isten, hogy meg lehet szólítani, hogy kimondhatatlan felfoghatatlansága alkotja egzisztenciánk és vele együtt spiritualitásunk középpontját, hogy Jézussal és lényegében csak Jézussal minden erőtől és hatalomtól teljesen szabadon élhetünk és halhatunk meg, hogy Jézus felfoghatatlan keresztre áll az életünk fölött, s keresztjének botránnya adja életünk igazi, felszabadító és boldogító értelmét — mindezek és a hasonló tartalmak természetesen végső soron elmúlt korok spiritualitásából sem hiányoztak, de ebben a fagyos időszakban egyértelműbben, erőteljesebben és bizonyos kizárálagossággal fogják meghatározni a jövőbeli spiritualitást.”⁵

Történeti megközelítés

⁵Karl Rahner:
A jövő egyházának spiritualitása. Vigilia 77 (2012), 891–899., 894.

Arra a kérdésre, hogy miért vált ennyire sürgetővé a kereszténység lényegi tartalmainak lelkiségi vonatkozású kiemelése, elősorban a történelem adhat választ számunkra. Robert A. Markus, a magyar származású neves ókortudós szerint a korai keresztény nemzedékek legalapvetőbb kérdése az volt, hogy miként lehetnek Jézus tanítványai. Nem csekély mértékben ez a kérdés húzódott motivációs tényezőként és egyéni mozgatórugóként a patrisztikus irodalom remekművei és gondolatmenetei mögött.⁶ A kérdésre adott egyik legelső válasz a szerzetesség volt. Lényegében mindegy, hogy a szerzetesek számban sokan vagy kevesen vannak-e, a legfontosabb, hogy mindig egységen és minden radikálisan felteszik azt a kérdést, kicsoda Jézus Krisztus és hogyan lehetünk a tanítványai. Mivel a kereszténység sem nemzethez, sem kultúrához nem kötődik, hiszen Jézus Krisztus hitet és tanítványi magatartást várt az övéitől, ezért a tanítványság kérdésére adott válasz koronként más, változó. A keresztény szerzetesség Keleten, Egyiptomban és Palesztinában alakult ki, a nagyszerű keleti liturgiákkal párhuzamosan. A keleti szerzetesség lelkiségi „gyakorlatai” és szövegei a mai napig hitelesen őrzik az első tanítványi nemzedékek belső hangoltságát, spiritualitását. A szerzetességek természetesen a nyugati kereszténység körében is nagyszerű hagyományai vannak, de nem feledkezhetünk meg arról a viszonylag ritkán kiemelt tényről, hogy a hetedik és nyolcadik századtól elinduló nagy missziós folyamatok hatására Nyugaton nagymértékben érvényesült a germán törzsek szellemi hatása. Mivel ezek a népek kevéssé ismerték a klasszikus nyugati kultúrát, a görög és a latin nyelvvel együtt, olyan alkalmazkodási folyamatok kezdtek kibontakozni a nyugati egyházban, amelyek következtében a keresztény nép vallásossága egyre távolabb került a spiritualitás tiszta forrásaitól. Gondolunk csak magára a liturgiára, amelyet idővel a legkülönbözőbb paraliturgikus formák kezdtek „kiegészíteni”, és elvonták a figyelmet a liturgiában megvalósuló lényegi eseményről. Be kell vallanom, ti-

⁶Robert A. Markus:
Az ókori kereszténység vége. (Ford. Nemes Krisztina.) Kairosz, Budapest, 2010.

zennyolc éves koromban, amikor beléptem a bencés rendbe, töretlenül katolikus környezetben és katolikus meggyőződésben élt életemmel a hátam mögött én magam sem értettem a liturgia lényegét és jelentőségét — miközben a paraliturgikus formák bőséges ismeretével rendelkeztem.

A II. Vatikáni zsinat jelentősége

Ezért van spirituális szempontból is fokozott jelentősége a II. Vatikáni zsinatnak, amelynek alkalmával a katolikus egyház felismerte, hogy szembe kell néznie önmagával, le kell számolnia nem minden szempontból szerencsés múltbeli gyakorlatával, és meg kell próbálnia választ adni arra a kérdésre: kik vagyunk, mi a küldetésünk, miből kell merítenünk? Ennek a szembenézésnek a gyümölcsé az a kijelentés, hogy „mivel Krisztus a nemzetek világossága, ez a Szentlélekben összeült szent zsinat Krisztusnak az egyház arcán tükröződő fényességgével minden embert meg akar világosítani azáltal, hogy minden teremtménynek hirdeti az Evangéliumot” (*Lumen gentium* 1). Óriási jelentősége van annak, hogy az egyháznak, végső soron a keresztenységnek egyetemes küldetése van, és minden emberi tényezőtől függetlenül valamennyi embernek fel kell kínálnia az Evangélium örömhírét. Az egyetemes küldetést a zsinat egy olyan tényező kidomborításával támasztja alá, amellyel mintegy a kereszteny hit célját is megjelöli, és ezt a célt olyan síkon helyezi el, amelyet nyugodtan nevezhetünk „spirituális” természetűnek. A szöveg ugyanis így folytatódik: „Mivel pedig az egyház Krisztusban mintegy szentsége, azaz jele és eszköze az Istenkel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberi nem egységének, a korábbi zsinatok nyomában járva híveinek és az egész világnak jobban ki akarja nyilvánítani a maga egyetemes természetét és küldetését.”

A szövegen említett bensőséges egyesülés a kereszteny lelkiség legbelső középpontjához és lényegi formájához vezet el minket. Már az újszövetségi írások is egészen lényegretörően megfogalmazták a kereszteny élet, és ezzel együtt a kereszteny tanítványság alapvető vonását, azt a tényt, hogy a kereszteny ember ugyanazt az „érzést”, ugyanazt az „érzületet”, ugyanazt a „gondolkodásmódot”, ugyanazt a „szellemiséget” ápolja magában, amely Jézus Krisztusban volt. A Filippi levél második fejezetének ötödik versében szereplő ige, a *phroneite*, a *sentite*, mindezeket a jelentésárnyalatokat magában foglalja. Lényegében arról van szó, hogy a kereszteny lelkiség kontextusában az ember magát Jézus Krisztust ölti magára. Ugyanerre inti az első Péter-levél szerzője annak a nemzedéknek a tagjait, amely az időbeli távolság miatt közvetlenül már nem ismerhette Jézust: „akit bár nem láttatok, szerettek; akiben, bár most sem látjátok, hisztek; s örvendeztek kimondhatatlan és megdicsöült örömmel” (1Pét 1,8). A „kétszer kettő józanságával” csak annyit mondhatok, hogy ez a felismerés, ez a szeretet és ez az örömteli ismeret a kereszteny spiritualitás gyökere és lényegi formája. Az tud igazán szabadon, boldogan és örömtelien létezni ebben a nem mindig boldognak tűnő világban, akinek ebben az örömteli ta-

pasztalatban van része. Az istentapasztalat konkrétságáról és ténylegességéről van tehát szó, amelyet egyházunkban kötelességünk átadni az újabb nemzedékeknek. A mai fiatalok mérhetetlen információs nyomás alatt vannak, s a legkevésbé sem magától értetődő, hogyan lehetjük elérhetővé számukra ezt a tapasztalatot, hogyan tudjuk előkészíteni lelkük talaját e tapasztalat befogadására, annak felismerésére, hogy a boldogságot csak belül találhatják meg, kívül semmiképpen és sohasem. A szerzetesi hagyományon belül ennek az istentapasztalatra koncentráló szellemiségnak a benedeki Regula azon — egyébként Szent Cyprianustól eredő — megállapítása feleltethető meg, mely szerint a szerzetes semmit nem tehet elébe Krisztus szeretetének (RB IV,21).

A benedeki Regula

A benedeki Regula útmutató a tanítványság kérdésére a változó időkben adott mindenkorai válaszok keresésében. A Regula „szerény kezdet”. Koronként újra kell olvasni, hogy azt szolgálja, amit Szent Benedek célul tűz a Regula elő: bárki kereszteny lélek, Isten kereső, aki a mennyei hazába igyekszik, segítségével eljusson a mennyei hazába, s a kereszteny ember úgy tudjon élni a világban, hogy az egyszer csak rányíljön Isten országára, és átvezesse az embert Isten országába.

A Regula nem más, mint az Evangélium és a biblikus hagyomány alkalmazása egy adott közösség életében. Hogy mi sikerének titka? A titok nyitja, hogy csodálatos kiegyensúlyozottság járja át. Ismeri az emberi teljesítőképesség határát. Elve: „a bátrak tegyenek még többet, a gyöngék pedig ne bártalanodjanak el”. Gyakran hivatkozik a szív tisztaágára, az alázatosságra. Az istentiszteletet, ezen belül a szerzetesi zsolozsmát pontosan szabályozza. A hatalmat, irányítást gyakorlókkal (apát, perjel) szemben nagyobb követelményeket támaszt, mint azokkal szemben, akik engedelmességgel tartoznak. Az apát atyaként áll a közösség élén, de még a legfiatalabb véleményét is meg kell hallgatnia. Benedek különös figyelmességet ajánlott a gyengék (betegek, öregek), valamint az utazók és a szegények iránt; ez utóbbiak soha nem hiányozhattak a monostorból. Ez az alapja később a szerzetesek sokrétű szociális tevékenységének. Az utazókat befogadták, a betegeket ápolták, a fiatalokat tanították, éhínség idején a szegényeket táplálták.

A Regula az étkezés, a fizikai munka kapcsán szintén kiegyensúlyozottságról tanúskodik. Benedek szerint az engedelmességnak belső motiváltságából kell fakadnia, s inkább a személyes ítéltőképességen nyugszik, mintsem az egyéni akarat megtörésén. A magány és a közösségi élet, a magányos imádság és a közös zsolozsma, az engedelmesség és a belső szabadság, a szigorúság és az egyéni képességekhez való alkalmazkodás között a Regula mindig meg tudta őrizni az egyensúlyt, a harmóniát. Az alázatosság gyakorlárában és különösen a szerzetesi stabilitásban eredeti vonás tükröződik, mert ez utóbbi a szerzetest arra kötelezte, hogy egész életét ugyanabban a monostorban töltse. A Regula alapján álló monostorok egymástól függetlenek voltak, mint egy-egy kis „köztársaság”,

melyet az apát atyai tekintélye és mindenki kiterjedő gondoskodása irányított. Ez a lelkiség már mindenütt éreztette hatását Európában, amikor a magyarok megtélepíték új hazájukban.

És hogy mi lehet mindennek a jelentősége napjainkban? Amikor arra kértek meg, hogy egy sereg — eltérő háttérű, különböző kultúrájú és sokféle vallású — fiatal számára egészen tömören fogalmazzam meg, mi is egy katolikus monostor lényege, azt mondtam, hogy a monostor (esetben a bencés monostor) nem más, mint hegyre épült kommunikációs központ, ahol három irányban zajlik a kommunikáció. A csendben, az imádságban és az elmélkedésben életünk titkát faggatjuk, akit végső soron Istennek nevezünk. Ezzel együtt emberségünket is egyre mélyebben megismerjük, szívünk vágyaival és lelkünk bűneivel együtt. Ezt a kétféle kommunikációs tapasztalatot pedig azután megpróbáljuk általában a hétköznapok világába, az egymással, a környezetünkkel, a diákjainkkal és a vendégeinkkel ápolt kapcsolat síkjára. Ezek a megállapítások végső soron a bibliai főparancsot adják vissza korunk nyelvén, és annak következményeit fogalmazzák meg, amit a teológusok Jézus Krisztus „proegzisztenciájának”,⁷ mások javát szolgáló létformájának neveznek. Érdekes, hogy a jelen lévő több száz fiatal, akinek ezt az üzenetet próbáltam megfogalmazni, nehézség és gond nélkül megértette, amit mondani akartam.

⁷Heinz Schürmann:
Jesu ureigener Tod. Exegetische Besinnungen und Ausblick. Herder, Freiburg, 1976².

A keresztenyé életszentség

Ugyanakkor az egyház egyetemes küldetésből és abból a tényből, hogy Krisztus „ugyanaz tegnap, ma és mindörök” (Zsid 13,8), az következik, hogy a keresztenyé lelkiség lényegi valóságának nem lehet több különböző formája, magyaráról nem létezhet több válfaja az életszentségnek. A keresztenyé életszentség lényegénél fogva egy: a Jézus Krisztushoz fűződő szerető viszony. A már idézett II. Vatikáni zsinat így beszél erről: „A különböző életformákban és hivatásokban ugyanazt a szentséget munkálja mindenki, akiket Isten Lelke vezérel, az Atya szavának engedelmeskedve és az Atyát lélekben és igazságban imádva követik a szegény, alázatos és a kereszjtét hordozó Krisztust, hogy az Ő dicsőségében is részesülhessenek” (*Lumen gentium* 41). Fontos tény, amelyről nem szabad megfeledkeznünk, ha a keresztenyé spiritualitásról gondolkodunk, hogy a zsinat előbb beszél az életszentségre szóló egyetemes egyházi hivatásról, mint az egymástól eltérő egyházi életállapotokról. Természetesen nem arról van szó, hogy a zsinat felfedezett volna valami újat, hanem arról, hogy „ismét felfedezett valami olyat”, ami ről korábban hajlamos volt megfeledkezni: voltak időszakok, amikor nem az a kérdés állt előtérben, hogy mire kell törekedniük a keresztenyeknek, hanem pusztán az, hogy mi az a minimum, amire szükségesük van ahhoz, hogy keresztenyének számítsanak, s így a „normális” keresztenység (a keresztenyé életszentség igénye) összekeveredett a „középszerű” keresztenységgel.⁸

Az életszentségre szóló egyetemes hivatás újrafelfedezése nemcsak karoltve járt olyan — korábban nagyobb hangsúlyt kapó —

⁸Minderről lásd Marianne Schlosser: *Berufen zur Heiligkeit. Anmerkungen zum 5. Kapitel von Lumen gentium.* In Jan-Heiner Tück (szerk.): *Erinnerung an die Zukunft. Das Zweite Vatikanische Konzil.* Herder, Freiburg, 2013², 306–325.

igazságok újrafelfedezésével, mint amilyen például a megkeresz-teltek általános papsága, de éppen azért, mert újra felfedezett valami korábbit, a forrásokhoz való visszatérést is sürgetően fontossá tette. E téren a keresztény spiritualitás szempontjából egyaránt nagy jelentősége volt az Isten igéjére irányuló újfajta figyelemnek és a korai szerzetesi hagyományok felelevenítésének.

A tiszta források igénye különösen jól érzékelhető abban, ahogyan a zsinat Isten igéjéről szól. A kinyilatkoztatásról szóló *Dei Verbum* a következőket mondja a Szentírás egyházi szerepérol és jelentőségéről: „Az egyház mindenkor tisztelte a Szentírást, mint magát az Úr testét is, az élet kenyérét ugyanis, főleg a szent liturgiában, mind Isten igéjének, mind Krisztus testének asztaláról szüntelenül veszi és nyújtja a híveknek. Az isteni írásokat a Szent Hagyománnyal együtt minden hite legfőbb szabályának tartotta és tartja, mert Isten sugalmazására egyszer s mindenkorra vannak írásba foglalva, s változatlanul közvetítik magának Istennek igéjét, és a prófétáknak és az apostoloknak szavaiban a Szentlélek hangját szólaltatják meg. A Szentírásnak kell tehát táplálnia és irányítania az egész egyházi ige-hirdetést és magát a keresztény vallást is” (*Dei Verbum* 21).

Személyes istentapasztalat

Másrészt nem csupán a szerzetesek, de minden keresztény ember számára utat mutat a korai szerzetességnak az a meggyőződése, hogy Isten megtapasztalásának öröme, mélysége és élménye egyszerűbb és letisztultabb életet tesz lehetővé és kíván meg, olyan szívbeli örömmel ajándékozva meg az embert, amely nem idézhető elő technikákkal és módszerekkel, hanem csak belülről fakadhat. Ennek talaján a mai összefüggésben nem szabad visszariadmunk annak kijelentésétől, hogy a keresztenység csak akkor lesz életképes és vonzó, ha valódi istentapasztalatot, sőt istenélményt tud kínálni az embereknek. Az istentapasztalat kizártólag a hithez kötődik, hiszen a keresztenység lényege nem más, mint Jézus Krisztushoz fűződő hívő és személyes viszony, és ezért érdemes megkülönböztetnünk azoknak a külső formáknak a sokaságától, amelyeket összefoglalón vallásosságnak nevezhetnénk. A vallásosság kidolgozható és felépíthető, s bár megtölthető tartalommal, minden az a kísértés fenyegeti, hogy formálissá és üressé válik.

Lelkiségi szempontból ma nem a vallásos formák átadása az el-sődleges feladatunk, hanem egy sajátos tapasztalat átadására kell vállalkozunk: a közösség tapasztalatát, a gondoskodás tapasztalatát, az elfogadás tapasztalatát, a megértés tapasztalatát, a megbo-csátás és a visszafogadás tapasztalatát kell átadnunk. Ha ezek a tapasztalatok elevenen jelen vannak a keresztény közösségen, tagjai a legkevésbé sem kényszerülnek arra, hogy a spiritualitás éppen aktuális vásárteréről gyűjtsék össze maguknak azokat a hozzávalókat, amelyekből egyéni lelkiséget állíthatnak össze maguknak.

A szemlélődő lelkiség időszerűsége

LACZKÓ ZSUZSANNA

A szerző a Jézus Szíve
Társasága tagja.

A következők során arról szeretnék néhány szót szólni, miért van rendkívüli jelentősége annak, hogy korunkban ismét nagymértékű érdeklődés tapasztalható a szemlélődés és a szemlélődő lelkiség iránt, éspedig széles körben, nem csupán kolostorokban és szerzetesi életet élők között. Ennek megvilágításához tanácsosnak tűnik, hogy saját korunknak, az úgynevezett posztmodern kornak is figyelmet szenteljünk, azzal a folyamattal együtt, amely korunkhoz és a korunkban tapasztalható kontempláció iránti érdeklődéshez vezetett.

A posztmodern kor előzményei

A kort, amelyben élünk, rendszerint posztmodern vagy posztindustriális (az iparosodás utáni) kornak szokás nevezni. Ha meg szeretnénk határozni fő jellemzőit, a leegyszerűsítés veszélyét vállalva a következő tényezőket emelhetnénk ki. Először is, ugrásszerűen megnőtt a Föld lakosságának száma: adataink szerint kétszáztöven évvel ezelőtt nagyból hétszáztöven millió ember élt a Földön, ez a szám azonban az elmúlt két és fél évszázad alatt a tízszeresére emelkedett. Felgyorsult a városiasodás üteme, aminek hatására jelenleg a világ lakosságának több mint fele városokban él. Ennek azért is van jelentősége, mert a korábbi földművelő életformától elszakadva az emberek magától a földtől is kezdenek elszakadni. Ezzel összefüggésben harmadsorban kialakult a fogyasztói társadalom, amelynek tagjai sokkal több minden előrök, mint amire szükségük van, ezért pedig általánossá válik az, amit a leselejtezés kultúrájának nevezhetünk (és ez természetesen nem marad ökológiai következmények nélkül). Hatalmas fejlődésnek indult továbbá a tudomány, és a tudomány ugrásszerű „evolúciójával” hatalmas lehetőségek kerültek az ember kezébe, amivel párhuzamosan az ember felelőssége is hallatlan mértékben megnövekedett. Jelenleg gyakorlatilag eldönthetjük, hogy fennmaradjon-e egyáltalán a Föld, hogy legyen-e egyáltalán élet a Földön. Meg kell említenünk a digitális forradalmat és a multimédiás eszközök kibővülését, amelynek következetében globális összefüggésben rendkívül gyorsan elterjeszthetők a legkülönbözőbb információk. Szintén fontos tényező az automatizálás, vagyis az a tény, hogy az emberi munkaerőre egyre kisebb mértékben van szükség, s a még mindig kétkezi munkát végzők tevékenységét is könnyen felválthatja a robotok alkalmazása. Végül a művészeti szétfeszítik a korábbi kereteket, a zenében például háttérbe szorul a tonalitás, a képzőművészeti perspektivikus ábrázolás.

Ez a kor természetesen az emberi szellemre, az általános szellemiségre is hatást gyakorol. Első helyen említhető a relativizmus, az a meggyőződés, hogy a világról nem lehet objektív ismeretet szerezni, hanem minden esetben csak a szubjektív nézőpontok érvényesülnek,

A spirituális fejlődés kora

Jelenleg az emberiségnek története legnagyobb horderejű változásaival kell szembenéznie. Módjában áll, hogy döntsön a Föld sorsáról, annak minden geológiai, biológiai, pszichológiai és kulturális következményével együtt. Az IPCC legújabb jelentése szerint tizenkét évünk van arra, hogy károsanyag kibocsátásunkat felére csökkentsük, máskülönben az öngerjesztő folyamatok beindulása miatt a jelenlegi számítógépes szimulációknál is rosszabb forgatókönyvekre számíthatunk. Az ember ma eldöntheti, hogy a fogyasztói társadalom életének folytatásával tönkreteszi-e a Földet, veszélyeztetve számos faj és önmaga fennmaradását, vagy felelősséget vállalva megtalálja szolgáló helyét a Föld közösségeben. A kultúrantropológus és ökofilozófus Thomas Berry, a népszerű passzionista szerző szerint egyenesen földtörténeti korszakváltás előtt állunk, átmenetben a földtörténeti újkorból, a biológiai sokféleséget magával hozó „kainozoikumból” az „ökozoikumba”, amikor a Föld minden létezője közösséget alkot egymással.¹ A külső változásnak azonban feltétele a belső, spirituális változás, hiába érkezik ugyanis hozzáink tengernyi információ, változást nem hoz létre. Ezért elengedhetetlen, hogy az ember bensőséges kapcsolatba lépjén Istennel, és felfedezze minden átható jelenlétét.

¹Lásd Thomas Berry — Brian Swimme: *The Universe Story. From the Primordial Fraying Forth to the Ecozoic Era. A Celebration to the Unfolding of the Cosmos.* HarperOne, New York, 1994.

²Cletus Wessels: *Jesus in the New Universe Story.* Orbis, Maryknoll, 2003.

Az ebben a helyzetben tanúsítandó magatartással kapcsolatban Cletus Wessels három vonást emel ki.² Először is, az embernek képesnek kell lennie az újraintegrálódásra és a visszakapcsolódásra (Wessels szójátékával élve: *re-memberingre*), a patriarchális jellegű alá-fölérendeltségi viszonyok helyett az egész-ségre és az inkluzivitásra kell helyeznie a hangsúlyt, s mindenire tekintettel lévő vezetési és irányítási stílust kell kialakítania, végül pedig az isteni pozíció megszerzésére irányuló szándék helyett arra kell törekednie, hogy mások szolgálatába állítsa az ismereteit és a hatalmát.

Mit jelent pontosan az újraintegrálódás és a visszakapcsolódás? Először is annak tudatosítását, hogy az ember a Földből lett, a Föld táplálja és a Földbe tér vissza, vagyis a Föld nem egyszerűen csak rendelkezésére álló anyag, amelyet kénye-kedve szerint használhat és kiszákmányolhat. Ez a szemléletmód az emberközpontú gondolkodást

teremtésközpontú gondolkodásformára cseréli. Annak tudatosítása is együtt jár ezzel a változással, hogy a teremtés jelenleg is folyamatban van, a teremtett világ szakadatlanul kibontakozik, csillagok keletkeznek és pusztulnak el, s aki meg tud tanulni rácsodálkozni, abban újra kialakul a szent iránti érzékenység és a szentség észlelésének képessége. Ezzel együtt szintén tudatosulnia kell, hogy bár Isten nem azonos a teremtéssel, a teremtés nem is választható le Istenről, ezért aki részévé válik a teremtésnek, egyúttal Isten tevékenységebe is integrálódik, s együttműködik Istennel a teremtett világ szolgálatában.

A második kíváncsalm az inkluzivitás és az egész-ség visszanyerése. Az első kereszteny századok még Isten ujjával írt kinyilatkoztatásnak tartották a „természet könyvét”, ahol a Bibliához hasonlóan rá lehet találni Istenre. Ebben az értelemben az emberiségnek ma meg kell tanulnia megnyílni az érzékelhető világ mögött húzódó egyetlen valóságra. Tudatára ébredhet, hogy a világgyetem egyetlen egész, amelyben az egyetlen Teremtő terve bontakozik ki, s minden mindenkel összefügg. Kívánatos lenne, hogy az ember az egészet tartsa szem előtt, a látásmódja inkluzív legyen, azaz mindenbe vonjon az egyetlen egészbe, és versengés helyett felelős együttműködésre törekedjen. Szervesen összefügg a mondtakkal a szolgáló hatalom koncepciója, amely szerint mivel teremtetségénél fogva minden létezőnek joga van a létezéshez, minden függ másuktól és együttműködik másokkal, ezért az embernek tudatosan szolgálnia kell ezt a közösséget. Amint az ember rátalál valódi énjére, és valódi énjével együtt Isten Lelkére önmagában, indítástat kezd érezni mások szolgálatára, arra, hogy törődjön másokkal: törekszik megőrizni azt, ami van, és helyreállítani, amit tönkretett; szükségleteinek megfelelően kezd fogyasztani és megosztja javait; erőszakmentesen küzd a szegénység, a kirekesztés, az éhezés, az erőszak, az emberi és a természeti kiszákmányolás, a környezetszennyezés ellen; épít mások, más kultúrák és más vallási hagyományok, a nők és a tudományok bölcsességeire; és szeretete minden és mindenki iránt egyre inkább együttérzővé, kreatívvá, életadóvá, kiteljesítővé és törődővé válik.

Ennek a korszaknak a határán bátran kijelenthetjük, hogy a mai ember fokozatosan rátörökben, mennyire fenntarthatatlan a fogyasztói társadalom, mind lelki, mind fizikai értelemben. A fogyasztatható javak ugyanis előbb-utóbb elfogynak, ugyanakkor nem töltik be az ember spirituális éhségét. A mai embernek olyan spiritualitásra van szüksége, amely egyrészt betölti a transzcendens iránti vágyát, másrészt felelősségteljes és tevékeny tagjává teszi a közösségeknek. Többféle igényt is támaszt a mai ember a spiritualitás iránt: nyissa meg és tartsa nyitva magát Isten és a valóság felé, tegye másokkal felelősen törődő személyé, és vezesse a felé az állapot felé, amelyben Isten „ minden mindenben”. Ez a fajta lelkiség nem az ember egyedi elgondolásait helyezi előtérbe, hanem Isten tervének teljesedését kívánja szolgálni.

A szemlélődés és a szemlélődő lelkiség

A szemlélődésről nehéz lenne kimerítő és minden találó meghatározást adnunk. Ha a legegyszerűbb meghatározást, a *Magyar Katolikus Lexikon* leírását vesszük alapul, azt mondhatjuk, hogy a szemlélődés az

igazság mefragadásának csendes állapota, amely nem racionális megfontolásokon alapul, s abban gyökerezik, hogy az ember nyitott a transzcendenciára, Isten titkára. Mivel az ember emberségén alapul, mindenki előtt nyitva álló lehetőség (nem csupán a szerzeteseké), akár- csak a szemlélődő élet, amely a dolgokat és az élet feladatait a szemlélődésnek rendeli alá.

Érdemes azonban meghallgatni a szemlélődő imádság és a szemlélődő életforma nagy modern tanítói is, aik fontos megállapításokat tesznek. A sort mindenkorban Thomas Mertonnal kell kezdenünk, aki a huszadik század derekán ismét felfedezte és közkinccsé kívánta tenni a szemlélődő imádságot. Mertonnak, a trappista szerzetesnek gondjára voltak bízva a monostor növendékei, akiknek bevezetést kellett adnia a keresztény misztikába. Ennek kapcsán ráébredt, hogy a katolikus közvélekedéssel ellentében a misztikáról szóló tanítás nem érhet véget Avilai Szent Terézzel, hanem továbbfűzhető a modern ember számára. A szemlélődés Merton szerint az ember lelke életének „legmagasabb rendű kifejeződése”, sőt maga az élet, mely „teljesen éber, cselekvő, és teljesen tudatában van elevenségének”.³ A szemlélődés „önkéntelenül érzett tisztelet az élet, a lét szentsége iránt”. Annak élénk felismerése, hogy „az élet és a bennünk lüktető lét egy láthatatlan, transzcendens és végzetlenül bőséges Forrásból fakad”. Mertonnál tehát a szemlélődés ahhoz a minden konkrétum mögött rejő és minden konkrétumban megnyilvánuló egyetlen valóságnak a tudatához kapcsolódik, amelyről fentebb már volt szó. A trappista szerzőnél a szemlélődő imádság összefüggésbe kerül a párbeszéddel, de már nem olyan párbeszédet jelent, amely a szóbeli vagy az affektív imádságnál jelentkezik, mert a szemlélődésben Isten „válaszol önmagának bennünk”, és „mi magunk válunk az ő visszhangjává és válaszává”. Nagyon fontos, hogy Merton szerint a szemlélődés révén a szeretet belép minden napjai életünkbe, bensőséges istenkapcsolat alakul ki tehát az emberben, amely áthatja életének egészét konkrét valóságát.

A következő generációt leginkább talán a szintén trappista Thomas Keating képviseli, bár csak alig tíz évvel később született, mint Thomas Merton. *Nyitott tudat, nyitott szív* című klasszikus kontemplatív műve⁴ szerint a szemlélődő imádság az a „világ, amelyben Isten bármit megtehet”, és ahol az ember „megnyílik a végletes lehetőségek felé”, mert ilyenkor a Lélek imádkozik bennünk. Ebből a szempontból az amerikai trappisták tanítása párhuzamba állítható az európai trappistákéval, különösen André Louffal, aki arról beszél, hogy az imádság során valójában az emberben jelenlévő Szentlélek kap lehetőséget a cselekvésre, s az imádságban az ember a Szentléket „ébresztgeti”.⁵ Thomas Keating hangsúlyozza, hogy az imádságban egész lényünket megnyitjuk Istennek, az értelmünket ugyanúgy, mint a szívünket, a testünket ugyanúgy, mint az érzéseinket. Szintén kiemeli, hogy a szemlélődő imádság mások szolgálatára vezet el minket, mert amellett, hogy hűségessé tesz minket szemlélődő „gyakorlataink” iránt, cselekvésre is ösztönöz.

³Az idézett szövegrészletek forrása:
Thomas Merton:
A szemlélődés magvai. Új változat.
(Ford. Lukács László — Malik Tóth István.) Ursus Libris, Budapest, 2009 (főként a *Mi a szemlélődés* című első fejezet).

⁴Thomas Keating:
Nyitott tudat, nyitott szív. Az evangélium kontemplatív dimenziója.
(Ford. Malik Tóth István.) Filosz, Budapest, 2006.

⁵Lásd erről André Louf:
Uram, taníts meg minket imádkozni.
(Ford. Mártonffy Marcell.) Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2008.

⁶John Main:
A szemlélődés útja.
(Ford. Pál Cecília, Richter
Kálmán, Scharek Edit.)
Marana Tha,
Budapest, 2003.

⁷Richard Rohr:
<https://cac.org/about-cac/contemplation/>

⁸Wilfrid Stinissen:
Idő és örökkévalóság.
(Ford. Havas István.)
Új Ember,
Budapest, 2003.

⁹Jálics Ferenc:
A szemlélődés útja.
Korda, Kecskemét, 2013.

Ha ismét továbblépünk, John Main angol származású bencéshez jutunk, aki Thomas Keatinghez hasonlóan egész mozgalmat indított útjára. John Main szerint a szemlélődésben „arra törekszünk, hogy egészen megnyílhassunk a nekünk ajándékozott életnek”.⁶ Main szerint a szemlélődés révén felelősségteljes emberekké válhatunk, érett emberekké alakulunk, akik éretten elfogadjuk az élet minden kihívását és felelősséget, s íly módon a valóság tiszta világosságába léphetünk. John Main nem riad vissza attól, hogy e folyamattal kapcsolatban átistenülésről beszéljen, s így ismét teret adjon a korai keresztény századok egyik fontos görög elgondolásának.

A saját korunkba átlépve lehetetlen nem említést tenni a ferences Richard Rohrról, akitök könyvei magyarul is nagy számban olvashatók. Rohr nemcsak azt állítja, hogy a szemlélődő imádság során csendben és nyitottan Isten jelenlétében maradunk, de azt is hozzáteszi, hogy ennek gyakorlása „újrahuzalozza” az agyunkat (erről eszünkbe juthat a neuroplaszticitás, az idegpályák átalakíthatóságának jelensége), mégpedig úgy, hogy immár irgalmas együttérzéssel tudunk fordulni mások és az egész teremtett világ felé.⁷ A szemlélődés Krisztus „érzülete”, Krisztus „gondolkodásmódjába” kapcsol be minket, amely elfogadja a paradoxont és ismeri valódi önazonosságát Istenben. Kapcsolódási pontot jelent a fentebb kifejtettekkel, hogy Rohr szerint ennek fényében kiderül, „a szent és a világi nem válik szét” vegytisztán, azaz Isten nem vonható ki semmiből, mert jelenléte minden áthat.

Richard Rohrhoz és sok korábbi szerzőhöz hasonlóan a néhány éve elhunyt Wilfrid Stinissen a szemlélődő imádságot a konkrét jelenettel és a konkrét jelen elfogadásával hozza összefüggésbe.⁸ A svéd kármelita szerint a szemlélődő imádság ahhoz segít hozzá, hogy megmaradjunk a valóságban, abban, amit Isten „éppen létrehoz”, s ezzel együtt megmaradjunk Istenben. Ha elfogadjuk a most jelenvalóságát, állítja, akkor mindenestől Istenre hagyatkozunk, ha nem félünk a jelenbeli való találkozástól, akkor közvetlenül Istenben merülünk el, aki fel tudja használni „közvetlen helyzetünket, hogy megvalósítsa akaratát”. A szentek tudománya ez, akik minden ajándéknak tartanak, s ezért minden pillanatban egyre jobban elmerülnek Istenben. Ez a magatartásforma a korunkban érvényesülő szociális szegénység helyett visszaállíthatja méltóságába a valódi — minden ajándéknak tartó és minden az Ajándékozónak visszaadó — szegénységet.

És hogy végül magyar vizekre is evezünk, illik szót adnunk a jezsuita Jálics Ferencnek, aki a szemlélődés lényegét Isten intuitív látásában jelöli meg, s ennek alapján azt hangsúlyozza, hogy a szemlélődés mindenestől kegyelem, mert az ember képtelen arra, hogy a saját erejéből lássa Istant. Ezt kiegészíti azzal, hogy „bármily mély legyen a hit kegyelme valakiben, a szemlélődés különöbözik a hit kegyelmétől”, mert „alapvetően új állapotba” helyezi az embert, „Isten kezdetleges látásának állapotába”, a „hit és az örök élet közti állapotba”.⁹ Ennek hatására olthatatlan vágy, ellenállhatatlan szenvendély ébred az emberben Isten keresésére, végső soron Isten látására. A szemlélődés nem csupán imaformá, hanem életforma is, és a szemlélődő imának szentelt cse-

des időre annak érdekében van szükség, hogy az ember a kontempláció állapotába jusson, amely áthatja és megváltoztatja az egész életét.

A szemlélődő lelkiség gyümölcsei és időszerűsége

A tapasztalat azt mutatja, hogy aki elkezdi gyakorolni a szemlélődő imádságot, annak bensőségessé és szeretetteljessé válik az istenkapcsolata. Ezzel párhuzamosan készen állunk arra, hogy búcsút intünk Istenről alkotott korábbi elképzeléseknek, s lehetőséget adunk arra, hogy Isten meglepjen minket, tisztuljon az istenképünk, amely tökéletes persze sohasem lesz, de tisztulásával együtt az énképünk is tisztulási folyamaton megy keresztül. Fokozatosan felismerjük saját identitásunkat, és indulunk létünk belső magva (Jálics Ferenc), az igazi énünk (Thomas Merton), a középpontunk (Thomas Keating), a „halhatatlan gyémánt” (Richard Rohr) felé. Ha ily módon teret adunk Isten Lelkének, egyre inkább át tudja hatni cselekvésünket és minden nap tevékenységeinket.

A szemlélődő életforma egyik nehéz velejárója, hogy az ember elkerülhetetlenül szembesül a saját sötétségeivel, életének sötét oldalával. Ez azonban lehetőséget ad arra, hogy kiengesztelődjünk önmagunkkal, és megbocsátóbbakká válunk mások iránt. A szemlélődő imádság csendjében feltárul az ember üressége és bűnössége, de az is kiderül, hogy az embert ebben az állapotában is elfogadja és szereti Isten, ami persze nem azt jelenti, hogy Isten jóváhagyja a búnt, hanem azt, hogy a sötétség bármilyen formájának megmutatkozása immár nem sokkol bennünket, hanem megújlásra sarkall, és tisztábban elénk állít valóban megalapozott életcélokat. Közben egyre elfogadóbbak leszünk, egyre inkább tartózkodunk attól, hogy ítéletet mondunk mások felett, a szenvédélyességünk megtisztul, és tiszta szenvédélytel tudjuk végezni, amit teszünk. Mivel egyúttal a másokba vetett bizalmunk is növekszik, egyre teljesebben felébred bennünk a cselekvőrő, az együttműködés készsége.

Individualista társadalunkban a szemlélődő imádság önközpon-túságunkat te-központúságra cseréli, képessé válunk arra, hogy meg-hallgassunk másokat, s ennek fényében alakítsunk a véleményünkön, amelyhez nem ragaszkodunk többé mindenáron. Ha vezető szerepben vagyunk, akkor is mellérendelőünk másoknak, nem pedig fölébük helyezkedünk. Megtapasztaljuk a szabadságunkat, és belátjuk, hogy a szabadsággal felelősség is együtt jár. Fejlődünk a megkülönböztetésben, ahogyan Richard Rohr látja, átérezzük, hogy az Istant szeretőknek minden a javukra válik, és nincs menthetetlen helyzet, nincsenek olyan körül-mények, amelyeket nem lehet jóra fordítani. A hangsúly a külső dolgokról a belső valóságra kerül, és leegyszerűsödik az életünk. És végül egyre tudatosabbá válik Isten jelenléte, amely fokozatosan meghatározza az életünket: mindenben Isten rejtvőzik el és mindenben Isten tárul fel számunkra. A szemlélődő lelkiség pontosan ezért időszerű: lelkiségi irányzatok fölött áll, s bár nem teszi szükségtelenné az elméleti vitákat, elsősorban mégis közös cselekvésre indít, választ nyújt korunk spirituális éhségére, és valódi identitást ad azoknak, akik elköteleződnek mellette. A gyümölcse pedig az a spirituális átalakulás, amely alapfeltétele a jelenlegi globális krízis megoldásának. Ahogyan Eckhart mester mondta egykor: amit a szemlélődés talajába vetünk, azt a cselekvés aratásán kaszáljuk majd le.

ACZÉL GÉZA

(szino)líra

*torzószótár***ár 1**

a munkabér a munkaerő ára mondta nagy klasszikusunk a múlt században valahányban aztán a klikkező történelem lassan már őt is elfelejtíti vadított bőlényként száguldozik a kiürült rónán át lírailag az írói munkásság részeként versben talán szólhatok így — megannyi senki a műnek öröktől sugárzó esztétikumát meg nem tartva a belcsíny ethoszát a mindenkor hatalomhoz is kavarva a kettős látsban az építményben logikát már nem értve ortegai felismerések alkotó tömegei zuhognak át kétes küldetésüket betölve a másvilágba netán kegyetlenek s szelektívek nagy csalódásunkra azok a ritka bölcsék akikben a logikai érvek zsigerileg fájnak s tőlük sem független hogy homályos maszatolással lehet csak üzenni a való világnak értekekről s arról is mikor mennyit érünk s állandóan előtör kétségünk nem vagyunk-e demagógok s nem túl sok-e bennünk a hazánkfa amikor a léleknek különben se lenne őszinte kedve a mártíromság hazug mezején landolnia s különben is túl súlyos az a szellemi holmi amellyel belső góggel nélkül lehet loholni markokat tartva mikor már hiteltelent minden bizalom hol is az ár hatalma még idelet

ár 2

gyerekkoromban három folyó mosta községünket a tisza a kraszna s a szamos egyik medréből utólag tudom finom de nehezen pucolható kecsegét vásárolt az utcai árustól anyuka s nemzeti vizünk az iparosítás híján még ritkán volt zavaros bár sodort ezért számunkra mutatvány volt amikor a hősködésekről nem épp híres apuka átal úszta a szűz fövenyen még akkor nem lódult meg az idegenforgalomnak nevezhető kupeckedésnek ujja csak álltunk elégedetten a diktatúra kellős közepében kivárva hogy a jéghideg vízben az odacipelt görögdiinnye kihűljön és utána kezdtünk némi naturális falatozásba majd apró szunyókálás után ősdíófák árterében sétáltunk az erdély felől komolyan lejtő víz torkolatához de akkor még a dió is értékelten gyümölcs volt legfeljebb a történelmet arrafelé is megélf szüleimet üthette meg a nyakukba sózott soviniszta átok hisz a tolakodó furfangosok a csöndes melankoliát akkor imígyen neveztek s hogy úszni e térségen sem tanultam annak oka hogy gyakran repedezett meg köröttünk az idilli festék ha kertünk aljáról valamilyen jancsi felszaladt az ár már itt van a ház alatt fusson mindenki tova

árad

vegyes érzésekkel szemlélgem a mindenfelől bősz záportként zuhogó recepteket külön zavar hogy magam is amatőr gurmanként élem meg szakácskodásomat és a virtuális étrendeket még a gyermekkor nyári konyha örökkbe hagyott élménye felől mikor a kárpatok környékét egykor apával körbelakó anyám a szegénységből változatos költeményeket főz s közben meséli ez tót ez román ennek ízét talán a ruszin konyha adta de mindenben azért megmaradt a magyarok lakta aroma ami aligha nagy csoda és utólag milyen megnyugtató hogy az emlékből nyugalom árad s a naivitás melegébe mártott éteri béke mely az olcsón terített asztalt is megülte ebédre a vad politika mindenkorai rabló érdekeit kizárvva kicsiny rácsos ablakon át ártatlanul tekingetett szét az apró nyomatait sejtető nagyvilágba ám egyszer csak az elvándorló ifjú a nosztalgiát kinőtte a hétköznapok érdes oldalán szomorú főzőcskélő lény vált belőle kit hol a hivatásosok szintje szorongatta hol a tágabb horizonton dekadens díszlet közé szorította be magát az intellektuálisamba ahol már nem árad örööm s az ember a hamis álmai közé visszavágzik a közelgő halálig

HALMAYI TAMÁS

Identitás

A tudat visszavon.

Lehessek jeltelen.

Kávézkodom;

jelenlétézkedem.

*Egy játszi angyal épp kicsomagol
identitásom kontúrjaiból.*

Állapot

*Ha nem vagy olyan állapotban,
hogy írj, imádj, imádkozz:
áldatlan
valóság állt a házhoz.*

*Mikor életed nem költészet,
a poklok csendben megtörténnék.*

Barlang

*Minden ítélet igazságtalan,
mert az igazság nem ítélt: szeret.
Kacatnak ára van,
kincs bárkié lehet.*

*Remete nélkül a barlang elveszne.
A Rend sosem utasít rendre.*

Mozdulatlan

*...és kimozdul belőlem
a Mozdulatlan,
mielőtt megfűl tőlem,
aki maradtam.*

*Kimozdul, vízen lábal.
És visz magával.*

Tanulság

*Nem tudok semmit.
A semmit még annyira se.
Néha bennem felejtik
titkok magukat alkonyatfele;*

*de ők se tudják.
(Csak örööm van, sose tanulság.)*

ORAVECZ PÉTER

Memento

*Az első pillanatban
álarcod még veled.
Törött korsó a padlón,
lágy tükröd megremeg.*

*Ha nem vigasztalódnál,
mert nincs mentsvár, se hit,
és falkába verődnek
csaholó vágyaid,*

*s ha mindezek után még
hiányoznál neked
— bár szíved helyén felsír
Atyád mint gyermeked —,*

*s ha kereszterendárvá
lett égre tárt karod,
miért is lennél hálás,
hogy tüntök várhatod?*

*A bábszínháznak vége.
A tudás: virradat.
Balszerencsék kegyeltje,
ismerd meg Önmagad!*

Széljegyzetek

*Mit tud a számító mérnök
a kőfaragó szilánkosra tört ujjairól?*

*Mit fog fel a gyásztáviratok kézbesítője
a választalanság őrjítő magányából?*

*Aki soha nem botladozott sötétkben,
mire gondol, ha a reményről szónokol?*

*Mit ért a szabadságból, aki örökölt
szabadságának még nem szabott határt?*

*Milyen forrásból merít, ki bölcs
tanácsot pöccint a koldus kalapjába?*

OSZTROLUCZKY
SAROLTA

Az emlékezet bozótjában

Thomas Wolfe és Ottlik Géza

„És azt is tudta, hogy abba az elvarázsoltsorba,
az ember emlékezetének bozótjába (...)
nem tér vissza többé (...).”
(Thomas Wolfe: *Az elveszett kisfiú*)¹

„(...) ott volt vele mindenütt gyerekkorának egész őserdejében,
ott volt mellette már a sűrűbb fajta bozótban,
ahová az emlékezésnek csak egy-két tört sugarára tud behatolni (...).”
(Ottlik Géza: *Iskola a határon*)²

A szerző irodalomtörténész,
a PPKE BTK Magyar Iroda-
lomtudományi Tanszéké-
nek egyetemi adjunktusa.

¹Thomas Wolfe:
Az elveszett kisfiú.

(Ford. Örkény István.) In:
Mai amerikai elbeszélők.
(Vál. Ottlik Géza.) Európa,
Budapest, 1965, 118.

²Ottlik Géza:
Iskola a határon.
Móra, Budapest, 1988, 241.

³Ottlik Géza:
Minden megvan
(elbeszélés). Vigilia,
1968/12. 816–834.

⁴A teljesség igénye
nélkül: Szegedy-Maszák
Mihály: Ottlik Géza.
Kalligram, Pozsony, 1994,
44–46.; Kuroi László:
„Ülepmagasságban”
(Ottlik Géza: *Minden*

Ottlik Géza *Minden megvan* című elbeszélése ötven éve, 1968 decembereben jelent meg a Vigiliában.³ A mű recepciója a ’90-es évek közepétől — Szegedy-Maszák Mihály Ottlik-monográfiájának megjelenése után — élénkült meg. Az azóta született értelmezések a narráció, a tudatábrázolás, az emlékezéstechnika, az időszerkezet, a motívumrendszer, a metaforaképzés, illetve a bibliai és mitologikus utalások szempontjából vizsgálták a szöveget.⁴ Keletkezéstörténete, az Ottlik íráselmítőre hatással bíró, kortárs hazai vagy idegen nyelvű próza, mint a *Minden megvan* értelmezését esetlegesen árnyaló kontextus, ez idáig nem került szóba. E hiányt pótolandó, írásomban Thomas Wolfe *Az elveszett kisfiú* és Ottlik Géza *Minden megvan* című novellájának összehasonlító elemzésén kerestük arra teszek kísérletet, hogy egy, az Ottlik-recepcióban mindenidig feltáratlan hatástörténeti kapcsolatra mutassak rá a két szöveg, illetve — az *Iskolával*, a *Budával* és Wolfe más elbeszéléseivel együtt — a két életmű között. Mielőtt rátérnénk a szorosabb szövegvizsgálatra, érdemes röviden felvázolni, hogy a rokon vonásokat mutató életművek mögött milyen eltérő íróegyéniségek, alkotói módszerek rejtőznek.

Thomas Wolfe a ’30-as évek amerikai írókörzetének, a két háború közötti nagy generációnak fontos tagja: Steinbeck, Coldwell, Dos Passos, Wilder, Faulkner, Fitzgerald és Hamingway kortársa. Portréiről, Malcolm Cowley szerint Wolfe — aki minden össze 38 évet élt — maga volt a *homo scribens*.⁵ Folyamatosan és rengeteget írt. Levezései ből kiderül, hogy számon tartotta, hetente hány ezer szót írt le, vagy mikor sikerült megdöntenie saját korábbi mennyiségi rekordjait. Manhattan lakásában három óriási fenyőfaladában gyűjtötte kéziratait, melyekből később — kiadója segítségével — regé-

megvan; Esterházy Péter: Ki szavatol a lady biztonságáért?). In: *Mélylégzés*.

Adalékok Ottlik Géza Iskola a határon című regényének világához. Savaria UP, Szombathely, 1997, 9–18.; Hernádi Mária: *A mondhatatlanra nyíló ablak*. Ottlik Géza: Minden megvan. Tiszatáj, 2003/4. Diákmondák; Sümegi István: *A boldogság ize*. Ottlik Géza

történetei. Jelenkor, Pécs, 2006, 91–109.; Horváth Kornélia: *A személyes emlékezéstől a narratív szövegig*. Ottlik Géza: Minden megvan. Szépirodalmi Figyelő, 2012/3. 43–50.; Horváth Kornélia: *A nyelv reflexiója az irodalmi szövegben*; Ottlik Géza: *Minden megvan*. In: *Pázmány nyomában*. Tanulmányok Hargittay Emil tiszteletére. (Szerk. Ajkay Alinka et al.) MondAt, Vác, 2013, 193–198.

⁵Malcolm Cowley: *Wolfe – homo scribens*. In uő.: *Az amerikai író természetrája. Irodalmi tanulmányok*. Európa, Budapest, 1976, 154–197.

⁶Idézi Malcolm Cowley: i. m. 170.

⁷Ottlik Géza: *Félbeszakadt beszélgetés Rész Pállal*. In uő.: *Próza. Magvető*, Budapest, 1980, 29.

nyeit összeállította. Élete főműve négy önéletrajzi nagyregény, melyekből kettő — a *Nézz vissza, angyal* (*Look Homeward, Angel*), illetve *Az időről és a folyóról* (*Of Time and the River*) — még életében megjelent, a másik kettő pedig — *A háló és a szikla* (*The Web and the Rock*), illetve a *Nincs visszaút* (*You Can't Go Home Again*) — halála után, a kiadó szerkesztésében, az eredeti kézirat terjedelmének radikális csökkentésével látott napvilágot. Alkotói módszeréről George Webster, a posztumusz regények író főhőse, Wolfe egyik alteregója a következőképpen vall: „Elfelejtesz enni, borotválkozni, tiszta inget venni, ha éppen van. Már szinte elfelejtesz aludni, és amikor mégis megpróbáld, nem megy — mert megindul a szólavina, és éjjel-nappal zúdul lefelé... Nem tudsz megállni — és ha tudnál, akkor sem mernél, mert félnél a pokoltól, amin át kell menned, mielőtt újra megindíthatod.”⁶

Ottlik — aki 1990-ben, 78 évesen halt meg, tehát több mint két-szer annyi ideig élt, mint Wolfe — másképpen gondolkodott az írásról. A *Prózában* a következőket olvashatjuk: „(...) az író hallgasson, ha nincsen semmi mondaniivalója. Ez nem olyan egyszerű követelmény, mint ahogy hangzik. Végtére is a költőt mindenekfelett a közlésvágy mozgatja. (...) Ezért aztán be nem áll a szája. (...) Mindez szakszerűen csinálja, jól, hozzáértéssel, s amit ír, az mind helyes, hasznos és igaz. Mit lehet ebben kifogásolni? Csupán azt, hogy ez olyasféle eljárás, mint ha valaki, aki megtanult szorozni-osztani, harminc éven át különböző szorzásokat és osztásokat végezne el, és közöné a — helyes (és) igaz — eredményeket könyv alakban.”⁷ Ottlik írói pályája — ahogyan ő maga fogalmaz — „lyukacsos, mint a valódi ementáli sajt”.⁸ Az életművet hosszú, évekig tartó hallgatások, fordítással, bridzsezéssel, utazatával töltött írói csöndek szakítják meg, amelyeket néha a külső, politikai kényszer, de alapvetően a „derivatív irodalom” elutasítása és a „szöszmötölés méltósága”⁹ indokol.

Úgy tartják, Wolfe egész életében egyetlen könyvön, „a” könyvön dolgozott,¹⁰ amelyben életét és az időt akarta megírni vagy megállítani. Kortársai szerint „kivéletes, érzéki memóriája volt, életének minden pillanata eredeti élességében őrződött meg benne, s így verbális zsenije korlátlan nyersanyaggal rendelkezett”.¹¹ „Felhasználom önmagamat — írja önéletrajzi regényében — felhasznállok minden, amim van. Kifacsarok magamból minden, az utolsó cseppig, amíg végül semmi sem marad.”¹² Folytatásos önéletrajzi regényét élete végéig, a visszatekintő történetmesélés jelenidejéig írta, ezért utolsó két regénye csak halála után jelenhetett meg.

Ahogy Ottlik *Budája* is csak posztumusz műként kerülhetett az olvasókhoz, hiszen — ahogyan Medve válaszolja Szebek Miklósnak a *Buda* végén — az író „félti a megírással tönkretenni élete jó nyersanyagát”.¹³ Mert „az embernek van megélt, még megíratlan jó nyersanyaga — tíz évvel, harminc évvel ezelőtről, tegnapról? minden egy: az emlékezete őrzi. — Őrzi teljes egészében, és mindig elér-

⁸Uo. 25.

⁹Kelecsényi László:
Ottlik Géza életei.
A megértés iskolája.
Fapadoskönyv.hu,
h.n., 2013, 161.

¹⁰Lásd Pamela Hansford
Johnson: *The Art
of Thomas Wolfe*.
Charles Scribner's Sons,
New York, 1963, 40.

¹¹Az elveszett kisfiú.
Amerikai elbeszélők
a két világháború között.
(Vál. Géher István.) Euró-
pa, Budapest, 1979, 754.

¹²Idézi Malcolm Cowley:
i. m. 171.

¹³Ottlik Géza: *Buda*. Euró-
pa, Budapest, 1993, 357.

¹⁴Uo.

¹⁵Uo.

¹⁶Ottlik Géza:
Minden megvan. In uő.:
Hajnali háztetők.
Minden megvan. Európa,
Budapest, 1994, 417.

¹⁷Thomas Wolfe:
The Lost Boy. In uő.:
The Hills Beyond.
The Sun Dial Press,
New York, 1943, 1–42.

¹⁸Thomas Wolfe:
Az elveszett kisfiú,
i. m. 83–118.

hetően, úgy, ahogy volt. Ha idő előtt belefog az ember megírni, és elrontja valahol, az már úgy marad, többé vissza nem csinálható. A mondatait hiába dobja ki: belevésződtek az emlékezetébe, és ha agyonverik, se tudja már megmondani, eredetileg pontosan hogyan volt.”¹⁴ Arra a kérdésre, hogy a nyersanyag Őrizgetésének végső soron mi is a célja, értelme, Szebek Miklós tréfásnak szánt közbevetése ad választ: „»Hát magaddal akarod vinni a túlvilágra?« — kérdezte Szebek Miklós nevetve. »Igen!« — Medvének felcsillant a szeme. Kapott egy jó tippet. — »Igen! Szeretném. Nagyon remélem. Ez a megoldás csakugyan, Miklós« — tette hozzá.”¹⁵

Thomas Wolfe rövid pályafutása és lázas, feltartóztathatatlan íráskényszere, melynek végcélja az én „kifacsarása”, végső soron megszűntetése, szöveggé transzformálása, szembeállítható Ottlik viszonylag későn induló, de hosszú pályafutásával, melyet a lassú írás, az emlékezet nyersanyagának minél hosszabb ideig való viszszatartása jellemz. De ha mégoly ellentétes is a két írói karakter és munkamódszer, a két életmű mégis lényegi hasonlóságokat mutat. A hazatérés és az emlékezés motívuma, a megtalált gyermekkor, vagyis a „minden megvan” élménye és a dolgok érezhető tartalma, a „megfoghatatlan pillanatnak a már elérhető, közölhető paránya”¹⁶ lesznek azok az összekötő elemek, amelyek váratlan megfelelések, „összevillanásokat” produkálnak Wolfe és Ottlik szövegei között.

Mielőtt rátérnénk Az elveszett kisfiú és a *Minden megvan* összehasonlítására, ki kell zárnunk e hasonlóságok véletlenszerűségének látszatát. Thomas Wolfe *The Lost Boy* című novellája 1937-ben jelent meg először a Redbook Magazinban, majd 1941-ben a *The Hills Beyond* című elbeszélékötetben.¹⁷ Feltételezésem szerint Ottlik nem az eredeti, angol nyelvű novellát ismerhette, hanem az abból képzült Örkény-fordítást, amely a Nagyvilág című világírodalmi folyóirat 1958. áprilisi számában jelent meg. Hogy ismerte a fordítást, bizonyítja, hogy amikor 1962-ben az Európa Könyvkiadó felkérte Ottlikot, Mai amerikai elbeszélők címmel készítsen novella-válogatást, Örkény fordításában illesztette a kötetbe a Wolfe-novellát.¹⁸ Hogy a novella-fordítás inspirálhatta vagy hatással lehetett Ottlikra az ötletként már 1962-ben felmerült *Minden megvan* írásakor, azt a szövegek összevetéséből fogjuk látni.

Már a két novella alapszituációja is hasonló. A hős — Ottliknál Jacobi Péter, Wolfe-nál Eugene Gant — harminc év elteltével tér vissza gyermekkorának helyszínére, miközben emlékei a felszínre törnek, találkozásokat él át, s mindenek hatására belső átalakuláson megy keresztül. Mivel Ottlik elbeszélését jól ismerjük, most Wolfe novellájának azokat a részleteit mutatom be, amelyek inspiratívvá válásával lehettek Ottlikra a *Minden megvan*, illetve később, a *Buda* megírása idején.

Wolfe elbeszélése négy számoszt fejezetre tagolódik. Az 1. fejezet Eugene fiatalon elhunyt bátyjának, Grovernek a nézőpontjából

mutat be egy harminc évvvel a 4. fejezet jelene előtti, áprilisi napot. Grover különleges gyerek volt, ez kiderül a 2. és a 3. fejezetből, melyekben Eugene anyjának és nővérének, Hellennek a monológját halljuk, amint felidézik a néhai Grover alakját. Anyja szerint, akinek hat gyermek volt, Grover „tültett mindegyiken érzésben és józan észben és ítéloképességen... az én legjobbak fiam... és a legpompásabb gyerek, akit valaha láttam”¹⁹ — mondja róla Elise harminc év távlatából Eugene-nek, Wolfe alteregójának, akiből azóta híres író vált. A mindenkor tizenkét éves Grover talpraesettségét, felelősségteljes viselkedését, a felnőtteket lenyűgöző társalgási készséget mintegy közvetve, az említett női szólamokból ismerhetjük meg, míg különleges érzékenységről, a létezés lényegét, tér és idő összefüggésrendjét felismerni képes gondolkodásmódjáról a tudatábrázolás eszközéin keresztül, mintegy közvetlenül tőle is értesülünk: „Az ő szemében ez a tér volt a világgyetem középpontja, ahol egymásra rakódtak az évek, mint a téglák, ahol összetálkozott a múlt idő a sztágazó emberi törekvésekkel. A szívben őrzött képen ez a tér volt a föld tengelye, a változatlanság bazaltnagyva, az örökkévalóság színpada, ahol minden jött és ment ugyan, de ő mégis itt honos, és sohasem mozdul el erről a helyről.”²⁰

¹⁹Uo. 99.
²⁰Uo. 84.

²¹„Medve platformnak hívta a talajt, amin élsz: a lelked mélyén eddig lerakódott sokféle hordalékot. Azt a legsáros szintjét pedig, amit a tekinteteddel még elérhetsz, allúviumnak nevezte. Kellett egy meglükönökötő név ide, mert ez volt a legfontosabb, a végső, a többinél szílárdabb szint – (bár valamennyi réteg hordalékföldből állt). Az allúvium a kiindulás volt, a létezés kezdete, sarktörvényeivel az élet – az ingyen mozi – sekelyebb fekvésű platformjával szemben (kvázi) tárgyalási alap.” Ottlik Géza: *Buda*, i. m. 335–336.

²²Uo. 76.

A múlt idő tetten érése és a jelen pillanatban való kimerevítése, örökkévalóvá, képszerűvé tétele, illetve a gyermekkor helye mint a „változatlanság bazaltnagyva” a *Buda* világára, Medve platformjára és allúviumára,²¹ a Fehérvári út 15/b ebédlőablakának vagy a Krisztina körút december reggelől félhomályának örökre bevésődött képére, „negatívjának” megőrzésére emlékeztethet bennünket: „Az ember felnézett, tudomásul vette, hogy ez van, elraktározta a térképében, amit gépiesen, gyakorlottan mindig készített magának, szobáról, házról, városról, utcáról, vilagról. (...) De nemcsak ezért. Hanem, hogy ha megvan is, ugyanott, de ugyanolyan-e? A szoba, ahol aludtál; az ágyad; az ebédlő, a lakásotok; benne anyád, Júlia, Terka néni; a ház, lépcsőház; lent a Fehérvári út: ezek már olyan sokszor és folyamatosan voltak kipróblálva, hogy elfogadod: vannak és ugyanolyannak is vehetők.”²²

Az elbeszélés 4. részében Eugene Gant — Jacobihoz hasonlóan — hazatér gyermekkorának egykorai (ideiglenes) helyszínére, St. Louisba, abba a házba, ahová hét hónapra költöztek egy vásár idején, és ahol bátyja, Grover — az 1. fejezet hőse — tizenkét évesen meghalt. Mivel ottlaktuk idején Eugene mindenkor tizenkét éves volt, emlékei meglehetősen homályosak, egy-két töredékes emlékkép, pár bevésődött érzéki benyomás az, ami alapján — akárcsak Jacobi — az eltűnt idő nyomába szegődik a városban. Kérdezősködni kezd, járókelőket szólít meg, de az egykorai utca nevére nem emlékszik, csak a közelben járó villamos zajára és a forró nyári levegőben érződő talpfák jellegzetes szagára, a házuk kőlépcsős bejáratára és arra, hogy a mesebeli hangzású King's Highwaytől csak egy vagy két háztömb választotta el: „[A] King's Highway akkor-

²³Thomas Wolfe:
Az elveszett kisfiú,
i. m. 109. (kiem.: O. S.)

ban nem volt utcának nevezhető. Inkább valami országútféle volt, amely varázsszóra kanyarodott elő a mesebeli tájból, s különösképpen összeszövődött a hamuba sült pogácsával, a Hüvelyk Matyival, a fényekkel, melyek kigyúltak és kihunytak, a reggeli utazással Indianán keresztül, a mozdonyfüst szagával, a Union Stationnel, és még inkább régen kimondott és régen elmúlt hangokkal, amelyek mind azt ismételték: »King's Highway«.”²³

A mesés, gyermeki képzelet szülte jelentésárnyalatok szövevényét magában foglaló *King's Highway* utcanév emlékezheti az olvasót a *Minden megvanban* szereplő *szavatol* szóra, amely a gyermek Jacobi fejében egymásra rakódó, gyanított tartalmak összebekítésének eredményeként jött létre. A nyelv elsajátításának gyermeki szintjén megrekedt Jacobi az anyanyelvvel való újratalálkozás alkalmával rekonstruálja a *szavatol* szó jelentéssel való feltöltődésének gyerekkorai történetét. Az egymásból kifejlő szójelentések egyetlen, megbonthatatlan jelentéskomplexummá állnak, illetve — mint Gantnél — „szövődnek” össze: „A szokatlan szóhasználat, noha nyilván csak az ifjúsági regény fordításbeli sutasága volt, valódi varázslattal és nagy erővel keltette életre az idegen világot, a messzeséget. Innét, máshonnét, a kelmefestő szavatosságába minden esetre belelevődött, cserződött, pácolódott, fonódott és szövődött sokféle jelentés, kalandoz és vitéz értelemben; mint: *salvus conductus*, kezesség, kitartás tűzön-vízen át, férfibecsület, adott szó; vagy, kézzelfoghatóbban: menekülés a Cordillerákon keresztül, robogó gyorsvonat a szakadék fölött, a hajótörött és elveszett édesanya megtalálása egy lakatlan szigeten.”²⁴

Gant és Jacobi bámulatosan hasonló módon éli át annak tapasztalatát, hogy a személyes emlék közölhetetlen, és a St. Louis-i járókelők ugyanúgy nem érthetik, ahogy a reptéri irodában a Jacobit faggató civil ruhás tiszttivel sem, hogy mit akarhat, illetve hogy mit képtelen velük közölni a messziről jött idegen.

Gant végül egyedül talál rá az utcára, majd kőlépcsőjéről és az ablakok erős kőkeretéről a házra, ahol harminc évvel korábban laktak, ahogy Jacobi is maga ismer rá — a kapuboltozat oldalában észrevett ismerős köről — Ottóék házára. Gant véletlenségből éppen a ház új tulajdonosával, egy nővel találkozik, aki először bizalmatlan vele, de amikor megtudja, hogy Gant gyermekkorában a ház lakója volt, körbevezeti őt, és megmutatja a szobákat. Gant minden megnéz, de valójában csak egyetlen szobára kívánta, arra, ahol Grover ágya állt, amelyben a kisfiú harminc évvel azelőtt meghalt. Ottó kétszer is megismétli Ottlik elbeszélésében, hogy „minden megvan, minden a régi”. Ugyanezt egykor lakóhelyük láttán Gant is megállapítja: „Odabent minden a régiben volt.”²⁵ Ez a mondat még jó néhány szor elhangzik Gant és a nő rövid beszélgetésében, és — akárcsak Ottliknál — itt is módosul a jelentése. Ottó számára és a Gantet körbevezető nő számára ez a mondat csupán annyit jelent, hogy a ház, illetve a szoba, annak berendezése, tárgyai nem vál-

²⁵Thomas Wolfe:
Az elveszett kisfiú,
i. m. 114.

toztak az eltelt évtizedek során, az idő szinte nyomtalanul múlt el felettük. De Eugene Gant és Jacobi Péter számára ez sokkal többet jelent ennél. Azt, hogy a múló idő tetten érhető, hogy a múlt a világ egy meghatározott pontján, a gyermekkor helyszínén és egy meghatározott nézőpontból, az egykor gyermekéből jelenvalóként érzékelhető, hogy a gyermekkor érzéki teljessége, tágasnak és végletlennek tűnő, érintetlen világa újra átélhető. Ottlik hőse „ülepmagasságból” szemléli a múlt helyszíneit, hogy visszataláljon egykor önmagához, Gant a régi, St. Louis-i ház halljában lévő lépcső alulról számított második fokát gondolja a nyelv előtti, érzéki tapasztalatok origójának: „Úgy érezte, hogy ha még egyszer ideülhetne a lépcső aljára, (...) akkor minden visszakapna, amit elveszített. Akkor tüstént eszébe jutna minden, amit akkor érzett és látott, életének summája és értelme, négyéves korának egész világa, amely fölött a Múló Idő fénye ragyogott, az a világ, amelyet oly könnyen körül lehetett járni, s mégis oly tágas volt és olyan végtelen. (...) akkor visszatalálna ahhoz a halk szavú hároméves önmagához, és megtalálná benne azt a magányos és érintetlen Ént, mely tudta: »Ez itt a Ház, (...) ebben a Magányban van énem lényege, a létezés magva — itt vagyok Én!«”²⁶

²⁶Uo.

A *Minden megvan* története azzal ér véget, hogy Jacobi és a vak zenei tanár koncertjük végén, „[m]inthá egy lakatlan szigeten lennének”,²⁷ egy régi foxtrottot kezdenek játszani, önfeledt örömenlésbe fognak. Arról, hogy milyen érzésekkel hagyja majd el újra a gyerekkor helyszínét Jacobi, nem értesülünk. Wolfe novellája ezzel szemben erről is tudósít: a „minden megvan, minden a régi” teljesség-tapasztalatának átélése után Gant a „minden elveszett” keserű reflexiójával távozik a városból: „És tudta már, hogy ide nem jön többet, s hogy a varázslat, amely elmúlt, nem tér vissza többé. minden, de minden elveszett már, az utca, a hőség, a Hüvelyk Matyi, a King’s Highway, s mindez összekeveredve a Vásár hatalmas és álmosító morajával, a magány érzésével nyári délutánokon, s a házzal, amely várt és várt, és a kisfiúval, aki álmودozott.”²⁸

Gant a novellában, akárcsak a regényfolyamban, hátat fordít az egykor otthonnak, a gyermekkor helyszínének, hogy valóra váltsa álmát, és híres íróvá váljon. Ám egy másik, *Az elveszett kisfiúval* együtt, Wolfe halála után megjelent novella szerint egyszer még viszszatér a városba, ahol született, és az atyai házba, ahonnan tékozló fiúként távozott egykor. A *The Return of the Prodigal*, vagyis *A tékozló visszatérése* című Wolfe-novella — akárcsak a *Nézz vissza, angyal* — tékozló fiú parafrázisként olvastatja velünk Gant történeteit, köztük *Az elveszett kisfiút* is, ami — meglátásom szerint — egy újabb erős tapadási pont az Ottlik-novellához. A *Minden megvan* — ahogy arra egy korábbi írásomban²⁹ kitértem — szintén tékozló-átirat, amire a 4. fejezet elején szereplő *Apokrif-allúzió* is utal. Jacobi, a híres hegedűművész elveszett önmagát keresve, kiüresedett játékkal és lélekkel tér haza, de keresés közben váratlanul — és ez a történet ricoeur-i

²⁸Thomas Wolfe:
Az elveszett kisfiú,
i. m. 118.

²⁹Osztróczky Sarolta:
„Édes fiam” — A minden megvan mint tékozló fiú-átirat. In: *Lelkiségi és irodalom. Tanulmányok Szelestei N. László tiszteletére*. (Szerk. Bajáki Rita et al.)

MTA – PPKE Barokk Irodalom és Lelkiségi Kutatócsoport, Budapest,
2017, 337–342.

³⁰A parabola – Paul Ricoeur meghatározása szerint – egy zárt narratív formát és egy nyitott metaforikus működésmódot ötvöző beszédmód, olyan fikció, amely képes a valóság újjáírására. A metaforikus folyamat, melyet a rendkívüliség (az „extravagancia”) mozzanata szabadít fel, „kinyitja a szöveget az élet és az értelmezés végtelensége felé”. Vö. Paul Ricoeur:

Bibliai hermeneutika.
(Szerk. Fabiny Tibor.)

Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest, 1995, 100.

³¹Thomas Wolfe:
The Return of the Prodigal. In uő.:
The Hills Beyond.
The Sun Dial Press,
New York, 1943, 134.

³²„A kőfaragó műhelyben legömbölyített fehér márvány sírkövek körönél derengtek, s egy unatkozó angyal erős márványból faragott, áldást osztó keze.” Thomas Wolfe:
Az elveszett kisfiú,
i. m. 91.

³³Thomas Wolfe:
The Return of the Prodigal, i. m. 133.

³⁴„[Olivert] Vágy fogta el, hogy hideg köbe lehelje a lelkében élő megnevezhetetlen sötét valamit. Egy angyalfejet akart kifaragni. (...) De sohasem találta

„extravaganciája”³⁰ — rátalál otthon maradt „testvérére” és a vak zenésztársban „apjára”. A novellázálat időtlenségebe emelődő örömzenélisé, amely a példabeszédbeli ünnep újraírása, a szavak nélküli megbocsátás és visszafogadás metaforája.

Wolfe tékozlója, az író alteregója egy egész kisvárost haragított magára távollétében, mivel első regényének szereplőiben a városka lakói, köztük Eugene rokonai és ismerősei egytől-egyig magukra ismertek. A visszafogadás azonban itt is megtörténik, bár éppen nem szavak nélkül, mint Ottliknál: a városka lakói az utcán üdvözlik, majd telefonhívásokkal bombázzák a hazatért Gantet, kegyeit és találkozási lehetőséget keresve vele. Egymás között beszélgetésükből azonban kiderül, hogy mi a valódi véleményük Gantről: ez a visszafogadás képmutató és álságos, az igazi ünnep, az agapé Wolfe-nál elmarad.³¹

Fontos megemlíteni az angyal-motívumot is, amely a *Minden megvanban* és Wolfe említett írásaiban is többször megjelenik. A kőangyal *Az elveszett kisfiúban*,³² A tékozló visszatérésében³³ és a *Nézz vissza, angyalban* is kulcsszerepet játszik. A regény elején Eugene apja, Oliver Gant tizenöt évesen, Baltimore utcáin sétálva egy kis boltban simára csiszolt, gránit sírkövet pillant meg, és rajta egy kőből faragott angyalt, amint „betegeSEN vékony lábain lebegve, arcán megkövült, ám mégis szelíden bárgyú mosolygással”³⁴ néz vele szembe. Évekkel később családot alapít és Altamontban telepedik le. Felépíti a családi házat — ahonnan majd Eugene sok évvel később útnak indul —, és a verandára, a bejárat mellé egy „negedesen mosolygó, különös kőangyalt” állít. Az angyal, mely Eugene minden útra kelésénél és minden hazatérésénél szerepet kap, szimbolikus jelentést nyer a regényben. Jelenléte Eugene hétköznapi sorát üdtörténetként láttatja: azt a mennybe vezető ösvényt jelöli ki tekintetével a regény hősének, amelyet apja egykor elvétett. Az angyal közelében (vagy még inkább képében), a regény végén Eugene halott bátyja, Ben szellemével társalog, aki felvillantja öccse előtt a be nem teljesített létlehetőségeinek összességét.³⁵ Gant útmutatást kér az angyal képében manifesztálódott szellemalaktól, és ennyiben párhuzamba állítható az Ottlik-elbeszélés angyalaival, akiknek Jacobi „kémkedett az emberi világban”. Eugene Gant a múltat és jövőt firtató kérdéseire nem kap végső választ, rá kell ébrednie, hogy azokat csak saját maga válaszolhatja meg: „A látomásoknak ebben a félelmesen fel-felvillanó fényében egyszerre ráébredt, hogy új és új földek felfedezése felé vezető tekervényes útjai folyamán voltaképpen maga-magát kereste — hiába.”³⁶ Gant a végső, „Ki vagyok én?” kérdésre kívülről *nem kaphat* választ, az önkeresés útját önmagából kell újraindítania. Jacobi pedig *nem adhat* választ, nem „tehet jelentést” az angyaloknak, mert nem mások, hanem saját múltbeli énje, vagyis a nyelven túli tapasztalat után kémkedett, ami — mivel „a tapasztalati tulajdonságok mélyén is vannak nem-fizikai ismertetőjelek”³⁷ — nem, vagy csak részben közölhető: „Álltam

meg, amit keresett.
Sohasem tanult meg
angyalfejet faragni. (...) szavak nélkül emlékezve
keressük az elfelejtett
hatalmas szózatot, a
mennybe vezető elvétett
ösvényt, egy követ, egy
falevelet, egy kaput. Hol?
Mikor? Sohasem találta
meg (...)." Thomas Wolfe:
Nézz vissza, angyal.
(Ford. Pálóczi Horváth
Lajos.) Európa,
Budapest, 1962, 13.

³⁵ „A járda fölött, a lépcsőn
ált Eugene, s felvonult
előtte volt lényeinek
elveszett légiója: ezer
és ezer alak jött, ment,
egymásba olvadt,
és átalakult véget nem
érő változatokban – de
mindegyik változatlanul
ő maradt." Uo. 570.

³⁶Uo. 571.

³⁷Ottlik Géza:
Buda, i. m. 57.

³⁸Ottlik Géza:
Minden megvan,
i. m. 416–417.

³⁹Ottliknál ilyen az utcajaz
és a C-moll hangnem,
Wolfe-nál a fagyöngy-füzér
zizegése, a szomszéd lány
hegedűlése, az elmenő
villamos zaja és az utána
maradó „üresség neszei".

⁴⁰Ottlik Géza: *Minden
megvan*, i. m. 410–411.
(kiem.: O. S.)

egyszer ebben a kapuban márciusban, utazás előtt voltunk, és ráismertem egy előbbi márciusra: és most ráismertem erre a régebbi ráismerésre. Vagy valamire, aminek még a halmazállapotára, még a mivoltára sincs szó az emberi nyelvben. Érzés, állapot, éghajlat? Főnév, jelző, ige, határozószó? Talán, gondolta Jacobi, a teremtés egyetlen pillanata, a maga néven nevezhetőség előtti teljességeben, egyszerűségében. Megelőzi a nyelvet, a hegedűszót, hogyan jelentsem hát az angyaloknak? Be kell érnem a pillanat megfogható parányi részecskeivel.”³⁸

A „pillanat parányi részecskei”, a nyelv előtti, érzéki észlelés morzsái Ottliknál és Wolfe-nál is meghatározó, szüzseformáló jegek. A színek és árnyalatok, a fény-árnyék hatás, a jellegzetes szagok, a kitapintható felületek és a különféle külső és belső hanghatások³⁹ mint az emlékezést beindító és irányító (a prousti madeleine süteményhez hasonló) érzéki benyomások tűnnek fel mindenkit elbeszélésben. A *Minden megvan*ban az érzékletek kiváltotta paramnézia szinte sokkhatásként éri Jacobit. Ottóék kapubejáratát a lemenő márciusi nap éppen szemből világítja meg, s ennek hatására a kaput díszítő, faragott kockakövek „életre kelnek”, Jacobi előtt feltárul a tárgyak — addig rejtett — „valódi lelke”, lényege: „Tiszta volt ez az alkonyati napfény, de erőtlen. Szembesült a kapuval, és ahogy súrolta az oldalkövek szemcséit — bágyadtan, erőtlenül —, mégis szinte fellángolt rajtuk, hosszú, fekete tűket, éles árnyékszálascsákakat, soha nem látott hevességű mintát rajzolt, felszikráztatva, *életre keltve a köveket*. Mintha az érdességnak, durvaságnak rejtett, gyengéd, soha nem ismert valódi lelkét lobogtatná fel. (...) Emlékezett a lépcsőház alakjára, fekvésére is. De a kőre ismert rá. Nem a szemcséire, árnyékmintáira, hanem a lényegére. A tartalmára, jelentésére; minden esetre a zenéjére. C-mollban volt. (...) Istenem, gondolta Jacobi, jártam ezen a földön.”⁴⁰

Gant emlékezet-lavináját *Az elveszett kisfiúban* a hőség indítja be. A délutáni tikkadt forróság a múlt valóságos érzet-kavalkádját idézi fel az elbeszélőben. A szagok (a padlóból felszálló olajszag), a neszek (a fagyöngy-füzér zizegése) és a fények (a színes fényfoltokkal keveredő „politúrosan csillogó félhomály”) összemosódnak a magányosság és az üresség egykor érzésével. Míg Ottliknál az érzéki tapasztalatok övezte tárgyak, a kockakövek „kelnek életre”, addig Wolfe-nál maguk az érzetek, a fények és a szagok mutatkoznak előneki: „Ilyenkor nagyon-nagyon üresnek látszott a ház, s ő néha leült a hallban, az alulról számított második lépcsőre, s hallgatta a délutáni csönd és üresség neszeit. Beszívta a padlóról meg a lépcsőkről felszálló olajszagot, nézegette a barnára mázolt tolóajtókat s az ajtókat takaró nyári függönyöket, amelyek gyöngyökből voltak összszefűzve. Néha összemarkolt egy csomó gyöngyfüzért, átkarolta és megörgette őket, vagy megsuhogtatta a fagyöngy-füzért maga körül, és hallgatta a zizegését. Élvezte a sötétséget, a magányosságot, a politúrosan csillogó félhomályt a házban, a színes fényfoltokat, a

⁴¹Thomas Wolfe:
Az elveszett kisfiú,
i. m. 111–112.
(kiem.: O. S.)

lépcsőházi ablak színes üvegkockáit, a kisajtó színes üvegkockáit, a magányosságot, az ürességet, a csöndet, a padlóból felszálló olajszagot, s azt a tétova mélabút, amely ilyen forró, kora délutánokon szétáradt a házban. S mindenek a fények és szagok élőknek látszottak; *hangtalanul éltek, de éltek*, és figyeltek és várakoztak valamire.”⁴¹

Ezek a viszonylag hosszú leírások — melyekből most csak egy-egy rövidebb részletet ragadtunk ki — olyan, a narratív lendületet lelassító, az időt kimerítő, részletező deskripciók, amelyek csak látszólag akasztják meg a cselekményt, függesztik fel az „akciót”. Valójában — hasonlóan Proust leírásaihoz — feloldónak a narrációban, mivel a hős kontemplációjának intenzív, intellektuális és gyakran testi tevékenységgel járó folyamatához kötődnek.⁴² Jacobi és Gant is bejárják a gyerekkor helyszíneit, Jacobi időnként leguggol, Gant a lépcsőre ül, hogy a gyermeki perspektíva visszanyerésével egy reflektálatlanabb, de mégis autentikusabb, kevésbé a szellemi, mint inkább az érzéki észlelés által meghatározott világban, a gyermekében találják meg újra önmagukat.

A szövegek összevetése után kirajzolódnak Wolfe és Ottlik rokon prózavilágának kitüntetett témái: az életmű jelentős részét meghatározó, önéletrajzi (művész) regényhősök szerepeltetése, a hősök tényleges vagy elképzelt hazatérése gyermekkoruk színhelyére, a múltra való emlékezés mint a „mindenség ernyőjére” kivetített álló pillanatok egésze,⁴³ a gyermekkor megtalálásának és a „minden megvan” felismerésnek tapasztalata, és végül a létezés „többlete”, a dolgok érezhető tartalma, ami, ha szavakba nem is annyira, talán egy alkotásba — Jacobi esetében egy közösen játszott, régi foxtrotta, Bébé történeteiben egy festménybe, fényképbe vagy térképbe, Eugene Gant fiktív életében egy regénybe vagy egy faragott kőan-gyal alakjába — belesűríthető.

⁴²Vö. Gérard Genette:
Az elbeszélő diszkurzus.
(Ford. Sephegy Boldizsár.)
In: *A irodalom elméletei I.*
(Szerk. Thomka Beáta.)
Jelenkor, Pécs, 1996, 91.

⁴³„A három év például
egyáltalán nem telt el,
hanem van; minden
pillanata áll egy helyben,
kivétként a minden
ernyőjére, szélesen,
mint egy divergens
sugárnyaláb metszőpontjai
szferikus felületen.”
Ottlik Géza:
Iskola a határon,
i. m. 124.

Végezetül fontos megjegyeznünk, hogy Wolfe és Ottlik elbeszéléseinak párhuzamos olvasása nyomán nemcsak egy eddig ismeretlen hatástörténeti kapcsolatra derülhet fény. Nemcsak Ottlik olvassa itt Wolfe-ot, de mindenketten olvassák és újra is írják a Lukács evangéliumából ismert példabeszédet, *A tékozló fiú történetét*, s ebből a perspektívából talán még élesebben látszik a két világ radikális különbsége, amit legalábban az ünnep elmaradásaként (*Az elveszett kisfiú*), illetve időtlen megéléseként (*Minden megvan*) írhatnánk le.

Lesz, ami lesz

*Lelkek vittem a folyón.
 Túlpartra? Forrásig? Torkolatig?
 Oly mindegy már. Ők csendben
 túrték, hogy kormány és vitorla
 közt botladozom, mint akinek
 fogalma sincs, mi a dolga, csak
 zsebre vágta a busás fizetséget, és
 becssqlóra ígérte, nem lesz semmi gond.
 E lelkek oly kicsik, mint a semmivé
 gyűrődő szamárbőr az utolsó
 előtti pillanatban. Még láttam, hogy
 tudnak nézni, tán még bizakodni is,
 de amint rájöttem: ezek múmia-lelkek,
 már egy se volt, hogy partra szállhassak vele.*

Dobjátok elém

*Egy vakondtúrás mögött
 lemegy a nulladik nap.
 A világsztár hazarepült, vitt
 minden, ami mozdíthatatlan,
 tapsot, füittyöt és nevetést.*

*A Géniusz közben föl-alá
 járkált, mire eldöntötte:
 visszavonja a Szimfóniát.
 A zenekar nem tudott róla,
 és megállás nélkül ezt játsza.
 Betölti a mennyet és a földet.*

*Megéheztem ettől muzsikától!
 Dobjátok elém táplálékul a csillagokat!
 Ahogy éhségem enyhül,
 kívül elsötétedem, de
 belül fényleni kezdek.*

Hogy eredendő

*Hogy eredendő zsarnoki természetem
hosszú utat már bejárt, ezt látom,
ága-boga bánt, bár
rajta bukik át az élet, siklik egyébkor,
s a helyzet nem mulandó, sőt örök-
letes, huzamos hozammal mutat meg,
örökül hagyom magam is,*

*csak épp négyzetre emelem,
mint sugarában az elfojtott, majd záporosan kitörő,
ideges nevetést,
mely most nyújtózik,
ebben a távol eső pillanatban.*

*Később, amikor új pillanat szövődik,
hogy milyen ábrázatot ölt, még nem látom,
de küzd sugarában az eltikkadt mondat.
Szőttese a fosztott — -talan/-telen — nyugalom.
Itt már semmi nincs, csak a csönd. minden ép.*

*Belőle gördülnek szét kicsiny göröngyökként
a múló hónapok zsibbadt és adakozó anyagai.
Anyagból vagyok én is.
Hogy van kiulsó táv, mindig is tudtam.
Hogy idő is van, társas és hiányos,
biztosan emlékszem.*

*Újratanulom a nappalokat, az éjjelek forgása
nem bánt. Talán fog majd még, csak olyan távoli most.
A nappal ólmos. Mégis: jól haladok.
Gyakorlom, tanulom, felejtem, olvasom újra,
és kezdem előlről.*

Mariella Mehr két verse

DÉVÉNY ISTVÁN

1929-ben született Szege-
den. Teológiai tanulmányait
Szegeden és Budapesten
végezte. 1958 és 1972 kö-
zött a Szegedi Hittudomá-
nyi Főiskolán tanított. 1972-
ben emigrált Svájcba, ahol
egyházi szolgálatban állt
1979-ig. 1980-tól a bázeli
Egyetemi Könyvtárban,
1984-től nyugdíjazásáig a
luzerni teológiai fakultás
könyvtárában dolgozott.

Mariella Mehr, svájci cigány írónő magyar nyelven 2003 óta ismerős. A budapesti L'Harmattan Kiadó Kőkorszak című könyvét fordításomban jelentette meg. Beney Zsuzsa a könyv bemutatását ezekkel a szavakkal kezdte: „Mariella Mehr könyve — amit egyaránt nevezhetek szociológiai tanulmánynak, vad és keserves vádiratnak, magát és másokat az elviselhetetlenség határáig meggyötörő vallomásnak, mindenekkel túl (vagy innen) a XX. század egyik legmélyebben megélt, meglátott és megírt dokumentuma. Szerzője 1947-ben született cigánygyermekként Svájcban.” (Jelenkor, 2003. szeptember, 928.)

Később *Üzenetek a számkivetésből* címmel megjelent verseit szóla-
tattam meg magyarul (L'Harmattan, 2008). *Viharfarkasok* című ver-
sének befejező gondolata: „A tűznél utolsó imádságom is megper-
zselődik, de a farkasok szemében mintha felvillanna a jövő csírája.”

2003-as verseskötetének már címében jelen van a farkas: *Das Stern-
bild des Wolfes — A farkas csillagképe*. Hozzá írt leveléből idézek: „A far-
kas és a denevér — kedvenc állataim. Ahol élek, fejem körül röpköd-
nek a denevérek. Hallásom jó, meghallom őket, a farkashoz hasonlóan
ők is rokonaim. Az olasz toszkán erdőkben újból megjelentek a far-
kasok. Sajnos sok bosszúságot okoznak — mert rosszul bánnak ve-
lük, félreismerik őket. Védett területeken élnek, a gondozók ezért azt
hiszik, hogy megszelídíthatók. Az emberekkel szemben elveszítik tar-
tózkodásukat, s betörnek lakott területekre is. Korábban Bulgáriá-
ban és Törökországban találkoztam farkasokkal. Néha tízméternyire
közel jöttek. Ebben az időben teherautós autóstoppal barangoltam.
Azóta szeretem a farkasokat. Lehet, hogy túlélémhez nyújtanak
segítséget. Sok-sok évvel ezelőtt egy indiai azt mondta nekem, hogy
a farkasok hozzáartozóim.”

Az alábbi két verset, a „Csend” verset, az említett kötetből vettem.

*Az ész jághideg
folyosón
célthalamul
bolyong a csend.
Némaságba rejtőzve
eljátszottam boldogságomat,
elveszítettem
otthonom kulcsát.
A szavak menekülnek
előlem, máshol
ütöttek táborit.*

*Él talán valahol valaki,
aki szebbé álmodja
a világot?
Kora hajnalban
eltűnnek a kérdőjelek.
Távol a csillagoktól
tétova ajkam
mosolyra fakad.
Maroknyi időt
szorongatok kezemben.
Megtépázott szárnyakkal
keresem az utat
a csend
folyosói felé.*

Minden szó
elveszíti
jelentését,
számiúzött.
*Üresen kong
a csend.
A zajban eltűnnek a szavak,
halálközelben
a szégyenérzet.
Ki vagyok én, hogy elmeséljem
mi volt mindenek előtt?
Szavaimat napkorongba írtam,
bevéstem fák törzsébe,
kövekbe.
Egyetlen szó maradt:
Árulás.
A hit
befejezte szolgálatát,
fogaskereki nem kapaszkodnak
sem a szívbe,
sem az értelemben,
ősrégi bűvőhelyeibe.
Egy szójáték
tűzbe hull,
elhamvad,
mint minden használt,
elhasznált szavunk.
Kiáltásomat
nem hallja senki.*

Rab Gusztáv és az Elveszett állásponrok

TÜSKÉS ANNA

A szerző irodalomtörténész,
az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének tudományos munkatársa.

¹Rab Gusztáv életéről
és munkásságáról lásd
Tüskés Anna: „Gyermekei
a könyvei voltak”.
*Rab Gusztáv élete és
munkásságának második
korszaka (1950–1963).*
Irodalomtörténeti
Közlemények, 2018/ 3.
288–316. (A kutatást az
NKFIH PD 120947 poszt-
doktori ösztöndíj kereté-
ben végeztem. — T. A.)

Rohoska József Gusztáv 1901. május 14-én született Sárospatakon. 1920-ban Budapestre költözve jogot tanult, majd 1923-ban abbahagyta egyetemi tanulmányait. Ekkor vette fel a Rab Gusztáv írói, illetve újságírói nevet. Regényírással még Sárospatakon kezdett el foglalkozni: *Mocsárláz* című első regényét folytatásokban közölte a Nyugat, s 1922-ben megnyerte vele az Atheneum Kiadó első díját, már Rab Gusztáv néven. 1923-tól a Világánál, majd annak 1926-os megszűnése után Az Est-lapoknál dolgozott különleges tudósítóként, úgynevet vezet utazó főriporterként. Az 1930-as évek második felében felesége ösztönzésére felhagyott az újságírással, hogy legyen ideje szépírói tevékenységet folytatni. 1938-tól a második világháború végéig nyolc regénye jelent meg magyarul, valamint német, svéd és olasz fordításban. A második világháború után íróként háttérbe szorult, 1949-ben a Magyar Írók Szövetségéből is kizárták. 1958-ban Franciaországba emigrált, a Párizstól 80 kilométerre nyugatra fekvő Dreux-ben hunyt el 1963. január 4-én.¹

A *Elveszett állásponrok* című, százötven gépiratos oldal terjedelmű regény 2012-ben került Rab Gusztáv hagyatékával a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárába a párizsi redemptorista rendházból a párizsi Magyar Intézet közvetítésével. Az 1949-ben szilenciumra ítélt író 1949–1956 között a Keleti Főcsatorna építkezésén földmérőként dolgozott. Pár év alatt geodéziai technikus, brigádvezető lett, s mérnöki munkát végzett. A csatorna építéséhez szükséges földmérésekhez kitelepített nőket és férfiakat vett fel munkásnak. Az ekkor megismert emberi sorsokat örökölte meg az *Utazás az ismeretlenbe* és az *Elveszett állásponrok* című regényében.

Így vallott erről az időszakról 1960-ban: „Harta, Akasztó, Kun-szentmiklós, Bugyi, Sári, Nádudvar, Hajdúböszörmény, Dedőhát, Pródi-puszta, Hortobágy, Polgár, Tiszadugylaháza, Tiszacsege... és még egy sereg tanya, falu, rombadől urasági kastély voltak állomásai életemnek. Mai szemmel és mai helyzetemből tekintve, jól jártam. Sokkal rosszabbul is történhetett volna! (...) a Senkiföldjén mértem a földet, kevés tudással és gyakorlattal, mert akkor még nem végeztem el sem az első-, sem a felsőfokú geodéziai tanfolyamot, kezdő földmérőcske voltam...”² Ezen időszakra esik titkos katolizálása. Áttérésének körül-ményeiről így írt Békés Gellértnek: „Apai és anyai ágon régi református papi családból származom, annak a liberális protestantizmusnak emlőin nevelkedtem, amely szövetkezett a XIX. század ateista filozófiai irányzataival és a marxizmust vezetett. 1952-

²Rab Gusztáv levele
Ignatius Pálnak, Dreux,
1960. december 8. PIM,
Rab Gusztáv-hagyaték.

³Rab Gusztáv levele
Békés Gellértnek,
Dreux, 1961. január 16.,
első levél. PIM,
Rab Gusztáv-hagyaték.

ben Hajdúnánáson egy este bezárt templomban, ahol csak egy szál gyertya égett az oltáron és odakint egy öreg parasztaffszony őrködött, viszszatértem a keresztvízhez. Nem sokkal később, éjszakánként titokban, megírtam *Szent Optika* című regényemet.”³

Az itt közölt részlet a regény első részének kezdete. Főszereplője Vargha Kázmér cisztercita szerzetes, papi nevén Vidor-Hilarius atya. Az 1950-ben Budapesten játszódó cselekmény vázlatát Rab 1958. november 30-án írta, mintegy fél évvel a Franciaországba érkezése után. Az 1951 májusában történő második rész főszereplője Falstaff lemur, aki megjelenik Rab más regényében is, a *Sabaria, avagy Szent Márton köpenye* címűben. A lemur „ földmérő napszámos, figuráns proletár, aki húzza az acél mérőszalagot, köveket cipel”.

RAB GUSZTÁV

Elveszett állásponrok

Első rész
A szökevény (1950)

1.

1950 őszén, öt évvel a háború után, még mindig romhalmaz volt a Ferihegy: a budapesti repülőtér. Esztendőkig elhanyagolták, aztán egyszer csak lázas gyorsasággal kezdték eltüntetni a bombatölcséreket. Reggelenként komor arcú emberekkel megrakott tehergépkocsik fordultak be a repülőtérrre. Rendőri felügyelettel érkeztek munkára az internáltak Kistarcsáról, a táborból, ahol ebben az időben, a szállongó hírek szerint, tizennyolcezer volt a létszám.

Az éhségtől és a fáradtságtól elcsigázott emberek, lapáttal a vállukon, sorakoztak a reggeli szürkületben. A munkavezető átvette őket és továbbadta a brigádvezetőknek. A rendőrök a létszámot feljegyezték és unatkozva szétszéledtek. Semmi dolguk sem volt estig, csak lézengtek. Politikai átnevelésük nem járt olyan sikerrel, mint feljebbvalóik gondolták. Ezek a feljebbvalók a brosúrákból megtanulták, hogy a marxista dialektika számára nincs lehetetlen. Ezt el is hitték. Mert minden elhittek, amit az új ideológia nevében mestereiktől hallottak és pártszeminárium füzetekben olvastak. Ily módon anélkül, hogy sejtették volna, a leganyagelvűbb világszemlélet szorgos szajkóiként tulajdonképpen idealisták voltak. Idealizmusukban szilárd meggyőződésük volt az is, hogy az internáltak dolgoztatására kirendelt rendőrlegénység minden tagja hevesen gyűlöli a szocialista társadalomnak ezeket az elvetemedett ellenségeit.

Holott ezek a rendőrök javarészti tisztességes családapák voltak, vidékről kerültek a fővárosba és megőrizték a magyar nép egyik legjellegzetesebb vonását, az emberséges gondolkozást. Megtanulták ugyan a politikai tanfolyamokon, hogy a belső ellenséget gyűlölni kell, de magukban már úgy gondoloztak, hogy emberhez nem mél-

tó a másik ember kínzása és bántalmazása. Ezek a rendőrök otthon, a falun, az állataikkal is emberségesen bántak.

Unos-untalan hallották a politikai jelszavakat. Már gyanították, hogy ezeket nem kell komolyan venni. A kistarcsai internálótábor tizennyolcezer kényszermunkásának rendszeres gyötrését bajosan tudták összeegyeztetni azzal a tanítással, hogy az új szocialista társadalomban megszűnt az embernek ember által történő kiszákmányolása. Mikor a „büntetőkamrából” kihallatszott egy fél agyonvert internált jájgatása, ők mogorván csóválták fejüköt és azt kérdezték magukban: igaz-e csakugyan, hogy a népi demokráciában legfőbb érték az ember?

— Mit akar maga megint, Varga?

— Másfél órácskára szeretnék elmenni családi ügyben, tizedes elvtárs.

— Maga nagyon jól tudja, hogy erre csak az alhadnagy úr adhat engedélyt.

— Ha tizedes elvtárs szépen megkéri az alhadnagy elvtársát és azt mondja neki, hogy én megbízható ember vagyok, akkor az alhadnagy elvtárs engem egészen bizonyosan elenged másfél órácskára. Fontos családi ügyben, tizedes elvtárs. Szegény édesanyámhoz.

A jól táplált rendőrtizedes magasról: rangjának ormáról nézett le az előtte ácsorgó „kék mackós”, vezna emberkére, aki alázatosan leste ajkáról a boldogító engedélyt. A maga egyszerű módján azt kémelte az internált tekintetében, hogy milyen mértékben bízhat meg benne. A „kék mackó”, ez a félíg-meddig bohócrúha, elnyűtt és sáros volt, s lötyögött a fiatalemberen, aki munkássapkáját a kezében tartotta. Göndör, szőke haja kissé kopaszodott már kétoldalt, a halántéka fölött, és volt valami bizalmat keltő a mosolyában, melytől egészen felgyűrődött sovány szeplős arcbőre. Kék szemének nyílt tekintete ellentmondott annak a titkos feljegyzésnek, amely szerint Varga Kázmér, rendőrhatalmi intézkedésre bizonytalan ideig internált munkanélküli és belső ellen-ség, egyike a legkörmönfontabb bűnözőknek, aki csak az alkalmat várja, hogy összefogjon a Vatikánnal és a nyugati imperialistákkal a népi demokratikus rend megbuktatására és ezért „különösképpen figye-lendő”. A maga módján sokszor figyelte már őt a rendőrtizedes, hajnali sorakozókon, a tehergépkocsiban és munka közben a talicska mellett, amint szorgosan lapáoltolta a betontörmeléket. De sem akkor, sem most nem talált benne semmi olyat, ami a Thököly út éjszakai bicskásaira vagy a Nyugati pályaudvar környékének zsebmetszőire emlékeztet-te volna. Soha nem is bántotta egy ujjal sem. Varga Kázmér a pofonokat és a rágásokat másoktól kapta. Azt gondolta magában a rendőr, hogy ez a ványadt emberke, aki mindig zokszó nélkül igyekszik a munkában, megérdemli az eltávozást; a múlt héten is elkéredzkedett és egy óra múlva becsületesen visszatért; akkor a külső Soroksári úton egy államosított cipőpászta-gyár raktárait takarították. Kurta, fekete bajuszkáját csipkedve, a rendőrtizedes fejében az is megfordult, hogy a szökevény ritka madár, mert mindenki tudja Kistarcsán, milyen súlyos kockázattal jár a szökés. Akit elfognak, az bekerül a „büntető-kamrába” és ott addig verik, amíg szusz van benne. Előbb-utóbb úgyis mindenkit elcsípnek és nincs kegyelem.

— No, menjen Isten hírével! — mondta a kommunista rendőr. — Fogja, itt egy cigarette is magának.

— Köszönöm, sohasem bagázom, tizedes elvtárs.

Varga Kázmér, internált a fejére csapta sapkáját és a repülőtéren ki-járata felé szaladt.

— Hé! Álljon csak meg!... Először is figyelmeztetem, ne szólítson engem többet tizedes elvtársnak. Megértette?

— Miért nem? — kérdezte meglepődve az internált.

— Mert baja lehet belőle, ha meghallják.

— Ezt nem tudtam.

— Hát mióta van maga itt, Varga?

— Nyolcadik hónapja.

— Azóta nem figyelmeztette magát senki, hogy nem ez a meg-szólítás rendje itten minálunk?

— Senkise szolt, tizedes elvtárs.

— Hát akkor jobb, ha most megtanulja tőlem. Maguknak nincsen joguk engemet tizedes elvtársnak szólítani. Mert maguk saját magukat zárták ki a tisztességes szocialista társadalomból. Maguknak én nem vagyok elvtárs. Maguk se elvtársak nekem. Maguknak én tizedes úr vagyok. Az alhadnagy elvtárs is maguknak alhadnagy úr! Értette, Varga?

— Értettem, kérem szépen — felelte halkan, megszeppenve a fia-talembert a „kék mackóban”.

Kis hallgatás után újra megszólalt a rendőrtizedes.

— Én nem haragszol magára. Azért hívtam vissza, hogy meg-kérdezzem: mióta sántikál maga?

— Alig egy éve.

— Elgázolták? Vagy munka közben sérült meg?

Varga Kázmér gondolkozott egy pillanatig. Sovány, sápadt homlokborén sűrű ránkok támadtak. Habozott, megmondja-e, hogy akkor sérült meg, a kihallgatások során, mielőtt Kistarcsára hozták, s aztán rabkórházban feküdt három hónapig. De megtanulta már, hogy jobb, ha óvatosan viselkedik.

— Kis baleset az egész. Semmiség — mondta, vállat rándítva.

Csak a bokacsontja tört el, amikor bekötött szemmel verembe lök-ték tavaly télen. Néha alig lehetett észrevenni a járásán, hogy biceg.

— Elintézem a maga távozását az alhadnagy elvtárral. De egy percet se késsen ám! Mert akkor megemlegeti majd az anyját!... No, most menjen szépen el hozzá. Az édesanyjához.

Varga Kázmér jobb bokájában ott rejtőzött a forradás, az idővál-tozást mindig megérezte. Roppant elevenen lépett ki a romokban he-verő repülőállomás nagykapuján, ahol géppisztyos rendőr állt, de a rendőrtizedes már odakiáltott neki, hogy engedje ki ezt az embert.

Kissé bicegve, nekivágott a budapesti beton országútnak, amelyet az oroszok parancsára már újjáépítettek. De minden tüntelen meg-meg-állt, hátra-hátranézegett. Leste, hogy érkezik-e kocsi a hős szovjet partizánok emlékműve felől. Mikor már jó távol volt a repülőtértől, megállt és nem ment tovább. Türelmesen várta. minden közeledő gép-

kocsinak intett, remélve, hogy valamelyik majdcsak megáll és felveszi. Már jó negyedóra eltelt. Hiába tartotta kezét a magasban úgy, mint Orpheus görög szobra, mielőtt a pokolba száll: a kocsik egymás után elrobogtak mellette, nem álltak meg. Nem méltatta őt figyelemre senki. Pedig üres tehergépkocsik is érkeztek és személykocsik egy-két utassal; tovább száguldta a motorkerékpárok is.

Végre egy nagy teherkocsi nyíkorogva megállt.

— Davai!

A kormány mellől egy vörös képű, szőke orosz katona kiáltott rá és intett neki, hogy szálljon fel.

Davaj: ezt a szót Varga Kázmér internált is ismerte. Azt jelenti: Gyere! Gyere egy „kicsi robotra”, esetleg életed végéig, esetleg Szibériába.

Habozott. Saját ügyetlensége, hogy egy szovjet katonai gépkocsinak intett, megdermesztette. De a dolgok belső rendje és logikája szerint meghátrálni már nem tudott. Az orosz intégetett, barátságosan hívta.

Az Úr Jézus nevét suttogva magában, felszállt a szovjet gépkocsira és leült az orosz kocsivezető mellé.

— Davaj! — mondta ő is. És próbált nevetni.

A szőke orosz megnyomta a gázpedált. A kocsi ugrott egyet és száguldani kezdett Budapest felé, megrakva szovjet katonákkal.

Mikor az első templomtorony felbukkant a külvárosban, Varga Kázmér kézzel-lábbal magyarázni kezdte az orosznak, hogy ő le akar szállni. De az csak röhögött a kormánykerék mellett, a fejét rázta, s még veszettebbül hajtott.

— Tovaris, légy jó fiú! Állj meg, kérlek. Ne vigyél el engem Moszkvába! Hallod, tovaris?... Neked is van örökkéletű lelked. Az Úr megfizet neked, ha most szépen megállítod a kocsit és megengeded, hogy leszálljak... Látod ott azt a nagy házat?... Ott! Magas tornya van, a torony tetején kereszt... Talán hallottál valamit te is a keresztről, tovaris... Az Úr Jézust két lator között arra szögezték fel... szenvedett és meghalt mindenjáunkért... Teérted is, tovaris!... Kérlek szépen, azonnal állj meg... Oda akarok menni, abba a házba... az én szegény édesanyám házába!

A „tovaris”, akiből erős rumszag áradt, röhögve a fejét rázta. Szót sem szólt. Vadul hajtott tovább. Láthatóan eltökélte magában, hogy nem áll meg addig, amíg útjának végcéljához meg nem érkezik.

Messze elmaradt mögöttük a kőbányai cifra tornyú plébánia-templom.

— Davaj! — ordított az orosz torkaszakadtából.

Nem törödött az utcakereszteződéseknel álló rendőr intégetéssel, egyre vadabb iramban száguldott Budapest külvárosában, a Duna és a város szíve felé.

— Ments meg, Szent Hilarius! — fohászkodott hangosan a fiatalember, védőszentjét emlegetve, akinek neve az ő neve is titokban: Vidor és Hilarius.

Aztán megint az oroszhöz fordult. Gyöngéden megfogta nagy, vörös kezét, mellyel a gépkocsi kormányát markolta. Csak ennyit tudott oroszul: davaj és tovaris, robot és robotnyik.

— Tovaris, temiattad össze fogják törni a csontjaimat, ha nem tudok idejében visszamenni a társaimhoz. Robotnyik vagyok, édes tovaris... kicsi robot az életem... Elverik rajtam kegyetlenül a port, ha elragadsz magaddal, mint az Ördög kénköves vihara. Ó, ne tedd, tovaris!... Szegény internált vagyok... Kitaj-Gorod! Szent Bazil! Nektek is van templomotok, Moszkvában... Bazil! Bazil! Szent Bazil!

De Szent Bazil nevét is épp úgy hiába emlegette, mint Szent Hilariusét. A nagydarab röhögő orosz, aki sapkáján sarlót és kalapácsot viselt vörös csillaggal, csak mulatott rajta.

— Davaj! Davaj!

— Szegény édesanyám házába akarok menni az Úr Jézushoz, tovaris!

— Davaj!

— Te nem ismered a kis Jézust, tovaris? Szent Szűz Anyánk karján ül, szánakozva tekint reánk, szegény bűnösökre. Eljött hozzánk, hogy megbocsássa bűneinket és megszabadítson minket az örök haláltól, a kárhozattól, tovaris! Kérlek szépen, ne hajts ilyen gyorsan. Mindnyájan kitörjük a nyakunkat.

— Davaj! Davaj!

— Üdvözítőnk Édesanya! Most segíts meg minket! Ezt a bűnös, szerecsétlen tovaris-t is. Nem lehet róla, hogy nem ismeri Szent Fiadat... Most! Most minden által nekiuhanunk egy lámpaoszlopnak...! Mindnyájan odaveszünk... Mennyeknek megnyílt kapuja! Tengerjárók és földön bolyongók szép Csillaga!... Szent szülője Istenednek, aki anyja lettél Teremtődnek! ó, térlítsd észhez imáddal ezt a bolond tovaris-t!

— Davaj!

A szovjet gépkocsi már a Keleti pályaudvaron is túljutott és a Rákóczi úton robogott, nem törődve a jelzésekkel.

— Alma Redemptoris Mater...

— Davaj! Davaj! — röhögött az orosz.

— Regina pacis, Patrona Hungariae...

— Davaj!

Budapest legforgalmasabb pontján, a Rákóczi út és a Nagykörút kereszteződésén szerencsésen ájtutottak. A sárga villamoskocsik riadtan csengették, a gyalog járók szétfutottak, a gépkocsik fékeztek.

— Ora pro nobis!

— Davaj! Davaj!

A keresztutcán egy lovaskocsi fordult be, a lovak ijedten ágaskodtak. Az orosz hirtelen fékezett. A gépjármű hirtelen megrázkódott. Nyikorgott, nagyon zökkent. Valami csattant. A járdára futott fel az első két kerék. A járókelők rémülten menekülték. Egy kirakat betört, valaki jajgatott, az üvegcserépek csörömpölve hullottak az aszfaltra.

— Köszönöm, tovaris — mondta Varga Kázmér internált és leszállt a gépkocsiról.

Körülnézett.

Budapest kellős közepén volt: a forgalmas Múzeum körút sarkán, hatalmas csődülletben.

Thomas Keatinggel

Thomas Keating 1923-ban született, 1944-ben belépett a trappista rendbe, 1958-tól a Colorado államban működő Szent Benedek monostor, majd 1961-től a Massachusetts állambeli Szent József apátság vezetője volt. 1981-ben nyugalmazott apátként visszatért Coloradóba, s ettől fogva a szemlélődő imádság és a szemlélődő életforma tanítójaként nagyhatású nemzetközi tevékenységet fejtett ki, nagyrészt a Contemplative Outreach (Kontemplatív Kapcsolatkeresés) nevű, minden földrészen jelen lévő mozgalom keretei között. 2018. október 25-én, 95 éves korában hunyt el. Közel harminc könyve közül magyarul legutóbb megjelent: A Lélek gyümölcsei és ajándékai (Magyarszék, 2017); A világ szíve. Bevezetés a kontemplatív keresztenységbe (Magyarszék, 2018). Az alábbi beszélgetés forrása: World Without End. Thomas Keating OCSO and Joseph Boyle OCSO with Lucette Verboven (Bloomsbury, London, 2017).

*Mi tette vonzóvá az
Ön szemében az imád-
ságot fiatal korában?*

Amikor megtértem, azért kezdtem vonzódni az imádsághoz, mert mérhetetlenül nagy szükségem volt lelkى segítségre. Senkitől nem tudtam tanácsot kérni, és a barátaim fel nem tudták fogni, hogy mi történik velem. Az első három évben kizárolag a legnagyobb kereszteny misztikusok, különösen Avilai Szent Teréz és Keresztes Szent János olvasásából és tanulmányozásából merítettem támpontokat.

*A könyveken kívül
lelkivezetőre nem volt
szüksége?*

A lakóhelyem környékén nem találtam alkalmas személyt, csak útkeresésem második évében találkoztam valakivel. A Yale Egyetem könyvtárában ráakadtam egy négykötetes gyűjteményre, amely az egyházyák beszédeit tartalmazta. A kötet úgy volt összeállítva, hogy a négy evangélium minden sorához közölt kommentárt. A szöveg hatására meggyőződtem arról, hogy a kereszteny vallásnak fontos kontemplatív vagy misztikus dimenziója van. Az egyházyák ebből a dimenzióból kiindulva alkották meg műveiket, s úgy tünt számomra, hogy teológiai elgondolásai és az evangéliumokhoz fűzött magyarázataik a kereszteny misztérium személyes megtapasztalásából fakadtak. Mindez kiválóan megfigyelhető Szent Ágostonnál és a kappadókiai atyánknál. Hallatlanul vonzónak találtam ezt a szemléletmódot, s a későbbi misztikusokat is tanulmányozni kezdtem. Különösen megragadott Keresztes Szent János, aki költői formában dolgozta fel a nagy bibliai témaikat, és kiemelte a csend jelentőségét: „Az örök Atya csak egyetlen Igét mondott ki, örök csendben mondta ki, és mi a csendben tudjuk meghallani.”

*Katolikus családban
nőtt fel, mégis azt ál-*

Életem során többször is átmentem megtérésen. Első éves egyetemistaként annak következtében volt részem ilyen tapasztalatban,

litja, hogy megtért, amikor a Yale Egyetemen tanult. Miféle megtérésről van szó?

hogy megkérdőjeleztem a katolikus hitnek azt a formáját, amelyet otthonról hoztam magammal. Ebben az időszakban ugyanolyan világias életet éltem, mint a legtöbb fiatal. A Yale-en szembesültem a modern filozófusokkal, hiszen tanulmányoznunk kellett őket. Elsősorban Tolsztoj *Isten országa köztetek van* című könyve fogott meg, amely felhívta a figyelmemet arra, hogy sokan, akik katolikusnak tartják magukat, valójában nem igazán katolikusok. Legalábbis nem azon az úton járnak, amelyet az Evangélium kínál. Az Evangélium ugyanis lényegében (és Ferenc pápa pontosan erről beszél) a szegények vallása.

Nemcsak azok szegények, akiknek csekély mértékű anyagi források állnak rendelkezésükre. Spirituális értelemben vett szegények is vannak, és azok is szegények, akik erkölcsileg tönkrementek. Lelkileg azok szegények, akik nélkülözik a legnagyobb erőforrást, azt a meggyőződést, hogy Isten jelen van bennük, s olyan szerető Isten, aki meggyógyítja érzelmi és értelmi sebeiket, felkínálva, hogy részesedjenek saját életében, fényében és szeretetében. Csakis ily módon található meg a valódi boldogság. Sajnálatos módon úgy születünk erre a világra, hogy nem tudunk Isten belső jelenlétéiről. Olyan társadalmi környezetben kell felnőnünk, amely a legkevésbé sem tekinthető eszményinek. Életünket hiányosságok kísérik. Úgy juthatunk el az Istennel való teljes egységre, amelyről a Biblia beszél, ha átéljük és elfogadjuk gyengeségünket. Nincs olyan ember, aki ne érezné hiányosnak magát. Mindannyian foggal-körömmel küzdünk a boldogságért, csak éppen rossz helyen keressük.

Miért kellene ember-próbáló lelkei útra vállalkoznunk? Nem elég, ha gondoskodunk a családunkról, és örülnünk az életnek?

Sokféleképpen zsákutcába lehet kerülni az életben. A belső űr érzete egészen általános jelenség. Mit kínál ezekkel kapcsolatban az, amit Ön képvisel?

A család, a nyaralás, a jó ebédek értékes dolgok, segítségünkre lehetnek abban, hogy kapcsolatba lépjünk Istennek, aki arra hív, hogy megosszuk vele örök boldogságát. De csalódást és kiábrándulást is kelthetnek. Már ebben az életben baráti viszonyba kerülhetünk Istennel. Ennek tükrében megfelelő távlatunk nyílik a többi értékes dologra, és már nem ragaszkodunk hozzájuk túlzottan.

Annak a szemlélődéshez vezető útnak, amelyet igyekszem megismertetni másokkal, az a célja, hogy meggyógyítsa életünk során szerzett sebeinket, amelyek akkor keletkeznek, ha túlságosan azonosulunk a boldogság elérését célzó gyerekkorú érzelmi programjainkkal. Ezt az állapotot nevezi Szent Pál a régi embernek. Azért alakul ki, mert úgy születünk erre a világra, hogy azt érezzük, el vagyunk szakítva Istentől, s ezért az ösztönéletünkhez kapcsolódó múló gyönyörökben keressük a boldogságot. Már gyerekkorunk korai szakaszában elkezd kialakulni az öntudatunk. A gyerekeknek szükségük van rá, hogy átérezzék: szeretik őket, nagy biztonságban vannak, kézben tudják tartani a különböző élethelyzeteket és ki tudják elégíteni a vágyaikat. Mindezt tévesen azonosítják a boldogsággal. Ezek a boldogság elérését célzó érzelmi programok abban az illuszórikus képzetben gyökereznek, hogy el vagyunk szakítva Is-

tentől. Más szóval elkülönültségünk tudata alapján hamis énünk hatalmába keríti kialakulóban lévő öntudatunkat.

Mit értsünk hamis énen?

A hamis ént a boldogság elérését célzó három érzelmi program megvalósítása hívja létre: a biztonság és az életben maradás, a szeretet és az elismerés, a hatalom és az irányítás igénye. A kisgyereknek bizonyos mértékben mindenkor ilyen programot működtetniük kell ahhoz, hogy életben maradjanak. Az értelmünk segítségével nem tudjuk kordában tartani a három programot, hiszen a gyerekek még nem tudják megfelelőképpen használni az értelmüket. Ezért a programok jelentősége könnyen túlzott méretekkel ölhet, különösen akkor, ha a szülők nem elégítik ki őket megfelelőképpen. Ráadásul tanáraik és a társadalmi környezetük előre-csomagolt eszméket és értékeket zúdítanak a gyerekekre, ami csak bonyolítja a dolgot. Ezek a fajta vágyak azonban soha nem elégülhetnek ki teljesen, s ezért a gyerekek könnyen túlzott hangsúlyt helyezhetnek a biztonságra, az elismerésre és mások irányítására, hiszen örömteli érzést és megnyugvást szereznek számukra. Néhányan például úgy nőnek fel, hogy megszállottan irányítani próbálnak másokat. Ebben lelik a legfőbb örömküket, és elsősorban ez tölti el őket jóérzéssel! Azt is elvárják, hogy mások tiszteletben tartásá ezt az igényüket.

Mi köze mindennek a valláshoz?

A vallások megpróbálják felhívni a figyelmünket arra, hogy ezek az ösztönös vágyaink ellentétesek a valódi boldogsággal. Ha túlzott mértékben igyekezünk kielégíteni őket, csak nyomorúságba döntenek. Tennünk kell valamit azért, hogy meggyógyuljanak a csalódások nyomán keletkezett sebeink. Ha mély sebekről van szó, sokan még szenvedélyesebb vágyielégítéssel próbálnak gyógyírt szerezni rájuk. Lehet, hogy minden idegszálukkal arra törekednek, hogy biztonságban tudják magukat. Mások csillapíthatatlan vágyat éreznek az elismerésre, azt akarják, hogy állandóan dicsérjék és mindenki szeresse őket, s megengedhetetlennek tartják, hogy bárki bírálja őket. A hatalmi és irányítási igények csak később alakulnak ki, de már a korai gyerekkorban is megfigyelhetők. Még úgy is megnyilvánulhatnak, hogy valaki irányítani próbálja Istent — ami végképp lehetetlen.

Valóban irányítani akarnák Istant egyes vallásos emberek?

Előfordulhat, hiszen minden emberi erőfeszítést áthatnak a boldogság elérését célzó és az elkülönültség érzetében gyökerező érzelmi programok következményei. A vallás elsődleges célja, hogy segítsen leépítenünk magunkban az elkülönültség érzetét, és őszégebe kerüljünk Istennel. Azok a sebeink, amelyek azért keletkeztek, mert nem a megfelelő úton próbáltunk boldogok lenni, akkor gyógyulnak be, ha tudatosítjuk őket és szembenézünk velünk.

Fontosak-e ebből a szempontból a módszerek?

A módszerek lehetővé teszik, hogy okosan kezeljük a dolgokat. A legtöbb világvallás aprólékosan átgondolt módszereket kínál, amelyeket

nemzedékeken át gyakoroltak. A kontemplatív úton az ember a belső csendet igyekszik átélni, s ily módon annak ad teret, hogy növekedjen benne az Istenhez fűződő kapcsolata. Ehhez bizonyos időt az imádságnak kell szentelnie, s ilyenkor tudatosan félre kell tennie a gondolatait. Evagriosz, az egyik ókeresztény monasztikus szerző úgy fogalmazott, hogy az imádság a gondolatok felfüggesztését jelenti. Ezzel aztán egyáltalán nem tudnak mit kezdeni azok, akiket még az ösztöneik és a boldogság elérését célzó érzelmi programjaik tartanak hatalmukban.

Sokakat lehangol, ha gondolatban el-elkalandoznak imádság közben. Nekik mit tanácsolna?

Ha valaki elkalandozik imádság közben, úgy érezheti, mintha nagy súly nehezedne a szívére, sőt mintha el lenne szakítva Isten-től. A hétköznapi élet folyamán is adódhatnak efféle érzések. Mindkét esetben úgy tűnik, mintha megfeledkeztünk volna Istenről, ami nagy fájdalommal tölti el azt, aki a hétköznapokban is igyekszik megmaradni Isten jelenlétében. Azon kaphatja magát például, hogy túlságosan belemerül egy-egy beszélgetésbe, teljesen magába szívja a számítógépe monitorján futó film vagy állandóan a híreket bújja. Isten jelenléte azonban, amelyet az imádságban és a hétköznapi életben egyaránt keresünk, nem az érzéseink szintjén helyezkedik el. Lehetnek kéretlen gondolataink, és elmerülhetünk a feladataink végzésében, de közben lényünk legmelyén, a spirituális figyelem szintjén Istennel vagyunk, szüntelenül fenntartva azt a szándékot és vágyat, hogy mindig Isten szerető jelenlétében tartózkodunk.

Rohanó korunkban is van érdeklődés a lelkí út iránt. Milyen néhézségekkel szembesülnek ma a lelkí élet tanítómesterei?

A lelkei utat nem lehet gyorsan és kimerítően megismerni. Idő kell ahhoz, hogy bejárjuk. Különösen a fiataloknak nehéz mélyreható útmutatást adni. A fiatalok közül sokan csak az interneten megjelenő szövegeket hajlandók olvasni, amelyekre azonnal reagálnak is. Nem sok időt szánnak a dolgok átgondolására. Szintén fontos, hogy kapcsolatban legyünk másokkal, mert különben nem fogunk tudni kapcsolatba lépni Istennel, aki maga a kapcsolat. Isten minden és mindenki számára jelen van, és kész nekünk adni magát, ha hajlandók vagyunk elfogadni.

Bár Ön trappista szerzetes, tudott támpontokat nyújtani olyanoknak, akik nem kereszteny hagyományok felől érkeztek.

Azért léptem be a monostorba, hogy szemlélődő ember váljon belőlem. A legszigorúbb rendbe jelentkeztem, amelyet csak találtam, mert abban az időben az a meggyőződés uralkodott, hogy a szikár és kemény életforma nélkülözhetetlen a szemlélődés elnyeréséhez. Ebből a szempontból a trappisták egészen megfelelőnek tűntek. Sokféle vezeklési gyakorlatot végeztek, amelyek hagyománya a tizenhetedik századtól a La Trappé monostorban bevezetett szerzeseti reformtól fogva töretlenül élt. A reformra egyebek mellett a janzenizmus is hatást gyakorolt, az az emberi természetről és a testről rendkívül negatív képet festő gondolkodásmód, amelyet végül Róma elítélt. A monostorban a csend volt az alapszabály; az első

három évben a novíciusok csak az apáttal és a novíciusmesterrel beszélhettek. E rövid eszmecseréktől függetlenül nem igazán nyílt lehetőség a beszélgetésre. Az első években az égvilágban semmit nem tudtam a többi szerzetes élettörténetéről és célkitűzéseiről. Még csak a vezetéknevüket sem ismertem.

Később más vallású emberekkel is kapcsolatba kerültem a monostor falai között, akiknek szemmel láthatóan voltak belső tapasztalataik. Mivel magyarázható, merült fel bennem a kérdés, hogy a keleti guruk, a zen mesterek és a transzcendentális meditációt képviselő tanítók követőinek, akik a hetvenes években felkeresték az apátságot, annak ellenére is komoly spirituális tapasztalatokban volt részük, hogy nem tüntették ki magukat a trappista rendben előírásos vezeklés terén? Ezek a fiatalok nagyra értékelték a csendet, a magányt és a rendszeres meditáció hűséges végzését. Felemelő volt találkozni olyan fiatalokkal, akik naponta két alkalommal húsz-harminc percig medítáltak, jóllehet egyetemre jártak vagy dolgoztak, miközben apostolkodó szerzetesrendek tagjai, papok és monasztikus szerzetesek mintha azt is nehezen tudták volna megoldani, hogy naponta legalább harminc percet szánjanak értelmi imádságra.

Arra is ráébredtem, milyen sokan szomjaznak ma napjainkban spiritualitásra. A II. Vatikáni zsinat a jelek szerint a lelkiség újraéledését hozta magával, s e megújulás nyomdokain a fiatalok világosszerte ezzével utaztak Indiába, hogy spirituális tanítót találjanak maguknak. Néhányan több évig is Indiában maradtak, emberpróbáló külső körülmények között. Elfogadták a szegénységet, a kiszolgáltatottságot, a betegségeket, csak hogy ki tudják elégíteni a hiteles spirituális útra vágyó szomjukat.

Ha így, hát így, gondoltam magamban. Eszem ágában sem volt kétsége vonni, hogy például a zen gyakorlása komoly doleg, és nem vitattam, hogy sok embernek valóban a javára válik, akárcsak más keleti utak követése. De miért utaznak nyaranta spiritualitásra vágyó fiatalok tömegével Indiába, ha egyszer a mi országunkban is bőségesen találhatók szemlélődő férfi és női monostorok? Ezután az a kérdés vetődött fel bennem, hogy minket vajon miért nem keresnek fel. Néhányan jöttek, de csak nagyon kevesen. A hozzáink érkezőkkel folytatott beszélgetéseim során gyakran szembesültem azzal a meglepő ténytel, hogy soha nem is hallottak még keresztény spiritualitásról. Nem hallottak ilyesmiről a plébániájukon, sem a katolikus iskolában, ahol jártak. Éppen ezért nem is jutott eszükbe, hogy megpróbáljanak utánajárni a szemlélődő imádság keresztény formájának, és katolikus monostorokat keressenek fel. Amikor aztán értesültek arról, hogy vannak katolikus monostorok, igencsak meglepődtek, elcsodálkoztak, és kíváncsiság ébredt bennük.

A mi monostorunk mágnesként vonzott néhány ilyen embert. Szívesen jöttek hozzáink, és szívesen beszélgették velünk arról, mi-

lyen módszereket követnek és milyen tapasztalataik vannak. Sokuk olyasmit élt át, ami nagyon közel áll ahhoz, amit a keresztény hagyomány szemlélődésnek nevez. Jóllehet a magam részéről behatóan tanulmányoztam a keresztény hagyományt, s megpróbáltam életre váltani, azzal kellett szembesülnöm, hogy a szerzetesek közül sokan idegenkedtek, amikor a közösségen beszédeket tartottam a hagyomány nagy témáiról. Hallani sem akartak szemlélődésről. Azoknál a papoknál is süket fülekre találtam, akik lelkigyakorlatot végeztek nálunk a vendégházban. A szemináriumban azt tanították nekik, hogy a szemlélődés a monostorok világához tartozik, és semmi köze a papi élethez. Ha pedig az egyházmegyés papok és a katolikus szemináriumok tanárai nem érezték úgy, hogy a szemlélődés nekik és a növendékeiknek való, mi sem természetesebb, mint hogy a laikusok is idegenkedtek tőle.

Azon kívül, hogy a szemlélődés nagyjából 1975-ig kedvezőtlen megítélés alá esett, magának a fogalomnak az értelme is annyira elmosódott, hogy a köztudatban inkább életstílust, mintsem konkreet imaformát jelentett. A kifejezés jelentését javarészttel sajátos életformára korlátozták, amely rendkívül sok lemondást követel, olyan önmegtagadást, amelyre az átlagember még csak gondolni sem gondolhat, vagy azért, mert nem vonzza, és nincs rá hivatása, vagy azért, mert összeegyeztethetetlen a világban rá váró feladatakkal.

Valamikor a hetvenes évek közepén a monasztikus közösségeinknek mondott egyik beszédemben feltettettem a következő kérdést: „Meg tudjuk-e tenni, hogy olyan formába öntjük a keresztény hagyományt, amely teljesen érthető és vonzó a tevékeny szolgálatot végző embereknek, illetve azoknak a fiataloknak, akik valamilyen keleti módszert tettek magukévá, de elgondolkodnának azon, hogy visszatérjenek-e keresztény gyökereikhez, ha megtudnák, hogy a keresztény hagyomány is kínál ahhoz hasonló utat, amelyen most járnak?” Mivel a keresztény szemlélődő hagyomány követésének szenteltem az életemet, s mivel felismertem, hogy milyen mérhetetlenül értékes, sajnálattal tapasztaltam, hogy egyáltalán nem ismerik azok, akik keleten keresnek valami olyat, amit a saját kultúrájukban is megtalálhatnának, ha megfelelőképpen mutatnák be nekik.

Talán éppen ezért vélük úgy sokan a keresztény kultúrkörben, hogy Isten távol van, vagy talán nem is létezik. Ez Ön szereint hatalmas illúzió. Miért?

Mert Isten annyira jelen van, hogy hozzá képest semmi más nincs is jelen! Isten mindenütt jelen van, és semmi sem létezhet nélküle. Ki kell tágulnia, nagyobbra kell nőnie annak az Istenről alkotott elgondolásnak, amely gyerekkorunk hittanórain alakult ki benünk. A vallás arra ad módot, hogy felébredjünk, és bensőséges kapcsolatba kerüljünk Istenrel. Ha rendszeresen időt szánunk az imádságra és a belső csend ápolására, teljesen belehelyezkedhetünk Isten jelenlétébe, s kiléphetünk szűk szellemi világunkból. Erre a szintre nem juthatunk el kizárolag a szemlélődő imádság

gyakorlásával. Szükségünk van közösségre, hogy megtudjuk, kik is vagyunk valójában, szükségünk van olyan emberekre, akiknek magatartása próbának veti alá azt, hogy mennyire hiteles és őszinte az imádságunk.

Összességeben akkor tehát mit kell tennünk?

Az a nagy kérdés, hogy kik vagyunk. Nyilvánvaló, hogy senki sem az, amit el tud mondani magáról, senki sem azonos a személyiségevel, sőt még a valódi énjével sem. Pedig a kereszteny hagyomány szerint valódi énünk nem más, mint a bennünk létező istenképmás, amely a Lélek gyümölcsében és ajándékaiban nyilvánul meg.

Isten a csendben szól hozzáink. A mély belső csendnek pedig egészben mélyreható istenkapcsolat az eredménye. A rejtekben végzett imádság (Mt 6,6) úgy születik meg, hogy belső csendünk teljes nyugalommá alakul. Ekkor már nemcsak a gondolataink mozgása szűnik meg, hanem a mozgás minden formája eltűnik. Ezért a mély imádságba merülők szinte meg sem moccannak. A rejtekben végzett imádság az öngyűlöletünket is meggyógyítja, amely bűntudattunk eredményeképpen vagy az elfojtás negatív hatásainak nyomán alakul ki bennünk. A rejtekben végzett imádság hatása azonban csak akkor tud teljesen kibontakozni, ha olyan cselekvésformákkal párosul, amelyek az imádság békéjét átviszik a hétköznapi élet szintjére, s így a minden nap élet számtalan tevékenység közepette megőrzött szemlélődő cselekvéssé válik.

Ön a lelki élet tekintélyes mesterének számít, és ezért biztosan sokan azt hiszik, hogy soha nem voltak gondjai az életben.

Hogyan gondolhatják, hogy bárki is megmaradhat a lelki úton szenvedés nélkül? Abból az állapotból, amelybe azért kerültünk, mert túlzott mértékben azonosultunk hamis énünk nézőpontjaival és megszokott cselekvésformáival, csakis és kizárálag szenvedés útján kerülhetünk ki, különösen érzelmi és értelmi fájdalmak révén.

Sokat szenvedett?

Még most is sokat szenvedek! Szinte minden gyötör, ami egy vénembert gyötörhet, az Alzheimer-kort kivéve. Haldoklásunk folyamata megszabadít minket a személyiségünkkel járó gátaktól, s egyre inkább a hit szemével kezdünk látni. Felismerjük, hogy mi a valódi szeretet, és óhatatlanul szeretni kezdünk mindenkit. A halálunk után kétségtől eltekintve egészen más lesz az értékrendszerünk, mint a világ értékrendszeré.

Mi okozta Önnek a legtöbb szenvedést?

Erre a kérdésre nem tudok pontos választ adni, mert életem különböző szakaszaiban más-más okozott szenvedést, és már sok minden el is felejtettem. Megviselt, hogy elvesztettem embereket, akiket nagyon szerettem. Meggyötört az az eszement törekvésem, hogy nagy dolgokat érjek el, de hát ebben a szellemben neveltek. Az efféle törekvések azonban csak még mélyebben belénk vésik a büszkeséget, amely a boldogság elérését célzó érzelmi programjainkból és a meghiúsulásukat követő fájdalomból fakad.

Visszatekintve mit mondana arról a lelki útról, amelyet bezárt?

Úgy érzem, minden elkövettem, de továbbra is bízom Isten véghetetlen irgalmában. A lelki út annyi bölcsességet tartogat, hogy még jócskán elkelne számomra néhány imádsággal töltött év. Aki eljut életének erre a pontjára, többet tehet Istenért, ha nem csinál semmit, mint ha különböző tevékenységeket folytat. Először ugyanis teljes erőkkel azon kell lennünk, hogy minden lehetséges úton-módon szolgáljuk Istent. Amikor aztán megöregsünk, már nem tudunk olyan tevékenyek lenni, s felismerjük: ahhoz, hogy az a meghatározott ember legyünk, akik vagyunk, minden korlátunkkal és határunkkal együtt, több emberi szeretetre van szükség, mint az összes jótékonyságot, amit még végig tudnánk hajtani. És ez még nyilvánvalóbbá válik haldoklássunk folyamán. Fokozatosan elvészítünk minden, amit van, minden, amit önmagunkról gondolunk. Nem marad más, mint Isten akarata, amely szeretetével az élet teljességebe akar helyezni minket. De ekkor sem vagyunk passzívak. Teljesen át kell adnunk magunkat.

Hogyan lehet felkészülni a halálra?

Úgy, hogy szembenézünk személyiségünk sötét oldalával és rábízzuk magunkat Isten akaratára a jelen pillanatban, akár szenvedünk vagy örülünk, akár dolgozunk vagy imádkozunk. Az a fontos, hogy a Lélek *vezessen* minket. Így tekintve Isten akarata pontosan az, ami éppen történik. A Lélek megnyilvánul bennünk gyümölcsei és ajándékai által. A Lélek ajándékai a bölcsesség, a megértés, a tudás, az istenfellel, a lelkierő, a tanács és a jámborság. A Lélek gyümölcsei a szeretet, az örööm, a békesség, a türelem, a kedvesség, a jóság, a hűség, a szelídsg és az önmegtartóztatás (Gal 5,22–23). A Lélek gyümölcsei és ajándékai spontán módon felbukkanhatnak, ha mélyülni kezd az Istennel nyert egységünk. A hegyi beszédben említett boldogságok az átalakult tudat szintjét jelenítik meg, azt a szintet, ahol Isten irgalmába vetjük minden bizalmunkat. Szeretni kezdjük a hamis én számára kedves dolgok ellentéit, például a saját erőtlenségeinket. Megszabadulunk a kényeszereinktől, mindattól, aminek a megszállottjai vagyunk, s fokozatosan semmivé foszlik az a törekvésünk, hogy az érzéki gyönyörben és a mások fölött élvezett hatalomban keressünk örömet magunknak.

Görföl Tibor fordítása

MUSTÓ PÉTER

A lélekről

1935-ben született De-recskén. Jezsuita szerzetes. – A szöveg előadásként hangzott el 2018. október 16-án a Szegedi Család-Egyetem előadássorozatának keretében.

Az utóbbi években nagymértékben foglalkoztatott a lélek kérdése. Istenről azt olvassuk a Szentírásban, hogy lélek (Jn 4,24). Én pedig Istenet kerestem már gyerekkoromtól kezdve. Nem állítom, hogy meg-találtam, de mindig kerestem. Ezért is foglalkoztam minden a lélekkel. Szerettem a lelkesedést, a lelkes embereket, szerettem a lélegzést, és szerettem, ha valakiben megszólalt a lélek. A közelmúltban nagyon szép tapasztalatom volt, hogy láthattam, ahogyan a lélek elhagyott egy testet. Jelen tudtam lenni egy rendtársam haldoklásánál, akinek nagyon hálás voltam — és nagyon szépnek találtam a halált. Természetesen senkinek nem kívánom a halálát, és a halál nem is minden szép, sőt félünk is tőle, mert a halál kiszolgáltatottá tesz minket, de a halál mégiscsak mindenkiunk közös sorsa, és rendszerint úgy írjuk le, hogy ilyenkor a lélek elhagyja a testet.

Ennek ellenére összességében mégis keveset foglalkoztam a lélek valóságával, azzal, hogy voltaképpen mi is a lélek. Rendszerint mindenki több figyelmet szentelünk a testünknek, a sportnak, az egészségügyi problémáknak, az étkezésnek, és nagyjából tudjuk, hogy mit kezdjünk a testünkkel. Az viszont már kérdés, hogy valóban tudatában vagyunk-e a lelkünk létezésének, s tudjuk-e, hogy mi a lélek, tudjuk-e, miben nyilvánul meg, hogy van lelkünk. Ezt a kérdést én magam sem tettem fel magamnak, egészen addig, amíg egy költő (François Cheng) fel nem hívta rá a figyelmemet: sokat segített nekem annak megértésében, hogy mi a lélek.

François Cheng Kínában született, majd gyerekkorában Franciaországra került, francia nyelvű költő lett, s abban a kitüntetésben is részesült, hogy az Académie Française, a Francia Akadémia tagjává választották. Az első könyv, amelyet olvastam tőle, öt meditációt tartalmaz a haláról, jobban mondva az életről. Egy másik könyve szintén öt meditációt tartalmaz a szépségről (neki köszönhetően fedeztem fel, hogy az igazsághoz és a léthez képest nem szenteltem kellő figyelmet a szépségnek). Később, nyolcvanéves kora körül *A lélekről* címmel is írt egy könyvet. Idős fejjel kezdett tehát foglalkozni azzal a kérdéssel, hogy mi is a lélek. Gondolataira nagy hatással volt Blaise Pascal, a zseniális fizikus, aki a 17. században nagyon fontos természettudományos felfedezéseket tett, s nagyban hozzájárult a későbbi technikai fejlődés előrehaladásához. De Pascal a lélekkel is sokat foglalkozott. Azt állítja, hogy bár a csillagok mozgása és a fizika törvényei egészen csodálatosak, egyetlen gondolat sem születik belőlük — noha a gondolatok még csodálatosabbak és érdekesebbek, mint a fizika törvényei és az egész természet működése. Ugyanakkor Pascal szerint a legszebb és a legemelkedettebb gondolat sem ér fel az együttérzéssel, amely a lélek tulajdonsága és jellegzetessége.

Pascal tehát három rendet különböztet meg: a fizikai rendet, a gondolatok rendjét és a lélek rendjét. François Cheng, a kínai származású francia költő ezeknek az elgondolásoknak a nyomán halad, s összveti őket a taoizmussal, a kínai vallással, tudománnyal és világnézzel, illetve a kereszténységgel, amelyet szintén nagyon jól ismer. Elmezéseinék végkövetkeztetéseként azt állítja, hogy azt a közismert elgondolást, mely szerint az ember testből és lélekből áll, a görög filozófiából merítette az emberiség, de ez a megkülönböztetés nem fedi pontosan az ember teljes valóságát, és annak sem felel meg pontosan, amit a világmindenségről tudunk. Nagyon jellemző ebből a szempontból, hogy az európai nyelvek nagy része különbséget tesz lélek és szellem között. A magyar nyelv a Szentáromság harmadik személyére is a lélek szót vonatkoztatja, és Szentléleknek nevezi, ellen tében például az ehelyett a szellem szót választó némettel vagy a franciaival. A szellem a magyarban elsősorban kísértetet idéz fel az emberek tudatában. François Cheng viszont a szellem kifejezéssel meghatározott emberi képességeket jelöl: a beszéd és a gondolkodás képességét, az emberek közötti kapcsolatok és érintkezési formák ismeretét, és általában minden, ami a tudományok körébe tartozik.

Van azonban valami, ami ezen túl helyezkedik el, s túlmutat ezen a tartományon. Elsősorban az a tény, hogy nem tudjuk, miért van egyáltalán valami, ahelyett, hogy ne lenne semmi. Nem tudjuk, miért létezik valami: erre a kérdésre a tudomány nem tud választ adni, mert a kérdés egy másik rendhez tartozik. Nem a biológiai rendhez, nem a logikus gondolkodás rendjéhez — azt ugyanis, hogy létezünk, egyszerűen észrevesszük és tapasztaljuk. Tiltakozhatunk a létünk ellen, örülhetünk annak, hogy vagyunk, de a létünk kérdésére nem áll rendelkezésünkre racionális válasz. Ebből a szempontból nagyon érdekes, hogy olyan súlyos betegek, akiknek a szellemi képességei már leépültek, még mindig tudnak szeretni, tudnak mosolyogni, együttérzést és jóindulatot tudnak tanúsítani. Ezek a képességeink tehát nem a fizikai és a szellemi állapotunktól függenek. Ha Szent Pál jól ismert szeretethimnuszára gondolunk az első Korintusi levélből, nyugodtan megtehetjük, hogy a szövegben a szeretet szó helyébe a lélek szót állítjuk. A szeretet képessége ugyanis nem a biológiai létünk ből és nem a szellemi állapotunkból születik meg bennünk: nem ebből fakad, hogy együtt tudunk érezni másokkal, jóindulatúak tudunk lenni, és rezonálni tudunk mások vágyaira és fájdalmaira. Mindez nem a szellemi képességeink körébe tartozik.

A modern fizika világképe szintén érdekes adalékokkal szolgál ebből a szempontból. Érdemes tudatosítanunk, hogy gondolkodásunkat még mindig túlságosan nagymértékben meghatározza a mechanikus fizikai szemléletmód, amely szerint például minden csak valamiből lesz valami, semmiből soha nem lesz semmi. Már rendtársam, Weissmahr Béla, a híres filozófus is azt hangsúlyozta, hogy ez hatalmas ostobáság, hiszen minden, ami igazán új, soha nem vezethető vissza mindenestől az előzményeire. minden ember egyedi például, senki sem pontosan olyan, mint a többiek. Más az ujjlenyomatunk, más a hanghordozásunk, más és más dolgok érintenek meg minket, más dolgokra

figyelünk fel, minden nyiunknak vannak egyedi és személyes meglátásaink, s ez nem vezethető vissza fizikai törvényekre és anyagi okorra. Az egyediségünk is a lelkünk ből fakad. Aki egészen személyesen és egyedien mi magunk vagyunk, az nem más, mint a lelkünk. Nagyon érdekes, hogy a modern atomfizika segíthet ennek megértésében. Hans Peter Dürr atomfizikus, a Nobel-díjas Werner Heisenberg egykor munkatársa arról beszél, hogy már nem tartható az a nézet, mely szerint az atom részecskékre osztható: elemi szinten nem részecskék mozgásával találkozunk, hanem hatás kifejtésekkel, amelyek okozói nem ragadhatók meg pontosan, önálló entitásként. Az atomon belül nincsenek részecskék, nincs anyag, ami változatlan, ami megragadható lenne, hanem van hatás, erő, fény, kapcsolat, információ, kommunikáció és egység. Ebből a szempontból az atomfizika már nem is tudja pontosan megkülönböztetni az anyagot attól, amit léleknek nevezünk: mint-ha az anyagi formák annak megjelenési módjai lennének, amit léleknek mondunk. És ez a „lélek” állandóan változik, a világban minden változásban van, rögzített és állandó dolgok nincsenek.

Amikor még csak apró sejtünk voltunk jelen anyánk méhében, apró sejtünk már magában rejtte a legfontosabb tulajdonságainkat, mégpedig lehetőség formájában. A lélek maga is lehetőség, annak lehetősége, hogy létrejöjjön valami, hogy elinduljon valami, hogy kapcsolat szülessen. Amikor az anyaméhben még nem formálódott meg a szívünk, még nem voltak vétagjaink, és senki sem tudta, milyen vágyaink lesznek később az életben, már jelen volt, aki mi magunk vagyunk. Más szóval a lelkünk már jelen volt, de még nem „sűrűsödött” azzá a formává, amelyben később megszülettünk. A mechanikus fizika sok minden el tud mondani a világ dolgairól, de az élet törvényeinek megismerésére nem alkalmas. Az élet törvényeit akkor ismerjük meg, ha élünk, akarunk, kommunikálunk, szeretünk és reakciókat adunk. A kétértékű (csak igent és nemet ismerő) logika fontos, és nagy sikere, hogy létrehozta a technikát, de az atomfizika szerint a valóság nem csupán kétértékű, hangsúlyozza Hans Peter Dürr. Ahhoz még hozzá kell szoknunk, hogy ennek fényében a dolgok nem határozhatók meg pontosan, hanem állandó változásban vannak. Küllönösen a vallásos embereknek kell hozzászokniuk, akiknek nagy igényük van a biztonságra. Ennek egyik következménye Dürr szerint, hogy ha valami elmosódottnak tűnik számunkra, közelebb vagyunk a valósághoz, mint akkor, ha pontosan és logikusan meg tudunk határozni minden.

A valóság többéterműsége különösen is érvényes az érzelmeinkre. Ha dühösek vagyunk, és igyekszünk megfigyelni, hogy mi is zajlik bennünk, észrevesszük, hogy nem pusztán düh van bennünk, hanem sok egyéb érzelem is. Talán szégyen is, félelem, bizonytalanság. A lelkigyakorlatok kísérése során szüntelenül találkozom azzal, hogy ha jobban megfigyeljük az érzelmeinket, sok olyasmit felfedezünk, amit máskülönben nem látunk. Szintén az érzelmeinkkel függ össze a lélek egyik alapvető képessége, a rezonancia. Az agyunkkal logikusan gondolkodunk, a lelkünk pedig rezonál valamire. Ennek a folyamatnak nincs határa. Átvesszük embertársaink érzelmeit, vagy a saját érzelmeinket visszük át másokra, anélkül, hogy tudatában lennének.

Régóta foglalkoztat az a kérdés, hogy hol van a határa annak, amit személynek nevezünk (legalábbis a nyugati kultúrában; Kínában és Japánban ugyanis más a jelentése a személyfogalomnak, ha használják egyáltalán). Nyugaton a személyhez elsősorban a személyiségi jogokat szokás társítani: a személy az, aki le tudja zárni és el tudja határolni magát a többiekől. Az ily módon felfogott személy nem azonos a lélekkel. A lélek ugyanis az, ami nyitott. Nyitott minden felé, és nem akadályozza meg, nem is tudja megakadályozni, hogy hasson rá, ami van, a madarak csicsergésétől a virágok illatáig. Ebben az értelemben a lélek nem zárható le, nincs határa, s ennek a személyre is érvényesnek kell lennie. Akkor ébredtem rá erre, amikor arról kezdttem gondolkodni, hogy a kapcsolataink nincsenek térhez és időhöz kötve. Halott édesanyám álmomban megjelenő képe hat rám. Hatással van rám, ha gondolok valakire, aki mit sem tud erről, és én is hatással vagyok rá, bár mit sem tud erről. Ha erről beszélünk, akkor a lélekről beszélünk. Innen tovább léphetünk Isten felé, és azt mondhatjuk, hogy Isten mindenhol jelen van, és mindenhol teljesen jelen van, mindig tevékenykedik, de sohasem megfogható. Ha meg akarjuk ragadni és meg akarjuk nevezni, akkor elillan.

A mechanikus világkép helyébe lépő új szemléletmódnak az is következménye, hogy kijelenthetjük, nem maguk a konkrét dolgok a legvalóságosabbak, hanem a lehetőség, a potencialitás a legvalóságosabb. A valóság elsősorban lehetőségeként mutatkozik meg. Az, ami igazán van, nem a dolgok összessége, hanem a kapcsolat. Van, ami mérhető és vizsgálható, de az élet, az érzés, a szeretet nem ilyen. Ebben az értelemben különbséget lehet tenni realitás és valóság között. A realitás az, amit anyagként látunk, amit kezelni tudunk. A valóság az, ami mögötte van, ami mögötte (vagy benne) működik. Ez pedig folyamat-szerűséggel, változással, instabilitással jár együtt. Azt is mondhatjuk, hogy addig élünk, amíg nem vagyunk teljesen stabil helyzetben. Csak akkor tudunk járni, ha az egyik lábunkat felemeljük, és így elveszítjük a biztonságunkat. Gondolkodásunkban is csak akkor tudunk előrehaladni, ha meg tudjuk kérdőjelezni eddigi gondolatainkat. Csak akkor tudunk újra szeretni, ha meg tudunk szabadulni érzelmi kötődéseinktől. Mindig is azt mondoltam, hogy igazi biztonság és stabilitás csak a temetőben van (persze valójában ott sincs).

Az elmondottakat a következőkben lehetne összefoglalni: a lélek határ nélküli, üresség, befogadóképesség, nem osztható részekre, nem mérhető, szagtalan és színtelen, mégis érzékelhető, és éltet. És a lélek védtelen. A léleknek nagyon fontos tulajdonsága, hogy védtelen. Az élet tulajdonképpen védtelen. Ha meg akarjuk védeni magunkat, akkor bezárkózunk, s fejlődni csak akkor tudunk, ha kockázatot vállalunk. Számonra persze nem is az a legfontosabb, hogy legmegfelelőbben a lélek fogalmával jelölhető-e az, amiről beszéltem. A legfontosabb az, hogy a lélekre számíthatunk, hogy számolhatunk vele és bízhatunk benne. Ha valami rossz történik velünk, ha megöregsünk vagy csalódottak leszünk, könnyen elfelejtjük, hogy a lélek minden jelen van és működik. De a lélek a jó mag, amelyből minden valami éltető és jó fakad, valami olyan, ami soha nem szűnik meg.

MARTON MARCELL KÁRMELITA LELKISÉGE

Ferenc pápa 2013. december 9-én elismerte, hogy a Kármelhegyi Boldogasszonyról nevezett Marcell atya (világi nevén Marton Boldizsár) hősies fokon gyakorolta az erényeket. A *tiszteletmérítő* címmel illetélt kármelitánk a 20. század kiemelkedő alakjaként tündöklik előttünk, a modern életszentségre olyannyira jellemző ragyogó Krisztusközpontú és Mária tisztelő lelkiséggel. A szentek közösségeben, melyet gyakran Fra Angelico *Utolsó ítélet* című festményéről vett üdvözültek körtáncával ábrázolunk, remélhetjük, hogy Marcell atya Szent II. János Pál pápa és Szent Maximilian Kolbe között helyezkedik el, mivel őt magáti hasonló máriás lelkület jellemzi. Amint II. János Pál pápa teljes élete a Monfort-i Grignion Szent Lajos-féle *Totus tuusra* épült, s ahogy Kolbe atya ferences lelkiségében a Szeplőtelen Szűzanya iránti odaadásban élt Boldog Duns Scotus nyomdokaiban járva, úgy a Kármelhegyi Boldogasszonyról nevezett Marcell atya a lehető legtisztább kármelita lelkiségben élte meg kortársaihoz hasonló fokon Jézus iránti szeretetét Mária által és Máriaban, a Kármel három nagy doktorának, Avilai Szent Teréznek, Keresztes Szent Jánosnak és Lisieux-i Szent Teréznek iskolája szerint – ez utóbbi szenttel különleges közvetlenséggel, akárca, az ugyancsak kármelita Gyermek Jézusról nevezett Boldog Marie-Eugène atya (1894–1967). Mindkét kármelita atya átélte a 20. század legsúlyosabb megrázkođtatásait: a két világháborút, az egyház drámai szembenállását a modern ateizmussal, melyet a két keresztenyelvenes ideológia, a náciizmus és a kommunizmus jelentett. Életük utolsó éveit a nagy egyházi esemény, a II. Vatikáni zsinat fénye világította meg. Mindkettőjük példájában ragyog minden, amit a *Lumen gentium* Máriaról tanít Krisztus és az egyház titkával kapcsolatban (vö. LG VIII. fejezet), valamint az életszentségre szóló általános meghívásról.

Marcell atya 1950-ben írt *Szépszeretet* című önéletrajza kétségkívül a legfontosabb írása, valóságos mestermű.¹ Alcíme: *Életem emlékei a Szűzanyában*. A szöveget, mely a máriás lelkiség remeke, két másik mű fényében kell értelmezniünk, amelyek mélységes hatással voltak Marcell atyára. Ezek pedig: Lisieux-i Szent Teréz *Egy lélek története* című önéletrajza, illetve Monfort-i Grignion Szent Lajos Mária *A tökéletes Mária-tisztelet* című könyve. Kis Szent Teréz követőjéként Marcell atya a lehető legnagyobb teljességgel élte meg a lelkij

gyermekségről szóló tanítását, és önéletrajzában is hozzá hasonló stílusban szólal meg, lelki tapasztalata pedig Grignion Szent Lajos Mária-tiszteletének rendszerezett tanát kelti életre. E Máriaban való élet a Krisztusban való élet teljes megjelenítése. Aki Máriaval és Máriaban él, Krisztus misztériumának minden lényeges mélységet bejárhatja: a Szentháromság, a teremtés és az üdvösségi, a megtastesülés, a megváltás és az egyház titkát. Kolbe atyához hasonlóan Marcell atya azok közé a nagy misztikusok közé sorolható, akik Máriaban Krisztus titkaival egyesülnek.²

1. A gyermekkortól a Kármelbe lépésig (1887–1925) — önéletrajzának elbeszélése szerint

Marcell atya 1950-ben írt önéletrajzában szerzeseti élete 25 évének távlatából tekint vissza a gyermekkorától 1925-ig, a Kármelbe lépésig tartó időszakra. Mindezt Mária jelenlétének fényében teszi, akit minden Csillag képével jelent meg. Élete különböző szakaszaiban a Csillag először fölragyog (első rész), aztán elhomályosul (második rész), újra jelentkezik (harmadik rész), majd pedig tündöklik (negyedik rész).

Marton Boldizsár a földműves Marton György és Köö Teréz második gyermeként született 1887. szeptember 9-én. A Marton család nem volt szegény, de nem tartozott a jómódú birtokosok közé sem. A kis Boldizsár gyermekkora első tíz évét az atyai ház kiegyensúlyozott, meleg légkörében töltötte. A Nagyszombati Jezsuita Kollégiumban töltött négy év során (1901–1905) a fiatal Boldizsár tagja lett a Mária Kongregációnak, melynek elnöke a később híressé vált szónok, Bíró Ferenc jezsuita atya volt. Boldizsár 1901. december 8-án kapta meg a kékszalagos érmet. Ez a lépés, mely egészen szorosan a Szűzanyához kapcsolata, hatalmas fordulatot, nagy lelki átéltést jelentett számára: „A Szeplőtelen Szűz kibontakozott a homályból és föltártá Szépségét: et amator factus sum formae illius (Bölcs 8,2), szerelmese lettem mindenre. Decembert 8-án, Szeplőtelen Fogantatás ünnepén már föl is avatták a jezsuiták templomában, és én megkaptam a kékszalagos nagy érmet. A Mennyország volt nekem akkor az a szentély. Mintha »eljegyeztek« volna örökre Valakivel. (...) Így, akkor lett Édesanyám Mária! Azaz mindenem lett: Anyám — Arám — Testvérem, mert hozta, adta nekem Jézust, a Boldogságot.”³ Marcell atya, akárca az általa később felfedezett és nagyon megszeretett Lisieux-i Szent Teréz, sereďülőkorában élte át a Jézus és Mária iránti szerelem első és legszebb időszakát, amely során értelme és szíve újfajta nyitottságot nyert, s amely-

nek erőteljes jegyesi jellege egész hátralevő életére megmaradt.⁴

Az önéletrajz második része annak a „távoli országnak” felel meg, amelyben a tékozló fiú a legnagyobb nyomorúsággal, a bűn nyomorúságával találkozott. A fiatal Boldizsár, amikor megkezdte egyetemi tanulmányait Budapesten, eltávolodott az egyháztól. 1905-től a bölcsészettudományi karon tanult, magyar, görög és latin nyelv szakon. Diplomáját 1910-ben szerezte meg, majd Erdélyben tanári kinevezést kapott. Egy hónap elteltével azonban Salzburgba hívták katonai szolgálat teljesítésére. 1914-ben Zalaegerszegen lett gimnáziumi tanár. Az eltévelyedés e korszakára visszatekintve Marcell atya, immár teljes világosságban, kijelenti: bizonyos benne, hogy Mária nem hagya el őt, amikor ő maga eltávolodott tőle. Titokzatos módon őrködött felette.⁵

Itt ugyancsak az önéletrajz egy fontos témaival találkozunk. Az, aki nincs a kegyelem állapotában, tehát „a halálos bűn állapotában van”, tövábbra is az Atya szeretett, tékozló gyermekére marad; a Jó Pásztor nem szűnik meg keresni eltévelyedett bárányát, ahogy egy jó Anya is szertei és nyomon követi gyermekét. Mária a természet szépségén, a diákokkal való csodálatosan szép kapcsolatán, valamint saját édesanyjával megélt szeretete révén marad kapcsolatban Boldizsárral.

Ügyszintén nagy jelentőséggel bírt Boldizsár életében az I. világháború tapasztalata. Ebben a magyar hadsereg tisztjeként vett részt (1916-tól 1918-ig), az albán front legrettenetesebb részén. A háború e korszakáról még egy jelentős írás áll rendelkezésünkre: az 1922-ben kiadott *Muzulmán sírokon* című könyve. Ezt az önéletrajzi regényt Marcell atya megtérése előtt írta, majd később megtagadta. Az igazság azonban az, hogy e könyv kitűnően megmutatja nekünk emberi nagyságát, bátorságát, emberszeretetét, kötelességtudatát és felelősségérzetét, melyet a viszontagságos helyzetekben tanúsított.⁶

Az önéletrajz harmadik része azt beszéli el, hogyan tért vissza a tékozló fiú az atyai házba, Mária, a Csillag vezetése alatt, akit ismét feltűnt Boldizsár szemei előtt. A Szűzanya a természet, az irodalom és az emberek közvetítésének eszközeivel él itt. Önéletrajza e részének nagyon fontos aspektusa a kegyelem fokozatos munkálkodása, amely Marton Boldizsárt az Istennel való teljes kiengesztelődésre juttatja. Akárcsak Szent Agostonnál, Marcell atya esetében is nagyon érdekes megfigyelnünk az irgalom és a kegyelem erejét, amely lépésről lépéstre győzi le a bűnt azáltal, hogy először is magához öleli a bűnös embert, majd szíve legmélyéig hatol, hogy átalakítsa azt.

Az önéletrajz negyedik és egyben utolsó része a Kármelbe való meghívásról és belépésről szól.

Mária, a „Tiszta Fénysugár”, Krisztus Fényének a Szentlélekben tündökölő sugarára Kármelhegyi Boldogasszonyként mutatkozik meg számára. 1924. július 19-én Ausztriába, Mödlingbe utazik, hogy a verbita atyánál negyvennapos lelkigyakorlaton vegyen részt. Itt érlelődik meg benne, Avilai Szent Teréz önéletrajzát olvasva, a kármelita hivatás.

Az önéletrajz július 3-i noviciátusba lépésének, majd 15-i beöltözésének leírásával ér véget, amikor is megkapja a Kármelhegyi Boldogasszonyról nevezett Marcell testvér nevet. Az epilógos nem más, mint hosszas imádság Máriához, melynek középpontjában a *Totus Tuus* áll: „Tied vagyok egészen, egészen, egészen, s Te az enyém vagy, ó mindörökre egészen!”⁷

2. Marcell atya élete a kolostorban (1925–1950)
Marcell testvér egy év noviciátust követően, 1926. július 16-án tette le első fogadalmát, három évvel később pedig ünnepélyes fogadalmat tett. 1930. július 14-én történt papszentelése után — melyen volt plébánosa, Mindszenty József is jelen volt — azonnal novíciusmesternek nevezték ki. Ezt a megbízatását 1943-ig gyakorolta Győrben.

1936-tól Marcell atya hősiesen állt ki egy nagyon fájdalmas próbatételt. Betegsége miatt az orvos olyan gyógyszert írt fel neki, amelyet szifilisz esetén is gyakran alkalmaztak. Az apáca-ápolónő azonban biztos volt benne, hogy *csak* ebben az esetben írják fel a gyógyszert. Marcell atya egyik irigy rendtársának nyomására a tartományfőnökkel is beszél erről. Így feleröppent a hír, hogy Marcell atya szifilisszel fertőzött. Ez nagy szenvedést okozott neki, amit csendben viselt, teljes szívéből megbocsátva rendtársának és a nővéreinek. Jóllehet a vizsgálatok kimutatták a feltételezés hamisságát, mégis sokak számára befektetítette Marcell atya képét. A kármeliták akkori generálisa Budapesten tett vizitációja során azonban védelmére kelt, és megerősítette novíciusmesteri tisztiében.

Ezzel egyidejűleg egy másik fájdalmas próbatételt is ki kellett állnia egy hamis, önmagát misztikusnak nyilvánító nő által, aki egy időre még Marcell atyát is megtévesztette. Emiatt sajnálatos módon bízalmatlanság vetült lelkiségi tanítására, és egy misztikus szemléződről írt cikke nem kerülhetett kiadásra. E fájdalmas esetek miatt — meleyeket csendben viselt el — Marcell atya örült annak, hogy nem kellett folytatnia önéletrajzát a Kármelben eltöltött éveiről is mesélve.

A vihar elmúltával Marcell atya Győrben töltött évei nagyon termékenynek bizonyultak. 1943. szeptember 28-án Marcell atyát Budapestre, a rend Huba utcai kolostorába helyezték, ahol női szerzetesi intézmények számos házának gyöntatójává nevezték ki. Így tovább folytatta apostoli

munkáját gyóntatóként és hitszónokként, a kistoloron belül és kívül.

3. Marcell atya önküresítése (1950–1966): a „Kis Szűzanyával” a szeretet teljességében

Lisieux-i Szent Terézhez hasonlóan Marcell atya életének utolsó szakasza is egyszerre a legfájdalmasabb és a legszebb időszakot jelentette, amely során — igen nagy szenvédéseken keresztül — a szeretet teljességére jutott. Ezek az évek jelentették az egész magyar nép, de különösen is a magyar egyház számára a legragikusabb történelmi kort, a kommunista elnyomás és üldözötés legkeményebb időszakát. Marcell atya lelkigyermekekét és barátját, a hősiesen helytálló Mindszenty bíborost letartóztatták, megkínozták, börtönbe csukták. Az 1956 októberében kirobbant forradalmat a szovjet hadsereg novemberben kegyetlenül levezte. Mindszenty bíboros az Egyesült Államok nagykövetségén talált menedékre, ahol tizenöt évet töltött. Marcell atya gyóntatójaként rendszeresen látogatta, ezzel azt kockáztatva, hogy őt magát is letartóztatták. Marcell atya nem került az állam által elismert papi keretbe, s a miszéést és a prédikálást illetően papi szolgálata szigorú határok közé szorult. Korábbi széles körű apostoli tevékenységehez képest ez valódi *kenozist*, önküresést jelentett számára.

1950 és 1958 között Marcell atya egy családnál talált menedéket, számára rendkívül nehéz körülmenyek között. 1958. december 8-án Marcell atya elköltözött az őt befogadó családtól, és a korábbi Huba utcai Kármel mellett, egy kicsiny szobában talált lakhelyre, ahol egészen haláláig élt. Ez a nyomorúságos odú, melyet ma oly nagy gondtal őriznek, afféle raktárhelység volt, sötét, hideg és nedves, olyan hely, ahol senki más nem lett volna hajlandó lakni.

1962-ben prosztataműtéten esett át. Csaiknem behalt, majd állapota javult, és meggyógyult. A sok erős gyógyszer hatására azonban hallása károsodott. Hallásának gyengesége sok kellemetlen helyzetbe sodorta, melyek alkalmat adtak neki arra, hogy még nagyobb alázatra tegyen szert. Egy aprócska, hideg helyiségen, hallókészülék segítségével gyóntatott. Süketsége miatt elrejtőzött az emberek elől, és arra „kényszerült”, hogy folyamatos párbeszédet folytasson szeretett Urával. 1966. május 16-án Marcell atya a Huba utca sekrestyében elesett, és combnyaktörést szenvedett. Ennek ellenére még bemutatta utolsó miséjét. Kórházba került, ezúttal utoljára. Május 29-én reggel halt meg: éppen pünkösdvasárnap volt.

Igy telt tehát a tiszteletremélő Marcell életének utolsó tizenhat éve. Látszólag sötét évek voltak ezek, ám valójában a legragyogóbak, mivel a szeretet teljességében, minden Máriaival és Máriaiban

él át. Naplója feltára előtünk Marcell atya titkát, szívénék legmélyebb forrását. Nem más ez, mint Jézus és Mária szeretetének folyamatos, egyre mélyülő megtapasztala; azé a szereteté, amely nem nyugszik addig, amíg mindenkit magához nem ölel, korlátlanul és kivétel nélkül.

E korszak jellegzetessége, hogy Marcell atya sokat beszél a Gyermek Máriáról. Krisztus-középpontú szemléletében így vonatkoztatja a Lisieux-i Szent Teréz-féle lelkei gyermekség tanát Szűz Mária. A Kis Szűzanyával való kapcsolatában Marcell atya a maga teljességében éli a Kis Szent Teréz-féle lelkei gyermekséget, mint „a bizalom és a szeretet kis útját”,⁸ mint „a bizalom útját, ami a szeretethez vezet”,⁹ amely a legkisebbeket biztos kézzel vezeti „a szeretet hegycsúcsára”.¹⁰ A tiszteletremélő Marcell atya azonban mindennek máriás oldalát domborítja ki.

Marcell atya számára, akárcsak Kis Szent Teréznek, elni annyit jelent, mint szeretetből elni, az ember legfőbb hivatása pedig minden esetben a Szeretet: Isten, és Krisztusban az emberek Szeretete. Ez a gondolat újra és újra visszatér naplójegyzeteiben, mint például 1959. december 16-i bejegyzésében : „Mi az én földi életem célja? A Szeretet. Miért? Mert a szeretet az Isten! S hogyan bizonyítom, hogy szeretem Öt? Ha szeretem embertestvéreimet. Tehát csupa szeretet legyen az életem!”

Akárcsak Lisieux-i Szent Teréz, a tiszteletremélő Marcell atya is minden embert szeretett; mindenki üdvösségeért bizalommal imádkozott, mindenki üdvözölésének őszinte reményében, különös tekintettel a legtávolabb lévőkre, az ateistáknak, akitet már Teréz is „testvéreinek” nevezett. 1963. június 10-i dátummal írja naplójegyzeteibe: „Nagyon szeretem őket, a tisztákat, a szűzéket, a bűnösöket, az ingadozókat, a hűtlenkedőket, ó, de mennyire az elhagyatottakat, a betegeket, a szennedőket, a fertőzötteket, a »rákos«-okat, a bűnben, érzékelésben ftrengőket, nem a bűnüköt, nem, nem! A bűnösöket! Szeretem, nagyon szeretem a kétségebesés szélén állókat, az idegbetegeket, a meggyötörteteket, a meghajsoltakat, az idegroncsokat, akik idegösszeomlásba jutottak, a bolondokat, eszüket vesztetteket, mind, mind, aiknek kilátástan a lelkieletük, aik makacsul kitartanak aggályaiakban, nem engednek vesszőparipákból; a rögeszmésetek. Kivetem a hálót Jézusom szavadra. Halászok. Mérhetetlen vágyat érzek: földrészeket menteni, tömegeket: megszámlálhatatlant...”

Befejezésül kijelenthetjük, hogy Marcell atya — a Szűzanyával megélt szoros kapcsolatában — az életszentség ragyogó csillaga, a Terézi Kármel, a magyar egyház és az egész katolikus egyház ékessége. Életében, halálában és halála után egyaránt az életszentség hírében állt. Az 1989-ig tartó kommunista elnyomás okozta nagy nehézségek ellenére

boldoggá avatási kérelme halála után néhány évet beadásra került; ebben pedig az elsődleges hancadó korábbi lelke atya, a később lelke gyermekévé vált Isten szolgája, Mindszenty bíboros volt.

FRANÇOIS-MARIE LÉTHEL

Bakos Rafael fordítása

François-Marie Léthel francia sarutlan kármelita atya, a római Teresianum Pápai Teológia Fakultás és Lelkiségi Intézet dogmatika és lelkiségi teológia professzora. 2004 óta a Szentek Ügyei Kongregációjának konzultora.

¹Marton Marcell: *Szépszeretet*. Sarutlan Kármelita Rendtartomány, Budapest, 2014.

²Ezzel kapcsolatosan idézzük Kolbe atya szavait: „Fonjuk tehát napról napra kötelékünket a Szeplőtelen felé, és benne és általa Jézussal és Istennel — de soha se mellette. Az Atyát, Jézust és a Szeplőtelen Szűzét nem külön-külön illő tisztnünk, hanem Istenet Jézusban és Jézus által, Jézust a Szeplőtelen Szűzben és a Szeplőtelen Szűz által. A Szűzanyát közvetlenül, határtalanul és ki-vételes módon szolgáljuk. Ám vele, benne és általa Jézust szolgáljuk; Jézussal, Jézusban és Jézus által pedig az Atyaistent.” *Kolbe atya írásai*, 634. sz. (saját fordítás).

³*Szépszeretet*, i. m. 8–9.

⁴Szükséges, hogy némi magyarázatot fűzzünk a Mária iránti szeretet jegyesi jellegéhez. Természetesen arról a szűzi szeretetről van szó, amelyről Assisi Szent Ferenc is ír az Összes hívekhez intézett leveleiben (ennek magyar kiadása és kötetben található: *Assisi Szent Ferenc művei*, in: *Ferences források*, 1. kötet, szerk. Várnai Jakab és Hidász Ferenc, Agapé, Szeged, 1992). Ferenc szavai szerint mindenkor a hívek, akik szeretetben élnek — legyenek férfiak vagy nők, szerzetesek vagy házasok — nemcsak az „Atya fiai”, hanem „Jézus jegyesei, testvérei és anyja” is. Így ezzel egyidejűleg Jézus jegyese, testvére, fia mindenkinél, aki Őt szereti. Őt teljes szívünkben szeretni pedig annyit tesz, mint ezek mindegyikével szeretni Őt. Lisieux-i Szent Teréz ugyanezt egy négyhúrú hangszer szimbólumával fejezi ki. Szerinte emberi

szívünk ehhez a hangszerhez hasonlítható, melynek négy húrja az emberi szeretet négy alapvető szeretetkézségének felel meg. Így minden nő képes jegyesi, anyai, leányi és nővéri szeretettel szeretni, a férfiak pedig jegyesi, apai, fiúi és testvéri szeretettel. mindenki arra hivatott, hogy akár házasságban, akár cílibátusban él: teljes szívvel, vagyis e négy jelleg mindegyikével szeressen. Marcell atya önéletrajzában két „húr” különösen is kiemelkedik: a fiúi és a jegyesi szeretet, mely Mária által pedig Jézusra irányul, aki Fiú és Jegyes. Marcell atya előtt más szentek is megéltek egy iga-zí lelke házasságát Máriával, például Eudes Szent János és Pallotti Szent Vince. Mária tehát megérintette és meg-hódította az ifjú Marton Boldizsár szívét annak minden dimenziójában, nemcsak fiúként, hanem jegyesként is. Később, szerzetes és pap korában Marcell atya teljes-séggel élte az atyai és testvéri szerepet is. Mária volt azonban első, ifjúkori „szerelme”. Isten szolgájának ta-pasztala az Öszövetség népééhez hasonlatos, amely a hűtlenség idejét követően első szerelme szépsége után kívánkozott.

⁵„A Szeplőtelen, a Tenger Csillaga pedig elhalványo-dott. Felhők borították az Eget. Megjelent a — bűn. Jaj! — A Sátán ott leselkedett az Asszony sarka után. S én-belem harapott az átkozott kígyó. (...) A hitem kezdett gyengülni. (...) Aztán végleg elmaradt a gyónás. Tizenhat esztendőre! (...) Elfeledtem, egészen elfeledtem a Szűz-anyát. De Ő nem felejtett el engem. Járt a tékozló fiú után. Imádkozott érte, sőt imádkozott helyette. Aztán szótte, fonta sorsát, jövőjét. Nem! Ó nem hagyott el. Ó valóságos, igazi Édesanya.” *Szépszeretet*, i. m. 16–17.

⁶Marton Boldizsár: *Muzulmán strokon*. Magyar Sarutlan Kármelita Rendtartomány, Keszhely, 2011.

⁷*Szépszeretet*, i. m. 159.

⁸Lisieux-i Szent Teréz levele Roulland abbéhoz, 1897. má-jus 9.

⁹Lisieux-i Szent Teréz levele a Szent Szívőr nevezett Mária nővérhez, 1896. szeptember 13.

¹⁰Lisieux-i Szent Teréz önéletrajza (B kézirat). Ecclesia, Budapest, 1974, 219.

XVI. BENEDEK PÁPA ÉS ARIE FOLGER BÉCSI FÓRABBI LEVÉLVÁLTÁSA

A közreadó bevezetése

2018 nyarán Joseph Ratzinger/XVI. Benedek Gnade und Berufung ohne Reue [Isten nem bánja meg kegyelmét és meghívását] címmel tanulmányt adott közre a Communio című folyóiratban. Az írás herves vitákat váltott ki a nyilvánosságban. Azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy ötven évvel a II. Vatikáni zsinat Nostra aetate kezdetű nyilatkozata után hogyan mélyíthető el a zsidókkal folytatott teológiai párbeszéd. A szerző lényegében két gondolatot terjeszt elő.

Először is elfogadja, hogy joggal érik bírálatok az úgynevezett helyettesítési elméletet, amely szereint az egyház Izrael helyébe lépett. Ugyanakkor összetett kép tárul elénk, ha figyelmesen megvizsgáljuk azokat a tényezőket, amelyeket a Biblia felsorakoztat — a templomi kultuszt, a kultikus törvényeket, a bibliai jogot és erkölcsöt, a messiási kérdést és a föld igérét. Ez az egyes tényezőket egyenként számba vevő differenciált megközelítésmód továbbfűzi és elmélyíti azt a zsidósággal kapcsolatban jelentkező új teológiai gondolkodásformát, amelyet a II. Vatikáni zsinat elsősorban a Szentírás vizsgálata, de az antijudaizmus önkritikus feldolgozása révén is kialakított.

A szerző szerint másodsorban a kereszteny teológia a Római levél 9–11. fejezetei alapján joggal állítja, hogy Isten nem bontja fel szövetségét, mert hűsége töretlen; ugyanakkor pontosabban és távalatosabban tud gondolkodni, ha figyelmet szentel a szövetségről kidolgozott bibliai teológiának, s az emberi bűn drámáját összefüggésben látja Isten kegyelmével és igazságosságával. Ezért helyes, ha Pál apostol kifejezéseivel élve a keresztenyek hangsúlyozzák, hogy Isten nem bánja meg kegyelmét.

Joseph Ratzinger/XVI. Benedek tanulmánya sokféle visszhangot váltott ki, és bírálatokat is magára vont. De a zsidó-kereszteny párbeszéd terén is jelentőségre tett szert. A Jüdische Allgemeine lapjain Arie Folger bécsi főrabbi válaszcikket jelentetett meg, amelyre XVI. Benedek személyes levélben válaszolt. Folger rabbi szintén levélben mutatott rá, milyen közös pontokat és tisztázásra váró kérdéseket lát. A nyugalmazott pápa és az ortodox rabbi levélváltása arról tanúskodik, hogy a zsidóságra irányuló kereszteny reflexió csak nyerhet, ha nyitott a zsidókkal folytatott párbeszédre.

JAN-HEINER TÜCK

Arie Folger rabbi, MBA
Bécsi Izraelita Hitközség

Vatikánváros, 2018. augusztus 23.

Tiszttelt Folger rabbi!

Tück bécsi professzor elküldte nekem *Gefahr für den Dialog* [A párbeszédet fenyegető veszély] című írását, s szívből köszönöm Önnek ezt a fontos és új gondolatokat megfogalmazó szöveget.

Irástában először is tanulmányom műfajáról beszél. Kiemeli, hogy a dokumentum azt a teológiai eszmecsérét szolgálja, amelyet a zsidók és a keresztenyek az Izraelnek adott isteni igéretek helyes értelmezéséről folytatnak: a kereszteny csakis azért létezik, mert a Templom lerombolása után a Názáreti Jézus életéhez és halálához kapcsolódva olyan közösséggel alakult ki Jézus körül, amelynek meggyőződése volt, hogy a héber Biblia teljes egészében Jézusról szól és Jézusra vonatkoztatva értelmezendő. A zsidó nép túlnyomó többségében azonban nem osztotta ezt a meggyőződést. Ennek következtében vita alakult ki arról, hogy melyik értelmezés helyes. Sajnálatos módon a keresztenyek gyakran vagy szinte mindenig a másik féllel szemben tanúsítandó tisztelet nélkül folytatták a vitát. Így bontakozott ki a kereszteny antijudaizmus szomorú története, amely végül a náci keresztenyellenes antijudaizmusába torkollt. A folyamat Auschwitzban tetőzött.

Ma fontos, hogy a zsidó nép Bibliájának helyes értelmezését érintő párbeszédet mindenkit közösségi folytassa, amelynek hite ezen az értelmezésen nyugszik. A párbeszéd módszerével kapcsolatban fontos alapvetést közöl a Pápai Bibliikus Bizottság 2001. május 24-én *A zsidó nép és Szentírása a kereszteny Bibliában* címmel közreadott dokumentuma, amelyre az én okfejtéseim is támaszkodnak. Emberi számítás szerint a történelem folyamán a párbeszéd nem fog azzal az eredménnyel járni, hogy a kétféle értelmezés egységebe kovácsolódik: ezt majd Isten teszi meg a történelem végén. Addig mindenkit félnek az a feladata, hogy erőfeszítéseket tegyen a helyes értelmezés, és tisztelettel átgondolja a másik közösséget felfogását. A párbeszéd legfontosabb tartalmait az Izraelnek adott nagy isteni igéretek fogják alkotni, amelyeket tanulmányomban a következőkben jóltem meg: Izrael messiási reménye; a föld; a szövetség; az erkölcsi útmutatások és Isten helyes tisztelete. Engedje meg, hogy röviden felvázoljam, miként próbáltam felvázolni írásomban e kérdekről kereszteny megközelítését.

1. A messiási ígéretet természetesen minden viták fogják övezni. Ennek ellenére úgy vélem, hogy történetnek előrelépések a kölcsönös megértésben. Megpróbáltam új módon megközelíteni a sokrétű és összetett messiási ígéretek valóságát, s igyekeztem megérteni, miként van jelen a reményben egyszerre a beteljesülés és a várakozás. A messiási várakozás Dávid alakjára alapuló formája továbbra is helyes, de a jelentősége már csekkelyebb. Az én szememben Mózes a remény mérvadó alakja, akiről az Írás azt mondja, hogy szemtől szemben beszél az Úrral, mint barát a báráttal. Nekünk, keresztényeknek a Názáreti Jézus a remény központi alakja, mert egészen közvetlen viszonyban van Istenkel. Ennek az új látásmódnak a talaján az egyház ideje nem a már végérvényesen megváltott világ ideje, hanem ugyanaz a keresztények számára, ami a pusztai vándorlás negyven éve volt Izrael számára. Ennek értelmében pedig az a lényege, hogy elsajátításuk Isten gyermekinek szabadságát, ami a „népeknek” nem kevésbé nehéz, mint egykor Izraelnek volt. Ha elfogadjuk ezt a népek idejére vonatkozó új gondolkodásmódot, a történelem olyan teológiajára körvonala zódik, amelyet a zsidók önmagában véve ugyan nem tudnak elfogadni, de talán a feladatunk teljesítésére tett közös erőfeszítéseink új szintjére juttathat el minket.

2. Ma, Izrael állam létrejöttének összefüggésében mindenkit fél számára életbevágóan fontos a föld ígéretének helyes értelmezése. Nem akarok megismételni minden, amit tanulmányomban már kifejtettem, de szeretnék ismét hangsúlyozni annak a nem csupán a keresztények számára fontos tételeknek, mely szerint teológiai szempontból Izrael állam önmagában véve nem teljesít az ország ígéretét, hanem magában tekintve szekuláris állam, amelynek ugyanakkor nagyon is vallási alapjai vannak. Izrael állam alapító alakjai (Ben Gurion, Golda Meir és mások) pontosan tudták, hogy az állam, amelyet létrehoztak, csak szekuláris állam lehet — már csak azért is, mert kizártolag így maradhat fenn. Úgy vélem, a szekuláris állam eszméje alapvetően zsidó gyökeremből is táplálkozott, s ezzel kapcsolatban fontos, hogy a szekularitás nem egyenértékű a valásellenességgel. A Szentszék csak e feltétellel tudott diplomáciai kapcsolatot létesíteni Izrael állammal. Az arabokkal folytatott párbeszéd és az arabokkal való békés együttélés kialakításának igénye szintén ehhez a felfogáshoz kötődik. Úgy vélem, nem nehéz beláttni, hogy ily módon Izrael állam létrejöttében titokzatos módon mégiscsak Isten Izraellel szemben tanúsított hűsége ismerhető fel.

3. Az erkölcs és a kultusz kérdéseiben véleményem szerint ma sokkal nagyobb mértékű kö-

zösség fedezhető fel Izrael és az egyház között, mint korábban. Az újkor kezdetétől az egész kérdeeskört árnyékba volta Luther antijudaista gondolkodása, aki úgynevezett toronyélménye után nagyon fontosnak tartotta a törvény elutasítását. Ez az életét meghatározóan alakító élmény összszekapcsolódott [az Öszövetséget elutasító] Marikión gondolkodásával, s olyan pszeudo-vallási markiáni must hozott létre, amellyel valójában még nem is kezdtünk vitát folytatni. Azt hiszem, ebben a kérdésben még fontos lehetőségek nyílnak a zsidósággal folytatott új párbeszéd számára.

Tisztelt Rabbi úr, levelem túl hosszúra nyúlt, amiért elnázását kérem. Még egyszer hálás köszönet az írásáért,

XVI. BENEDEK S. K.

Nagyméltóságú XVI. Benedek emeritus pápa —
Joseph Ratzinger
c/o S. E. Mons. Georg Günswein, prefetto
Prefettura della Casa
Pontificia 00120 Città del Vaticano

Bécs, 5778. elul 24. — 2018. szeptember 4.

Méltóságos Uram!

Köszönöm 2018. augusztus 23-án kelt levelét, amely email útján Mons. Georg Günswein és Jan-Heiner Tück professzor úr közvetítésével nevezett hó 30-án jutott el hozzáim.

Nagy érdeklődéssel olvastam levelét és a levélben kifejtett megállapításait. A Communio lapjain közölt tanulmányához képest, amely mindenketőnk véleménye szerint keresztények számára írt dokumentum, a levele sokkal nagyobb mértékben tartalmaz olyan megállapításokat, amelyek valóban útmutatóak lehetnek a zsidókeresztény párbeszéd terén.

Először is szeretném kifejezésre juttatni, hogy teljesen egyetértek levelének harmadik pontjával. Igen, korunkban a zsidóknak és a katolikusoknak különösen is feladatuk, hogy közös erővel felépjenek a nyugati erkölcsi mércék megőrzéséért. A Nyugat egyre szekulárisabb lesz (miközben az a kisebbség is nő, akit ismét komolyan veszik valásukat és vallási kötelességeiket), s a többség végső soron egyre intoleránsabb a vallással, a vallással emberekkel és a vallásgyakorlással szemben. Ebben a helyzetben lehetőségünk és kötelességeünk, hogy gyakrabban vállalkozzunk közös fellépésre. Együttes sokkal erősebbek lehetünk, mint külön-külön.

Továbbá vannak közös értékeink, és mindenkor nagyra tartjuk a héber Bibliát. Jóllehet bizonyos szöveghelyeket eltérően értelmezünk, e téren közös alapunk van. Olyan hitvallásaink is

vannak, amely politikai szempontból nagyfokú toleranciát tanúsítanak és szorgalmaznak. Természetesen minden felekezet körében vannak szélsőségesek, de az Európai Rabbik Konferenciájának, a Német Orthodox Rabbikonferencia és az Amerikai Rabbikonferencia (e tekintélyes ortodox zsidó testületek) tagjaként biztosíthatom róla, fontos számunkra, hogy toleráns társadalom előmozdításán fáradozzunk, és minden felháborít, ha közénk tartozó fanatikusok másként nyilatkoznak vagy viselkednek. Azt hiszem, ugyanez a helyzet a katolikus egyházzal kapcsolatban. És ezért lényeges, hogy mi és munkatársaink igyekezzünk előmozdítani a társadalmi tolerancia különböző vetületeit, olyan társadalmat építve, amelyben a vallásos emberek és a vallási célok is tiszteletet élveznek, és a vallási eszméknek továbbra is szerepük lehet a nyilvános diskurzus alakításában.

Levelének második pontját fontos témanak tartom a zsidó-keresztény párbeszéd szempontjából. Ahogyan *Jeruzsálem* és *Róma között* című dokumentumunkban a sorok között írjuk, megértyük, hogy az egyháznak lényegesen könnyebb volt diplomáciai kapcsolatokat felvennie a szekulárisnak tekintet izraeli állammal. És igen, a palestinok javára is könnyebb kompromisszumokat kötni, ha az állam szekuláris jellegűnek tekinti magát. De Ön is azt írja, hogy egy szekuláris állam sincs megfosszva I^o ten áldásától, és az izraeli állam igazolja a zsidó néppel kötött örök szövetséget. Ezáltal kétségkívül csökkent az álláspontjainkat elválasztó távolság. E ponton szeretném hangsúlyozni, hogy a demokratikus izraeli állam ugyan világi, szekuláris valóság, ahogyan Ön is írja, de vallási horizonton a legkevésbé sem jelentéktelen abból a szempontból, hogy a zsidók az egész világról tömegével visszatérhetnek Sionba. Koch bíboros egyébként levél útján azt javasolta nekünk (annak az öt rabbinak, akik nyílt levélben fordultunk hozzá), hogy a téma megvitatása érdekében találkozzunk egymással. Szívesen élünk az ajánlattal. Nemrég meg is fogalmaztunk egy levelet, amely hamarosan eljut hozzá. Ha lehetőség adódna rá, nagy öröömre szolgálna, ha személyes beszélgetés céljából mi is találkozhatnánk Rómában.

És most az első pontról. Jóllehet József Dov Szolovejcsik rabbi több tanítványának tanítványa lévéni nagyobb hajlandóságot mutatnak az Ön által említett harmadik pont (a társadalom erkölcsi érzékenységének elkötelezettségi előmozdítása, illetve a vallásos emberek és a vallásszabadság védelme), mint a teológiai párbeszéd irányában, amelyhez Rav Szolovejcsik inkább elutasítónan viszonyult, az Ön ajánlata potenciálisan termékenyebbnak tűnik számomra, mivel szerényebb célt

tűz ki maga elé, amennyiben Ön nem olyan párbeszédet tart kíváatosnak, amelynek során megpróbálnánk meggyőzni egymást, hanem olyat, amely egymás jobb megértését célozza. Különösen a következő mondatát tartom fontosnak: „Emberi számitás szerint a történelem folyamán a párbeszéd nem fog azzal az eredménnyel járni, hogy a kétféle értelmezés egysége kovácsolódik: ezt majd Isten teszi meg a történelem végén” — ez az állítás ugyanis azt jelzi, hogy a párbeszédnek a megértést és a barátságot kell előmozdítania, nem pedig missziós célokat vagy teológiai álláspontok megvitatását kell szolgálnia.

Engedje meg, hogy visszataljak a Communíóban közölt tanulmányának egyik témájára, arra, hogy a szövetség érvényessége nem szűnt meg. Ahogyan a *Jüdische Allgemeine*ban közölt cikkben írtam, teljesen megértem, hogy a keresztények hűek akarnak maradni hitük alappilléreihöz. Ezért nevezte misztériumnak a fel nem bontott szövetséget a Zsidókkal való vallási kapcsolatok pápai tanácsa. Tanulmányában Ön megpróbálja áttekinteni e misztérium sokféle feszültséggel teljes tartományát. E ponton (ami nyilván nem meglepő) szeretném hangsúlyozni, mennyire fontos az a téTEL, hogy a zsidókkal kötött szövetség nem szűnt meg. Az elmúlt évszázadokban a zsidóknak okozott számos szenvedést sok-sok keresztény azzal igazolta, hogy a szövetség immár felbomlott. Nem vetemednék arra, hogy egy másik hívő közösségtől elvárjam, hogy meghatározott módon értelmezze a tanításait. Mivel azonban ezen az alapon a múltban a keresztények kézzelfogható szenvedést okoztak a zsidóknak, kivételekkel kell tennem, és azt kell kérnem, erősítsek meg azt a korábbival ellentétes téTEL, amelyet az egyház most már kidomborít, vagyis azt a téTEL, amely szerint a zsidókkal kötött szövetség nem bomlott fel. Ön szerint soha nem is lett volna szabad másként gondolkodni.

Tanulmányában érvekkel támasztja alá, hogy az egyház soha nem hitt abban az elméletben, mely szerint az egyház a zsidóság helyére lépett. Ön a katolikus egyház emeritus legfőbb képviselője, s módjában áll, hogy ezt állítsa. Sőt nagyon jelentős, ha történetileg részben új szándékokat sikerül a múltban és korábbi tanításokban meggyökereztetni. Közben viszont nem szabad elfelejteni a múltban elkövetett gaztetteket: hiába számitanak ma már a keresztenységgel ellentétesnek, a keresztények mégiscsak a keresztenység nevében követték el őket. A német templomokon láttható *Judensauk* és a strasbourg-i székesegyház homlokzatán (és számos más helyütt) az *ecce si* és a *synagogát* ábrázoló szobrok ma egyszerre emlékeztetnek a sötét múltra és az azzal ellentétes mai békés és baráti viszonyokra. És ez így rend-

ben is van. Nem lenne rendben viszont, ha megfeledkeznénk a történelemről, s azt állítanánk, hogy valójában minden jó volt, hiszen a vétkek elkövetői helytelen teológiai állásponton voltak. Nem vetemedem annak állításra, hogy Ön meg kívánja hamisítani a történelmet, dehogy, I'ten ments! De nagyon sokat jelentene nekünk, zsidóknak, ha azzal a tételevel együtt, mely szereint az egyháznak soha nem lett volna szabad a zsidó nép felváltásával és helyettesítésével számolnia, azt is olvashatnánk, amint Ön is hangsúlyozza, hogy bizonyos korokban számos keresztyén mégis ilyen helyettesítési elméletet képviselt (az egyház tiszta tanításával szemben), és mérhetetlen szenvedést támasztott alá vele.

Megmaradok abban a reményben, hogy levelezésünk (és a többes számba a munkatársainkat

is beleértem) segíteni fog a párbeszéd megerősítésében és elmélyítésében, s jobb társadalmat célzó tettek is fognak fakadni belőle.

Néhány nap múlva ros hásán ünnep következik, amelyet egyebek mellett Ádám teremtésének évfordulójaként, vagyis egyetemes emberi ünnepként tartunk számon. Az ünnep alkalmából sáná további ümetüköt, jó és édes évet kívánok Önnek — zsidóknak, keresztyénöknek és minden embernek.

Szívélyes üdvözettel,

ARIE FOLGER
bécsei főrabbi

Görföl Tibor fordítása

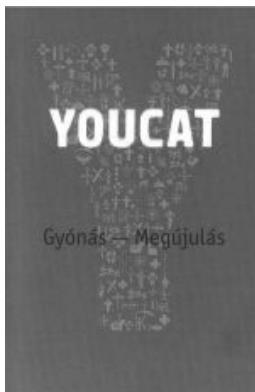
A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

DOCAT. Mit kell tennünk?

*A katolikus egyház társadalmi tanítása
Ferenc pápa előszavával*

Mi jellemzi a keresztyén életet? Jézus válasza: „éljetek szeretetben”! Ennek konkrét megvalósulása azonban koronként változhat. Ferenc pápa kérésére azért készült ez a modern erkölcsstan könyv, hogy a mi korunkra érvényes válaszokat adjon a kérődésre. Bemutatja Isten szeretetének „mestertervét”, majd azt részletezi a mai életre alkalmazva. Néhány példa: Mit kíván a közjö, az egymás iránti szolidaritás, az igazságos gazdasági élet, a környezetünk védelme, mivel jár a globalizáció, a digitális kor?

Ára: 3.900 Ft

Gyónás — Megújulás

A gyónás sokakban kellemetlen emléket ébreszt: betérdelni egy gyóntatószékbe, és ott megvallani elkövetett vétkeinket. Napjainkban viszont egyre több fiatal fedezik föl, milyen értéket jelent az, hogy lehetőség nyílik az őszinte szembenézésre önmagunkkal Isten színe előtt, aki irgalmasan megbocsátja bűneinket. Ez a kis könyvecske – a YOUCAT sorozat részeként – fiatalos és vonzó segítséget nyújt a gyónáshoz, választ adva számos, gyakran felmerülő kérdésre. Legfontosabb részét az újdonságszámába menő lelkítükör, amely nemcsak a rossz tetteinkre kérdez rá, hanem a jócselekedeteinkre is. Hasznos segítsége lehet az őszinte lelkiéletrére kerekvő minden korosztálynak.

Ára: 980 Ft

A SZERZŐ HALANDÓSÁG-SZABADSÁGRA MENT

Bazsányi Sándor: Nádas Péter

Bazsányi Sándor könyve nagyszabású bejelentés. Bejelentés és bejelentkezés. Magának a nagyszabásnak a bejelentése kis és kisszerű irodalmi életünkben. Persze a kisszerű irodalmi élet kijelentést, bár nyilván sokan helyeslőleg bologatnak, talán másokra gondolva, bizonyítani kéne. Azt, hogy a „kis nép”, „kis irodalom” szerkezetekben a „kis” nem feltétlenül negatív jelző, nem kell bizonyítani az első esetben. Mindenki tudja, kis nép vagyunk, de ismerjük ennek a kicsiségnek a nagyságát. Hogy irodalmunk kicsi lenne, sose gondoltuk, sose merjük bevallani magunknak, sose merünk büszkék lenni rá. Kicsi az irodalmunk, mint a bors, mint Pilinszky élelműve. Ezúttal mégis a nagyság bejelentése történik. Hogy a magyar irodalom képes egy nagy kiterjedésű, már-már nyomasztóan XXL-es szinten zseniális író gigaművei mellé vele arányos, radikálisan végigvitt elmeleti feldolgozást állítani. Az érdem persze nem a magyar irodalomé általában, hanem a szerzőé, Bazsányi Sándoré, aki Nádas kapcsán minden végigmond, amit lehet és kell. mindenről el mert gondolkodni, és a gondolkodást nem hagya abba félúton, mondva, hogy ez itt így is jó. Itt? Mért volna ez a hely alábbvaló, mint a világ bármelyik pontja, ahol egyelőre még lehet remekműveket írni. Bárhol lehet. A hely ellenében is, és annak szellemét fölfedezve is. Vagy lehetetlen, de az irodalomban ez is alternatíva. Remekmű csak az lehet, amit olyan helyen írnak, ahol még nem született ilysemi? Nádas előbb Kisorosziban, de onnan Mézsöly remekműszagú szomszédsága elrettentette, aztán Gombosszegen. Bazsányi, ha nem csalódóm, Piliscsabán, egy furcsa, környezetidegen kampusz közelében, ahol még a madár se jár, csak repül.

Szóval itt a nagy formátummal kell megbarátkoznunk, nem pedig csak egyszeri balesetnek tekintenünk azt. Mint történt az *Emlékiratok* könyvének olvasóiával, akiknek aztán a Párhuzamos történetek, majd a Világgló részletek kapcsán meg kellett háromszorozzák kisszerűség-óvó kedélyüket. Sokan beszéltek szerzői tapintatlanságról, túlzásról. Pedig ez nem túlzás. Ez még csak a lehetséges. És mi lesz, ha valaki előáll a lehetetlennel? Ha már nem a nehezen mondhatót akarja mondani, hanem a mondhatatlant. Vagy Nádas ezt tette meg, épp ezt, makacsul, radikálisan és következetesen?

Ha valaki udvarias művet akar olvasni, legjobb, ha csakugyan kerüli Nádas könyveit. Mert azok bizony minden ízükben udvariatalanok. Csakhogy az udvariasság nem esztétikai kategória, hanem viselkedésbeli, szociális. Legjobb könyveiben Nádas valóban kísérletet se tesz rá, hogy viselkedjen. Hogy valamelyen írói vagy egyéb viselkedésszabály mentén hozza létre a könyvben a beszélőt, és jelölje ki a olvasó helyét. Önmagát építi föl, bontja vissza, tisztázza alapjaiban. Maga által is autistának nevezett következetességgel tisztázza néhány gyerekkorai nemértésnek minden megérthatő és megértheetlen motívumát és motivációját.

De nekem a legjobb barátaimból is annyian udvariatalanok, antiszociális normarombolók, szemtelenek, bátrak, hogy Nádas könyvei szintén a barátaim lettek. Nemcsak a terjedelmükkel udvariatalanok, hanem maximalizmusukkal is, végére járnak annak, amibe belefogtak. Van, aki pár szóval is, udvariasan végére tud járni a dolgoknak, de az kevés, maga a kevéssége, a gyáva megalkvó végére-járás. Ez itt a végétlen végére-járás. Bár nincs annál nagyobb udvariasság, mintha egy író megmutatja nekünk a végtelent. Nemcsak a matematikusok hozzáérhetetlen távolában, hanem megfogja, idehozza, lerángatja közénk. Csakhogy Nádas regényei és Bazsányi monografiája nem hosszúak, inkább udvariasan, önkörlátozóan rövidek, hiszen lehetnének hosszabbak is, ám több örömet a világról való töprengés témajában most, sajnos nem adhatnak. Az a mű, melyben nincs fölösleges mondat, minden egy, hogy hány oldalas, nem hosszú, és amelyiken van, ha egy oldalas is, nem rövid.

Bazsányi nem fanyalog, nem értetlenkedik, nem panaszkodik a könyvek hosszúságából eredő kellemetlenségekre, hanem gondolkodik és velük megy. Egy nagy irodalomtudós lépett a színe. Alighanem így van. De ez végül is mellékes. Legalábbis abban a játszmában, ami ebben a könyvben kibontakozik. Egy nagy irodalom lép a színe. Egyszer Nádas egy Esterházy-mű kapcsán a magyar irodalom végre elkövetkezett nagykorúságáról beszél. Nos, most már nem egyszerűen nagykorú, de nagy is. Olyan nagyra nőtt, hogy már nemcsak Nádas élelműve, írói énje (vagy az, amivel egy ilyen kiterjedésnél az írói én helyettesíthető, az, amire széttöredék), hanem az egész magyar irodalom is nagyobbra nőtt. Sőt, talán az ország is. Magyarországról egy felmelegedéskori novemberi reggelen ismertetlen megfigyelők följegyezték, hogy megnövekedett. Ismert tettek ismert és ismeretlen

okból a négy sarkánál megnyújtották: nyugaton Égfalvánál, keleten Tisztabecsnél, északon Nagyszakállnál, délen Kisházánál. A szellemi tér tárgult. Mindenesetre aki felismerte, hogy az imént a *Mese a tűzről és a tudásról* című Nádas-esszé nyitómondatát olvasztottam a saját, nemileg Nádaséval rokon eszmefuttatásomba, az továbbléphet: a Nádas-szerű világímeretből jelenre vízsgázott. Aki nem, az nem ismeri elégé Nádas? Ó, az még nem baj, de itt sajnos / szerencsére sokkal többről van szó. A nádas mű nem irodalmi téttű. Miközben nem olvastam ennél tisztább irodalmat. Próbában és magyar prózában főképp. Aki most legalább öt ugyanilyen súlyú, nagykorúan világgal egyenrangú írót fel-sorolt magában, egy másik vizsgán megint átment. Vizsga elé állítana minket tehát Bázsányi Sándor fundamentális művével? Nos, igen. Nádasról minden elmondott, és egy kicsit még annál is többet. Nézzük meg, hogy a világ nem nádasi feléről van-e érvényes mondanivalójá! Tehát, hogy valóban érti-e Nádas művét. Mert egy nagy művet csak akkor értünk igazán, ha képesek vagyunk nélküle is, másfelé fordulva is ugyanúgy látni, mint olvasása közben. Hogy olvasóként hatása alá kerültünk-e a szerzőnek, és ezt a hatást kivisszük-e a műből? A nádas mű akkora, hogy nem könnyű kijutni belőle? Vagy épp akkora, hogy nagyon sokfelé nyílik belőle kijárat? Bázsányi nemcsak bevezet a Nádas-művekbe, de onnan tovább is tessékel a világba, mely Nádas művein átkelve végre érhető. Legalábbis másképp-érthető.

Vagyis akkor kiknek ajánljhatjuk ez a monográfiát? Azoknak, akik most akarnak megismerkedni ezzel az életművel, vagy azoknak, akik épp benne vannak az olvasásában, esetleg a túlsó partra megérkezetteknek? Az irodalomról való beszéd a mai olvasákerülő szituációban akkor hiteles, ha olvasástechnikai tanácsadás-ként is értelmezhető. Egyébként is szerencsésebb azt kérdezni egy műről, hogy hogyan olvassuk, mint azt, hogy mit akar mondani. Az utóbbi kérdés biztosnak veszi az olvasás tényét. De ez már nem biztos, mert az olvasás-írás beszéd helyett is elterjedt kommunikációs eszköz lett, ám a művek olvasásának tudásától sokkal távolabb kerültünk. Mert a műolvásásnak bonyolult technikája van. Kérdezhetjük a hogyan előtt azt is, hogy miért olvassuk. Bázsányi választ ad ezekre a kérdésekre, monográfiája tulajdonképpen olvasónapló. A monográfia mint irodalomtudományi műfaj értelmeződik át Bázsányi olvasatában. Nem monográfia ez, hanem nagyon is soktéma-jú. Régóta meggyőződésem, hogy ha valaki egy diszciplínában minden megtanul, elsajátítja nyelvét és profin beszéli (vagyis állandóan meg

is újítja), ha művésze lesz a maga eszközének, hangszerének, műfajának, akkor a műfaj korlá-tai ellenére minden el tud mondani a világról. Bázsányi ezt megteszti, anélkül, hogy bárhol is ürügyül használna Nádas művét arra, hogy ma-ga is minden elmondjon a világról. Nem ürügy a téma, csak a gondolkodása következetes. Az elemzés nem állhat meg az irodalom irodalmi-ságának kitapintásakor. Ma már nem. Komolyan kell venni azt is, amiről szól. Ez egyébként is el-választhatatlan. Nem különbözik el tartalom a formától, a remekmű formával mondja a tartal-mat, és a mondandója épp a forma. Mint azt olyan mesterien elemzi az *Emlékiratok könyve* el-beszélestechnikájával kapcsolatban Bázsányi. Az elbeszélő különféle viszonyulásai, jelenléte vagy kívülkerülése elbeszéléséből arra készítetik a Nádas-mű értelmezőjét, hogy maga is világér-telmezéssel álljon elő. Ez nem meghirdetett filo-zófia formáját ölti, hanem forma és idegen tar-talom egymásra hatása révén tárgyiasul. Vagy tárgyatlanul.

A Nádassal való ismerkedést nyugodtan kezdheti az olvasó evvel az élvezetesen okos, de nem okoskodó könyvvel. Kedvet fog csinálni Nádas olvasásához. És ha Nádas olvasásába sodródik az olvasó, miközben még Bázsányit sem fejezte be, akkor már is benne van néhány párhuzamos történetben, melyek egymás mellett futnak. A párhuzamos olvasás maga a szellemi kaland, Nádas épp ezt az emberi sokszínűséget tette formai törekvései központjába. Legalábbis számomra ezt jelenti ez a kérlelhettelen min-dent-elmondás. Annak technikáját találta meg, hogyan lehet egymással össze nem függő dol-gokról egyszerre, vagy egymással párhuzamo-san beszélni. Nekem személyesen ez mind olva-sóként, mind íróként folyamatosan problémát jelentett. Hogyan lehet egyszerre öt könyvet ol-vasni, ugyanennyit írni? Nádas válasza, hogy akkor már legyen az tíz!

Bázsányi Sándor könyvében persze igyekszik időrendi koherenciát követni, de nem tudja megkerülni, hogy műve maga is ne lépjön elő párhuzamos monográfiákká. Hiszen epika, dráma, esszé is párhuzamosan futnak, így aztán a fejezetek egymásutániságába szét kellett szed-nie az életmű párhuzamosságait. Mindezt hig-gadtan, józanul, nem tolakodva teszi. A fő hangsúly a nagyepikára esik, csak a két nagyregényt tárgyalja 100 oldalnál hosszabban. Akármilyen vastag is ez a könyv, az nem azért van, mert a szerző a túlinterpretálás csapdájába esett volna. Annyit mond minden, amit még szívesen olvas-tunk volna tovább is. Az említett két nagy fejeze-ten kívül a többi egy lélegzetre végigolvasható. Hagyja, hogy epika és esszéisztika kölcsönösen

értelmezze egymást. Nádas gyakran él az önértelmezés eszközével, az ő értelmezőjének innen kell elindulnia, nem mintha mindenben egyet kéne értenie a szerzővel-önértelmezővel az értelmezőnek, de Bazsányiban van annyi alázat, hogy nem akarja bebizonítani „a szerző halott” állítás igazát. Észer kell vennie, hogy a mű szerzője a műben él. Elbeszélő, emlékiratíró, rejtozókodő elbeszélő, maszkok mögé bújó beszélő, esszéhangon gondolatait soroló alakjában, mint valami Próteusz, él. A szerző ebben a nádas-bazsányi világban nem halott, sőt. A szerző halandóság-szabadságra ment.

Bazsányi nem akar végső következtetéseket levonni, ellenben annál nagyobb érvezettel gondolkodik együtt a szerzővel. Sőt, igen gyakran el is beszél. Az elbeszélő monográfusi szerep véleményem szerint az az irodalmi beszédmód, melynek révén úgy lehet érvényesen beszálni az irodalomról, hogy az az olvasók számára is fogyasztatható legyen, sőt segítségül is szolgáljon a művel való bonyolult viszonyban. Mutassa, hogyan; mondja: miért; tudja, hogy merre. A Nádas-olvasónak nem annyira vezetője akar lenni Bazsányi, inkább megértő kollégája. Bekapcsolódik az olvasó alkotói folyamatába, miközben jelentékeny, nagy horderejű művet hoz létre. (Jelenkor, Budapest, 2018)

VÖRÖS ISTVÁN

RADIKÁLIS GONDOLKODÁS

Balázs M. Mezei: *Radical Revelation: A Philosophical Approach*

Mezei Balázs lassan három évtizede jelen van a hazai szakirodalomban. Kezdetben klasszikus szövegeket fordított (Horatius, Claudianus, Plotinosz, Donne), később a fenomenológia ismerettséét végezte szövegkiadásokkal, fordításokkal, önálló munkákkal. 2004-ben elindította a „Fides et ratio: A vallásbölcslet kiskönyvtára” című sorozatot a Szent István Társulatnál. 2005-ben jelentette meg első összefoglaló vallásfilozófiai munkáját *Vallásbölcslet* címen. 2010 után felerősödött már korábban kezdett angol nyelvű publikációs tevékenysége, aminek eredményeképpen eddig három kötete jelent meg. A harmadik, *Radical Revelation: A Philosophical Approach* (*Radikális reveláció: Filozófiai megközelítés*) hasonlóképpen összefoglaló munka, mint a *Vallásbölcslet*. Csakhogy a *Radikális reveláció* az angolszász nyelv és szakirodalom szempontjából tekinti át a vallás mint kinyilatkoztatás filozófiai kérdéseit. Mezei ezzel új műfajt teremt: a reveláció mindeddig elsősorban a szakteológia terénuma volt. A szerző azonban rámutat arra,

hogy a teológia eleve feltételezi a reveláció fogalmát, ezért kifejtéséhez külön diszciplinára van szükség. Ezt „nem-szokványos radikális filozófiai teológianak” (*a non-standard radical philosophical theology*) nevezi, amelyet önálló módszertannal is ellát. A módszer fenomenológiai: a tapasztalat legvégső elementumairól indul ki, majd tipizálással modelleket alkot. A reveláció modelljeinek csoportosításában Avery Dulles ismert munkáját használja (*Models of Revelation*), ám ezt kritikusan továbbgondolja. Ebben döntő szerepet szán egyfajta történelemfenomenológianak: a reveláció fogalma csak fokozatosan kristályosodik ki az évszázadok folyamán, és önálló fogalomként csak a deizmus körüli küzdelmekben stabilizálódott. Innen jutunk el az önéreláció, *Self-revelation* fogalmához, amely a szerző szerint a modern fogalomfejlődés legjelentősebb eredménye. Schelling és Hegel tettek a legtöbbet az önéreláció fogalmának kifejtésében, de a fogalom hamar belekerült a szakteológia, sőt a hivatalos vatikáni dokumentumok szövegébe is (*Dei Filius*, 1870). Ma már a legtermészetesebb módon beszélünk önérelációról, önközlésről, de látni kell, miként a szerző megállapítja, hogy ez a szóhasználat csak a 20. században terjedt el, nem utolsósorban Karl Rahner hatására.

A könyv célja, hogy a reveláció tipikus és történeti fogalomkörét visszavezesse a „radikális reveláció” eredeti valóságára. Ennek érdekében Mezei olyan fenomenológiai elemzést kínál, amely egyszerre idézi fel Emmanuel Lévinas, Jean-Luc Marion és William Desmond kortárs gondolkodását. Egyfajta revelációfenomenológia jelenik itt meg, amelynek középpontjában a radikális reveláció „gesztsusai” állnak: formák, amelyekben a reveláció feltárul. A szerző mély keresztenyértelmezését mutatja, hogy a gesztsusok megfelelnek az evangéliumi Krisztus-történet kiemelkedő mozzanatainak (születés, növekedés, fellépés, gyógyítás, sugárzás, átváltozás, kenőzis, győzelem). Valóságfeltáró mozzanatok: a radikális reveláció Krisztust tárja fel. A szerző az elemzést az „apokaliptikus fenomenológia” vonalán folytatja (a 6. fejezettel), amelyben a radikális revelációban feltáruló végső szabadság személyformáló hatását írja le. A reveláció személyt alkot, amelynek elemzéséhez a szerző számos képzőművészeti alkotást hív segítségül, például Michelangelo *Utolsó ítélet* című freskóját, valamint Giotto, Caravaggio, Rubens, El Greco, Jan van Eyck, Rembrandt, Elsheimer és mások műveit. Mezei egyébként is előszeretettel elemez építészeti, képzőművészeti, szépirodalmi és zenei példákat e munkában, amelyeken keresztül a reveláció személyalkotó hatását mutatja be.

A személy történelmi folyamatban bontakozik ki, amelynek két aspektusa a radikális és az apokaliptikus. A radikális a szenvédő személy, Krisztus és mártírjai példáján megvilágítva. Az apokaliptikus vagy „feltáró” személy a radikális személy kibontakozása, beteljesülése, ahogyan a feltámadás beteljesíti a szenvédést. A feltámadásban beteljesülő szenvédő személy a mű ezen második részének a fókusza. Mezei állítása az, hogy a radikális vagy szenvédő aspektust már egy látnes beteljesülés oldaláról fogjuk fel, amely a személyiség végső alakját állítja elénk egyszerű ideáltípusan az evangéliumi mozgatásokban, másrészt a jelentős alkotók történelmi munkáiban (például Liszt zeneműveiben). A személy ekképpen trinitárius kapcsolatokat mutat, maga a személyfogalom a szentháromság tanításban születik meg és ezekből értelmezhető. Ez a gyökerezettség a magyarázata annak, hogy a nyugati történelemben kiemelkedő személyiségek oly nagy művekkel szolgálták az ember felmelkedését, miként ezt a szerző számos életmű elemzésével megvilágítja. Agoston, Goethe, Pascal, vagy Lévinas munkásságának rövid bemutatása azt a célt szolgálja, hogy a háromságtanban gyökerező személy valóságának kibontakozását világosan láthatassuk. A folyamat nem ért véget, a keresztnézet ma is mátrixa kiemelkedő személyiségek, szentek, alkotók, tudósok, kutatók és gondolkodók sorának, akik munkájukkal mélyebben feltárrák a kinyilatkoztatást.

A könyv zárófejezete (*A reveláció katolicitása*) olyan katolicizmus-felfogást vázol filozófiai szempontból, amely egyszerű radikális, másrészt egyetemes. Mezei ki is emeli, hogy a katolicizmusnak vissza kell nyernie egyetemeségét, szellemi feltáró, kifejtő és megvalósító erejét. Ezt a hagyomány megértése alapján, de a megújulás és megújítás útján érheti el. Miként a könyv sorozatszerkesztői bevezetője kimondja, Mezei munkája szorosan kapcsolódik Ferenc pápa egyházi programjával. Az utóbbi egyházi-teológiai téren jár el, Mezei pedig a filozófia körében kívánja érvényesíteni ezt a megújító katolicitást. Tehát „katolikus filozófiáról” van itt szó, amely értelemben, amely az evangéliumi gyökerek, az egyházat, a nyugati filozófiai gondolkodás és kultúra széles spektrumát vonja be a gondolkodás megújításába. Ez nemcsak a fenomenoló-

giai hagyomány alapján történik: Az 1. fejezetben (5. szakasz) a szerző felállítja „a reveláció ontológiai érvét”, amellyel Alvin Plantinga eljárását felhasználva logikailag mutatja be a reveláció fogalmának cífolhatatlan meglétét. Teológiai síkon a legérdekesebb a „bonum est refusivum sui” tételenek felállítása (6. fejezet, 4. szakasz). Mezei a hagyományos tételel „bonum est diffusivum sui”, a jó önmaga szétáradása) úgy értelmezi át, hogy azt állítja: a jó önmaga *megttagadása*. A „megttagadás” szó latinul *refundo*, amelynek két jelentése van: megtagadás és helyreállítás. A szerző a két jelentést egybeolvaván azt állítja, hogy a jó (a valóság mint reveláció) önmaga megtagadása által állítja helyre önmagát egészen új formában. Ez a gondolat szerepel már János jelekbenben („Új Jeruzsálem”), a kenözis régi tételeben is. De újszerű az, ahogyan Mezei a fogalmat a latin kifejezés két értelme alapján kifejti és rámutat arra, hogy a megújulás nagy pozitívuma a megtagadás nagy negatívumából fakad. minden. Minden állítást felülmúl azonban a munka azon tétele, amelyet foglalatának is nevezhetünk, s amelyet a szerző először latinul fogalmaz meg: *revelatio quodammodo omnia*. A reveláció valami- képpen minden.

A könyv nehéz olvasmány; a szerző a bevezető végén „olvasási útmutatót” is elhelyezett, valamint a konklúzióban tételesen is felsorolja a könyv (tizenöt pontban összefoglalt) eredményeit. Ezzel együtt is olyan sűrű, sokszor igen bonyolult szöveget látunk magunk előtt, amely nem adja magát könnyen. Ha azonban a mélyére hatolunk, észrevehetjük, hogy a kortárs keresztlény gondolkodás eredeti, nagy tudásanyagot és eredeti meglátásokat kínáló alkotásával van dolgunk. Mezei Balázs életművében ez a munka a *Vallásbölcslet* mellett a második főműnek tekinthető. A könyvet azonban olyan fejezet és táblázat zárja, amely rámutat arra: a *Radical Revelation* csak kezdete egy szisztematikus munkának, amely a revelációfilozófia fogalmát az emberi tudás körére nézve kívánja kifejteni. Ezt a kifejtést a szerző angol neologizmussal *apocalyptic*snek, apokaliptikának nevezi. Az olvasás nem kívánhat más, mint hogy néhány év múlva alkalma legyen ezt a folytatást is olvasni. (T&T Clark, Bloomsbury, Edinburgh – London, 2017)

TÓTH ANDREA

GYÖNGYÖSI ISTVÁN LEVELEI ÉS IRATAI

Gyöngyösi István a magyar barokk költészet klaszszikusa, a magyar Ovidius és Marino: Zrínyi „hedonista”-humoros ellenpólsa és kiegészítője, a népszerű, az olvasmányos poéta, aki a világot négyesarkú strófákba dobozolta, a magyar epikus költészet iskolateremtő ősatyja. Üssük fel bármelyik művét, szembetűnő, mennyire irodalmi, mennyire „ovidiusi” a gondolkodása: mintha folyamatosan az irodalom szemüvegén át látná a létezést. Amit csak a konkrét valóságból beszivárogtat, az is mitológiává, allegoriává nemesül a tollán, még nevetni is az antik ósmotívumok, témaik, retorikai sémák kifigurázával tud igazán. Csalhatatlan formaérzékkel született, mint Ovidius.

Nagy mazsolázó volt, folyamatosan mozaikdarabkákat kerestegél az antik hagyományban egy új, elképzelt koherens költői tablóhoz. Ez a sugárzó irodalmiság, ez a könyvember-lét azt sejtetné, hogy Gyöngyösi nyilván hajlott a művész (ön)reflexióra is, és levelezésében bizonyára szép számmal akadnak majd irodalmesztétikai kérdésfelvetések, lírai futamok, költői agytornák vagy legalább felbukkan néhány különösen agyafűrt intertextuális poén. Reménykedve olvassuk, hátha felbukkan néhány — Németh László Bethlen Miklóssal kapcsolatos terminusát használva — széprői sziget. Nem igazán. Gyöngyösi vélhetőleg e területen is a nagy magányosok közé tartozott: epikus költeményeiben is csak áttételesen polemizált, vetett fel irodalmesztétikai problémákat, leveleiben még annyira sem. Nem volt költői-intellektuális közege vagy szóban intézte az illyesmit.

Koháry Istvánnak elpanaszolja, mennyire szűkös ideje van az alkotásra a perek és a folytonos adminisztratív káosz őrülete miatt. Egy gyakorlatias, pragmatikus ügyintéző áll elénk, aki ugyanakkor retorikailag fantasztikusan képzett: ragyogóan, arányosan szerkeszt, tagol, érvel, szellemesen ironizál. Pontosan tudja, melyik nyelvi regiszterben hol a határ. Viszonylag sokat ír, számtalan ügyben jár el, szinte érezni a bűrokrácia szorongató kezéit a költő nyakán, a „nyúögöket” és a „nyilakat”, a költőietlen és időrábló hivatali agressziót. Az epikus alkotásokban ezer színből ragyogó betételek, episztolák fantáziatültengései megszürkülnek, elhalványulnak, kivesznek, győz a nyelvi gyorsdaráló, mely a pragmatikus érvelő közlésre szorítkozik.

Mielőtt nyilvánvaló részleħajlással vádolnának, le kell szögeznem, hogy szociokulturális értelemben, illetve a kultúrtörténet számára felbecsülhetetlen forrásagyüttes, amit Jankovics József,

Nyerges Judit és Tusor Péter aprólékos és tisztele tet parancsoló filológusi eltökéltsége produkált, s bizonyos értelemben jogtalan a hiány szoritását hangoztatni a másfajta gazdagsággal szemben. Mintha belelátnánk például Kavafisz „unalmas” hivatalnokéletébe. Hogy mekkora is a gigantikus, természeti, létfentartó hordalékanyag-hegy a Parnassusz szomszédságában.

Ez a hatalmas anyag ugyanakkor időzített bombáként robbant fel: s a detonáció magával sodorta a bevett és „klasszikus”, az örökölt és színezett, gazdag, sokszor opportunistá karaktert mutató, színeváltogató, több emberére elegen dő Gyöngyösi-életrajzokat is. Gyöngyösi Istvánból ugyanis több is volt. Már Dugonics Andrásnál megkezdtődött a referenciaiás Gyöngyösi életrajzainak összemosása: Dugonics adatgyűjtője informálta férre öntudatlanul a szerzőt, s így állt elő az a helyzet, hogy a Dugonics-féle Gyöngyösi-pályáépben két vagy akár három Gyöngyösi István életrajzi adatái kopírozódnak egymásra. A halmozó hagyományt Gyöngyösy László is folytatta, aki az eperjesi-radvánci-ungi Horvát Gyöngyösi család adatait is beillesztette a költő életrajzába. Korrekciók ugyan történtek, de a radikális tisztázás még váratott magára: a gömöri alispán (költő) és az Ung megyei fiskális életrajza szinte szétválaszthatatlanul olvadt egybe. Jankovics József szerint a korban legalább három-négy Gyöngyösi István élt, s közülük kettő nagyjából egy időben volt egy helyen, nevezetesen a füleki vár katonái között. A levelek és dokumentumok gyűjteménye új Gyöngyösi-életrajzot is kínál. Ami bizonyossá vált: a költő nem radvánci születésű, nem Sárospatakon, hanem Nagyszombatban végezte felsőfokú tanulmányait, méghozzá Esterházy Pálval egy osztályban (akinek nádorrá választása alkalmából írta meg *Kesergő Nympa*, illetve *Palinódia* címen ismert költeményét). Esterházytól birtokot kapott, de ez egyúttal a folyamatos pereskédés ódiumát is maga után vonta. Gyöngyösi csendes életű udvari ember és hivatalnok volt, Wesselényi Ferenc „komornyikja”. Gyöngyösi eleve katolikusnak született, és az is maradt: attérésének legendája az életrajzkontaminálódásokból eredezthető. A Rózsakoszorú elmeltyült Mária-kultuszra nem öregkorí, megtéresi túlkompenzálás, hanem egy eredendően katolikus lelke beállítódás barokk, Esterházy Pál Mária-kultuszával rokon költői megkoronázása. A levelek ből kitűnik általános érvényű vallási toleranciája, de a katolikus értékek terjesztésére vonatkozó attitűd iránti elkötelezettségs is.

A Wesselényi-mozgalom jobb megértéséhez ugyan kis lépésekkel (hiszen Gyöngyösi csak afféle „deákknak” van jelen a történésekben), de mégis kö-

zelebb jutunk: hogy mennyire, azt majd az avatott történések mérik le. Kardinális, terhelő vagy különösen bizalmas dokumentumok a kötetben nem szerepelnek. Tusor Péter pontosan tájolja be Gyöngyi státuszát, miszerint „Gyöngyi volt az első honorációról, ugyan kisnemesi származású, de a jobbágynál csupán hivatali munkájának köszönhetően kedvezőbb helyzetben levő értelmezési”.

Ingatlani- és birtokpereit jelentős mértékben dokumentálja a kötet: noha jegyzői pályája után alispánként (illetve esküdtként és főjegyzőként is) szolgálta a megyét, Andrásy Miklós pedig Kraszna-horkaváralján adott neki zálogos házat, a csetneki kúria biztos menedékén túl nem sok minden maradt a tulajdonában.

A magyar és latin nyelvű misszilisek elsősorban hasznosságuk, világos szerkezetük és hatékony érvelésük, dokumentumértékük miatt figyelemreméltó szövegek, Gyöngyi leveleinek jelentős csoportja gazdaság- és adminisztrációtörténeti aránybányát képez. A személyesség ritkán bukkan fel, olykor viszont megejtően, lélektanilag hitelesen: a költői, írói, fordítói munka ellehetetlenülésének fájdalma, a gazdasági-politikai-jogi gépeket malma teljes erővel öri fel az alkotói energiákat, s ez nem egy ponton szinte a pszichikai összeomlás peremére hajtja Gyöngyösít. Túl alapos, túl pedáns, túl korrekt, túlságosan is strapabíró, túl becslétes, virtuális „Fehér Holló-díjas” hivatalnok volt.

A Gyöngyi István levelei és iratai című, hatalmas filológiai erudícióval megalkotott dokumentumgyűjtemény, mely a költő valamennyi fellelhető levelet tartalmazza, méltó koronája a Jankovics József és Nyerges Judit nevével fémfeljzett Gyöngyi-életműsorozatnak. Nemcsak lezár, hanem utólagosan korrigál is: nem szöveget, hanem kontextust, mely nélkül a szövegek recepciótörténeti metamorfózisai is megmagyarázhatatlanok lennének. (Balassi Kiadó, Budapest, 2017)

CSEHY ZOLTÁN

SÁNDOR IVÁN: A HETEDIK NAP

A közvélekedés arra figyelmeztet: ne ítéljünk meg egy könyvet a borítójára alapján. Sándor Iván A hetedik nap című regényénél azonban akkor járunk el helyesen, ha már első pillantásunkkal alaposan szemügyre vesszük a borítón látható Carl Blechen festményt. A tájkép nemcsak a háborgó tengert és a derült egét eltakaró viharfellegeket ábrázolja, hanem megjeleníti a regény lehetséges értelmezéseit is.

A tenger látványa, hangja, biztonsága és veszélye éppúgy főszerepet kapnak folytonos megjelenésükkel, akárcsak a történet valós szereplői. Thomas, Jensen, Mathias, Eliz, valamint az ő történeteiken keresztül bekapsolódó személyek ele-

tét az ismétlődés jellemzi, ám ez a szakadatlan-ság sokkal régebb óta tart, mint azt elsőre gondolnánk. A fejezetekre tagolt regény óvatos utalásokon keresztül juttatja el olvasóját a felismerésig, hogy a történet nem Thomas menekülésével, Jensen Anatómiai Színház élményével, a Négy Kék-köpenyessel, vagy Eliz megnémulásával kezdődik. Az egyetemi professzor az ókorai görögökig vezeti vissza tanítványait, de egy ponton világossá válik, hogy az igazi kezdetet Káin és Ábel története jelenti.

Az események ideje a középkorra helyezhető, amikor is Európa népei vallási ellentétek miatt álltak egymással szemben. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy valójában nem a reformáció eseményeiről olvashatunk, habár a búcsúcédulák említése és a „Mester kilencvenöt tétele” nagyon is efelé irányítja a befogadót. Az utolsó fejezet egy várkastély leírásával kezdődik, melynek építési dátuma szolgálhat fogódzoul az egész regényre nézve: „A kőfalba bevésték az építés évszámát. A négy számból már csak a két utolsó olvasható, a többet elkopatta az idő: 16, de hogy melyik évszázadból tizenhat, azt senki nem tudja.” Ezt erősíti az a számtalanszor ismétlődő mondat is, amelynek lényege az, hogy az elbeszélők nem emlékeznek, az események az apjukkal, a nagyapjukkal, esetleg a dédapjukkal történtek-e meg. Káintól kezdődően bármelyik időszak apjai, nagyapjai, dédapjai megszólalhatnának.

Az emberi gonoszság, a halál, a háború borzalmai, a vallási ellentétek minden szereplő történetébe beágazódnak, s ezáltal minden szereplőt egyetlen történetbe helyeznek. Az összefonódó emberi sorsokban azonban ennél finomabban kidolgozott ismétlések is helyet kapnak. Ennek egyik legszebb példája az emlékezést segítő tárgyak zsákba gyűjtése, rendszeres ki- és bepakolása, valamint a temetésen elmondott beszéd, amely (időben) először a Professzor, másodszor pedig Jensen apjának temetésén hangzik el: „a hajók kifutnak a tengerre, napsütésben, viharban, a hajósok tudják a dolgukat, visszatérnek, újra vízre szállnak”. Kevéssé szép példa az egymás halálát kívánó királyok viszálya, amelyet elsőként színpadi darabként ismerünk meg, második megjelenésekor azonban a valós események elbeszélésvé válik.

A hetedik nap sokszor ismétlődő gondolatokat gördít az olvasó elé: a háború rossz, az emberek a félelem hatására egymás ellen fordulnak, a vallási ellentétek gyűlöletet, kegyetlenséget szítanak — „mintha csak üldözötték és üldözök léteznének”. Mindezekre szeretünk úgy tekinteni, mint a múlt eseményeire, amelyeket elég volt átélni az adott korbereinek, és a legjobb, amit tehetünk, az a felejtés. Csakhogy már Hérodotosz is az emlékezést helyezte szembe a felejtéssel, és a regény szereplői is az emlékezés különböző formáit választják.

Jöllehet a bibliai hetedik nap a világ teremtésének történetével vonható párhuzamba, amikor is Isten művét befejezve megpihen, Thomas számára a hetedik nap valami egészen mászt tartogat, és igen nagy valószínűséggel társai számára is. Carl Blechen borítón lévő festménye azt sejteti, hogy a tenger végül minden elnyel, a főszereplők és a világ számára nincs kiút: „És látá az Úr, hogy megsokasult az ember gonoszsága a földön, és hogy szíve gondolatának minden alkotása szüntelen csak gorosz. Megbáná azért az Úr, hogy teremtette az embert a földön, és báñkódék az ő szívében” (Ter 6,5–6). Jól ismerjük azonban a történetet, miszerint Noé kegyelmet kapott, s ezért az ember mégsem tünt el teljesen a föld színéről.

Az olvasó ugyancsak „kegyelmet kapott”, sőt mi több, a remény újabb képviselőjével van dollga akkor, amikor könyvet, leírt emlékeket, történeteket vesz a kezébe. A borítóról ugyanis lemaradt az eredeti festmény közepén elhelyezkedő világítótorony, amely felületemelkedik a minden előárasztó hullámokon, és a teljes sötétségen is. Ezt a világítótornyot, a fényt szimbolizálja ez a történet is, ahol minden tragédia és nehézség ellenére vannak olyan emberek kortól, nemtől, vallástól függetlenül, aikik összetartanak, segítenek egymásnak, és soha nem adják fel a reményt. Mindezen felül pedig vannak olyan emberek is, aikik Hérodotosz tanítását megszívilvelé írással igyekeznek tenni az emlékezésért, és azért, hogy a múlt hibáit lehetőség szerint ne kövessük el még egyszer. (Magvető, Budapest, 2018)

BONIVÁRT ÁGNES

ZOLTÁN GÁBOR: SZOMSZÉD Orgia előtt és után

Hogy a *Szomszéd* Zoltán Gábor legutóbbi regényének, az *Orgiának* a párdarabja, az előzménye és egy-szersmind a folytatása, arról nemcsak az alcím tanúskodik, hanem a két borító is. A könyvek külsejéről hajlamosak vagyunk elfeledkezni a kritikában. Itt most viszont mindenki érdemes beszélni róla. Arról, ahogy Hrapka Tibor tervező a két mű közti folytonosságot megheremtette. Hrapka úgy tudta megőrizni az *Orgia* világát, hogy némi-képp meg is újította azt. A rajzszögek és a cím vérszerű betűi már a korábbi kötetnél is megvoltak. Most rajzolt — és készírással kiegészített — térképek vannak a borítón és az előzéken, és a margóra a szövegen előforduló helyszínek, személynevek, fogalmak kerültek, szintén készírással. Ez utóbbiak azt is sugallják, hogy bár a két könyv egy tőről fakad, de a *Szomszéd* még inkább a dokumentumokra, tényekre alapoz.

Az *Orgia* műfaját egyszerűbb meghatározni: hiszen bár az is temérdek második világháborús városmajori dokumentumon alapszik, ott nem kér-

dőjeleződik meg, hogy regényről van szó. A *Szomszéd* esetében ennél jóval bonyolultabb a helyzet. A szerző maga elsősorban az esszéregény műfaját említi, máskor meg, egy önierőniával telített — és Máraira, a kötet egyébként is fontos hivatalozási pontjára utaló — megjegyzésében vallomásnak („Egy budai úrigyerek vallomásai.”) titulálja feljegyzéseit. Mindezek mellett töredékekben egy önéletrajzot, családtörténetet is kapunk. És amolyan mikrotörténet-írást, egy szűk közeg, a Városmajor 1944–45-ös rajzát, és legfőképpen az ott tevékenykedő nyilasokét. Ez a sokféleség több lehetséges olvasatot nyit meg, melynek tényével és nehézségeivel természetesen az alkotó is tisztában van: „Tudom, többféle irányba mozdul ez a szöveg, egyes szakaszai mintha alapkutatásokat feldolgozó értekezések lennének, máskor meg történeteket próbálok elbeszélni”, írja a majdnem kétszáz lábjegyzet egyikében.

Itt tehát felmerül, jogosan, az is, hogy attól sem lehet eltekinteni: egy író veti papírra ezeket a sorokat. Egy író, aki hiába mondja azt, hogy többé „nincs kedvem kitalált történetek végére slusszpoénokat hurkolni”, a könyvben vázolt jó néhány eseménynél érezhetően „kénytelen volt” a fantáziáját használni, már csak azért is, mert olyan részletekkel nem ismerhette, mi hogyan zajlott le, mint ahogy szükséget érezte lejegyezni. Az olvasás során újra meg újra fel is merülhet a kérdés, hogy egy adott esemény leírása meddig tükrözi a valóságot és mettől fikció — azért ez egy ilyen kötet esetében egyáltalán nem mellékés.

A középpontban most is 1944 vége, 1945 eleje áll, mint említettem, de jóval szélesebb ennél a perspektíva: Zoltán Gábor a szélsőjobboldali mozgalmakat is bemutatja, sok-sok személy életpályáját felvázolva a különféle pártokból, szerveződések ből. Vizsgálódásait az első világháború végétől, a Tanácsköztársaságtól, Trianontól, Horthytól indítja, ez(ek) az(ok) a kiindulópont(ok), ahonnán igyekszik megérteni, kiből mi lett, illetve hogy az országból mi lett. (Közben gyakran közli az egy adott évben születettek listáját. Igy kerülhetnek egymás mellé, egy listára olyan szélsőségesen különböző karakterek, mint Kun páter és Bibó István; tudniillik az 1911-ben születettek közé.)

A szerző a Városmajorban élte le színte az egész életét, két-háromszáz lépésre van a szülőházból az a ház, ahol most él. „Nem eresz ez a városrész”, írja. A legapróbb részletekig érdeklő egy-egy ház múltja (ebben például a Nádas Péter-i látásmód örökösenek tekinthetjük, még akkor is, ha természetesen nem teljesen ugyanaz foglalkoztatja őket egy-egy épület történetével, megjelenítésével kapcsolatban), és a legapróbb részletekig feltárja a nyilasok főként zsidókkal szembeni orgiáit, melyekben az alkoholizálás, a szexuális brutalitás, az életek kioltásáig terjedő fizikális erőszak

összefonódott. Kérlelhetetlenségét jól jellemzi, hogy azt írja: „a sokat idézett maximát, miszerint megérteni annyi, mint megbocsátani, a legkevésbé sem érzem igaznak”. A nyilasok tevékenykedése kapcsán egyébként az emberirtás fogalma mellett a polgárháborút is használja.

Zoltán Gábor számos ponton hiánypótló kutatásokat végez el. Közben részben ismert, részben általa felfejtett tények alapján portrékat rajzol mások mellett Sztehlo Gáborról, Weöres Sándorról, Márffy Ödönről, Berény Róbertről, Göncz Árpádról. A Göncz-portréból is az emberi élet törékenységére derül fény: az, hogy mennyi előre kifürkészhetetlen dolgon, vélhetlen (?) is mullik (és semmiképp sem csak az egyéni habituson), hogy kiből mi lesz, és egyáltalán az: hogy ki marad életben, és ki nem.

Emlékezetes a szerzőnek az anyja és apja megismerkedését rögzítő története, amikor is a nő és a férfi közösen mondják Babits versét, a *Danaiidák*; vagy amikor az anya elmondja az éppen zsidózó fiának, hogy „tudd meg, benned is van zsidóvér”. Beavatódunk abba is, hogy egyes olvasmányokat idővel mennyire másképp értelmezett Zoltán Gábor bizonyos háttérinformációk, nagyobb tudás birtokában — így tulajdonképpen egy szellemi érés, nevelődés folyamatát is végigkövethetjük. (*Kalligram*, Budapest, 2018)

DARVASI FERENC

KRUSOVSZKY DÉNES: AKIK MÁR NEM LESZÜNK SOSEM

Krusovszky Dénes költészete már első regényének megjelenése előtt is fókuszpontiós helyezte az emlékezés problémáját, sőt mára kardinális kérdéssé vált számára az, hogy milyen hatással vannak a múltban történt (vagy elmaradt) események a jelenre, pontosabban, mi az, amit magunkkal hozunk és alakít rajtunk — azonban ez a mű arra is rágérdez, ami sok embert foglalkoztat vagy frusztrál, de kimondatlan marad: milyen életek azok, amelyeknek nekünk juthattak volna? Mi hiányzik egy személyiségből, ha látszólag teljes? Milyen engedett utak vannak mögöttünk, amelyek megváltoztattak volna minden — és legfőképpen identitásunkat?

Krusovszky első regénye ugyanis az engedett utakról szól, néhány múltbeli (olykor jelenbeli) forrulóntronról, amellyel a mű karaktereinek szembesülniük kell. A regény szerkezetéből adódóan nyomozásra és figyelemre szólítja fel az olvasót, hiszen az öt fejezet különböző idősíkokban játszódik, és különböző szereplők életébe enged betekintést. Ezek a fejezetek egy-egy kisregénynek is beillenek, és elsőre úgy tűnik, öt portrét, öt egy-szerű epizódot és hozzájuk tartozó cselekményt ol-

vasunk. De a logikus nyelv, a nem metaforizált, mégis költői képiség, az intelligensen és higgadtan vezetett narratíva biztos kézzel fekteti egymásra a rétegeket, és fonja össze a szabad szálakat egy monumentális szövedékké, amely reális, plasztikus regényteret hoz létre.

A történet lassú és csendes, merengető hangulat lebeg a mondatokon, az olvasó mégis belső feszültséget érzékelhet, amelyek a kulcsfontosságú jeleneteknél lépnek működésbe. A regény középpontja *A dzsin* című harmadik fejezet, melyben a tüdőgondozóban ápolt, vastüdőben senyvedő Aszalós Ferenc küzd körömszakadáig a története elmondásáért. Emlékezni akar, és az emlékezés révén megválaszolni azt a kérdést, hogy ki volt ő maga, illetve hogy ki lehetett volna. Ez azonban tragediába torkollik, hiszen Aszalós nem jut el az önmegértésig, a megértés már Bálint feladata lesz. Vagyis bizonyos szempontból eljut: hirtelen rázuhan minden, aki már nem lesz sosem, a jelen tehet egy torz, esélyeitől megfogyatkozott identitást eredményez.

Ezzel az esélyvesztéssel küzd a regény minden szereplője: a „mi lett volna, ha” kérlelhetetlensége úzi a karaktereket a beteljesületlen lehetőségek ösvényein át a szembesülés gyötrelméig, melyben saját alternatív tükröképük kíséri és kíséti őket: ez az alakmás az, akit már nem lesznek sosem. Érezni az író életrajzi ihletét, de ami igazán hátborzongató, az az azonosulás kényszere; Krusovszky bevonja az olvasót a szövegbe, a regény olvasása saját múltunkkal is szembesít — legyen ez kollektív vagy individuális érintettségű. Hiszen Bálint hirtelen felindulásból indul el szülővárosa felé, de ez csak a felszín, valójában régóta érlelődött benne az, hogy újra egy múltbeli viszonyrendszerbe kerüljön, és átértelmezze jelenét és önmagát, még ha ez számára sem világos.

A megértés hosszú folyamat, az emlékezés pedig töredékes, ezt modellálja a szerkezeti felosztás, és az idősíkok váltása is. A két legfőbb szereplő Bálint és Aszalós — előbbiben benne élnek a múlt és a jelen eseményei, utóbbi egyenesen felemészettek — mégis hosszú időre van szükség ahhoz, hogy a múlt és a közeli jelen törmelékeit, mozaikjait összeilleszzenek, de amikor sikertöl, egy-egy újabb titokra derül fény, évtizedes elhallgatások válnak semmissek, és a főszereplők megértik (az akár már elmúlt) eseményeket, helyükkel és szerepükkel ezek alakulásában. Ezzel a nehéz folyamattal újabb és újabb engedett út épül fel. A mű jól eltalált jellemrajzaival és kendőzetlen korételemezésével lesz egyedülálló epikai teljesítmény a kortárs magyar irodalomban, de nem marad meg egy művészeti ágon belül, rólunk szól, korunkról és fájdalmainkról, arról, hogyan leszünk olyanok, akiket boldognak látnak, akiket átlagosnak és normálisnak fogadnak el, miközben elveszettek maradnak belül, kissé kiszol-

gáltatva sorsnak és világnak. Ahogyan Bálint egyik belső monolójában olvashatjuk: „amiről beszélünk, annak vége van már, és az én tudtom nélkül éppúgy végbe tudott menni, a maga szívet tépő precizitásával, mintha tudtam volna róla”. Bálint nem tud kiszakadni az idő hálójából, minden alternatívák közül választ (vagy kap a sorstól) egy utat. A törvény egyszerű: minden marad elengedett, ismeretlen út mögöttünk.

Ez a regény kendőzetlenül társa elénk, milyen meghalni, miközben élünk. Ugyanis minden embernek számtalan elengedett út van a háta mögött: beteljesületek tervek, hiú vagyak és kiábrándító fordulatok. Megtanítja azt is, hogy nem a múlt fáj, nem a kényszerű döntések, hanem a jelen: minden, ami a múlt egy adott pillanatában még lehetőség volt, azonban eddigre már szertefoszlott. A jövőben is az fog fájni, akik már nem leszünk sosem, de aikik mégis vagyunk, hiszen az elengedett utakat, ha csak képzeletben is, de bezárjuk, és belátjuk, hogy mindenki is vagyunk, akitet elszalasztottunk. (Magvető, Budapest, 2018)

BARÁTH TIBOR

RAB GUSZTÁV: SABARIA, AVAGY SZENT MÁRTON KÖPENYE

„De hiszen ez egy regény” — mondta egyik kollegám a Savaria Múzeum Szent Márton Intézetében, amikor belelapozott a könyvre. „De ez a történet nem is Szent Mártonról szól” — folytatta néhány nappal később, amikor már túl volt a regény elolvásásán. „Vajon kivel azonosítható Nádor páter, a békepap? — tűnődött el. — Bár az egész sztori egy fikció, de annyira konkrétek az utalások, hogy ő is egy valódi személy kell, hogy legyen, akárcsak Ballagó Vendel, a meghurcolt régész” — folytatta az okfejtést. Ténylegesen léteznek a könyvben említett utcák, kocsmák, templomok, s szerepet kap benne maga a szombathelyi püspök is. Hol a hatar a valóság és a képzelet között?

Rab Gusztáv *Sabaria, avagy Szent Márton köpenye* című regénye, akárcsak Joyce Ulyssesé, egyetlen júniusi nap történetét mondja el. Bár egy picit az *Ulysses* is kapcsolódik Szombathelyhez, a további összehasonlítás indokolatlan.

1952 júniusában az IBUSZ kultúrbuszt indít Budapestről Szombathelyre, hogy a kirándulás résztervvel megnezzék a szombathelyi Romkertet. Elvileg csak kiválasztott emberek szállhatnak fel a buszra, de a végén kiderül, hogy többen — kihasználva azt, hogy Szombathely közel van a határhoz — nyugatra disszidálnak. Ez azonban csak a háttér-történet. A csoportot a Romkertben a Sabaria Múzeum igazgatója vezeti körbe. Éppen a Capitoliumi Triász Jupiter-szobrát mutatja be, amikor a csoporthoz csapódott idős szombathelyi varró

kijelenti, hogy amit látnak, nem Jupiter, hanem az a Márton, akivel ő maga olykor beszélgetni is szokott. Legutóbb például azt mondta neki: „visszamegyek én hozzátok Sabariába, és egy napon éppen úgy le fogom rombolni Belzebub pogány oltárait, ahogy Galliában is leromboltam azokat”. E szavakat hallva lépnek közbe a civil ruhás nyomozók. A nénit és a közelben állók közül három férfi, Nádor páter, Ballagó és egy Kis Farkas János nevű orvost az ÁVH-ra viszik kihallgatásra.

Itt állunk meg egy kis időre. Az 1952-ben játszódó történetet Rab 1958–60 táján Franciaországban írta, a könyv először 1963-ban angol fordításban jelent meg, magyarul csak 2018-ban vált hozzáférhetővé. Vajon nem téved-e a mai olvasó, ha úgy látja, hogy a könyvben nagyon sok az „áthallás”? Szombathely kereszteny tradíciói az ötvenes-hatvanas években többször is intézkedésre készítettek a hatalom képviselőit. Az egyik sarkalatos kérdés éppen a római korhoz és a keresztenységhez való viszony volt. Konkrétan is előkerült a Romkert ügye, amiről akkor még azt gondolták, hogy a Quirinus bazilika maradványait rejti. A Romkertet 1942–43-ban feltártó Géfin Gyula kanonok és társai ellen azért léptek fel, mert túl nagy hangsúlyt fektettek a város kereszteny múltjára. Lejáratásuk már 1958-ban, az MSZMP KB új művelődéspolitikai irányelvezinek megjelenése után, azok „helyi feldolgozása” során elkezdődött. Rab Gusztáv ekkor már külföldön volt, de nem kizárt, hogy hallott ezekről az ügyekről. Tehát a könyv készülte idején, de azt megelőzően is, rendszeresen felmerült az a kérdés, hogy kihez, milyen kultúrkörökhez kapcsolódnak a romkerti emlékek. Aki a helyi viszonyokat ismeri, azonosítható helyzeteket, epizódokat vél felfedezni. Vajon megengedhető-e, ha a regény egy-egy mondatába belekapaszkodunk, azokat saját akaratunk szerint értelmezük? Esetleg a szerző épp ezt akarja kiprovolni? Vajon nem visznek tévítra ezek az áthallások?

Szabó Piroska varróról az ÁVH-n a Márton által közvetített üzenetekről faggatják. Szopor elvtárs a szombathelyi püspök elleni pert készítő elő, amelyben Mártonnak, a „felszabadító imperialista hadsereg patrónusának” is szerepet szának. A fenyegetések hatására Ballagó és társai lesznek majd a független, de együttműködő szakértők. A Márton által közölteket mindenki másként interpretálja. Amikor Piroska elmondása szerint Szombathelyen a jánosok uralkodnak, valójában arról van szó, hogy Márton idejében a keresztenység ariánus („arijános”) irányzatának képviselői voltak többségen, ám a kihallgató szerint ez rejtegett utalás Tatár János belügyminiszterre. Hozzáteszem, lehetne akár Gosztónyi János kultúrpolitikus is, aki az ötvenes évek végétől a Vas megyei párbizottság első titkára volt. Ő állt azon sajtótámadások mögött, amelyek Géfin Gyulát, Kádár Zol-

tánt és Horváth Tibor Antalt történelemhamisítónak minősítették.

A kihallgatási jegyzőkönyvet a meggyötört püspök is aláírja. Egyedül Nádor vívódi még. Róla közben megtudjuk, hogy 46-ban miniszter volt, és az altábornagy elvtársról — aki egykor egyszerű szabósegéd volt — az együtt elköltött kellemes vasszorák jutnak eszébe. Nincs már szükség rá, mehet a súlyesztőbe.

Az ávósok mindez idő alatt a városban razziáznak. Mindent felforgatnak, mindenhol benéznek, a helyiek úgy tudják, Szent Mártont keresik, de nem találják. A kultúrbusz 10 hiányzó utassal indul vissza Budapestre.

Rab Gusztáv (1901–1963) irathagyatéka néhány évvel ezelőtt került hazára Franciaországból Budapestre, a Petőfi Irodalmi Múzeumba. Ez a tíz doboznyi anyag több, eddig magyarul soha meg nem jelent regénynek és novellának a kéziratát is tartalmazza, az egyik közülük a *Sabaria*, avagy Szent Márton köpenye címét viseli. A Magyarországon (is) ismeretlennek számító szerző munkáját Túskés Anna irodalomtörténész rendezte sajtó alá. Az alapos kísérő tanulmányokat is ő és Tóth Ferenc írták. (MTA BTK Irodalomtudományi Intézet, Budapest, 2018)

ORBÁN RÓBERT

ADAMIK TAMÁS: CARMINA RUSTICA Versek és műfordítások

Alighanem egyedülálló verseskönyvvel gazdagodunk, amikor Adamik Tamás *Carmina Rustica* című gyűjteményét kézbe vehetjük. Egyedülálló, hiszen ez a szerző első önálló versesköete, amelyben azonban kereken hat évtized termésének legjavát válogatta össze: az első költemény 1956-ban született, a legújabbak 2017-ben. Únnepi kötet: a szerző 77 költeményét a költőbarátok-költőtársak, Baka Györgyi, Paraszkeva és B. Tóth Klára köszöntő versei egészítik ki 80-ra, majd lezárásként következik a 81., Nyíri Erzsébet verse. A kis kötetet Deák-Sárosi László *Előszava* vezeti be, és az ő méltatása zárja. Végül megtaláljuk a szerző rövid életrajzát, a korántsem teljes bibliográfiából pedig képet kaphatunk a tudós filológus hatalmas és sokszínű tudományos munkásságáról.

Különleges a válogatás még egy szempontból is. A jelenkorai pályatársak mellett meghívást kaptak a kötethez a latin irodalom kutatójának örökkabarátai, hallhatatlan költőtársai is. A 77 versből 19 ugyanis műfordítás: Adamik Tamás bravúros tolmacsolásában többször is megszólal az epigrammaköltészet fölülmulhatatlan fejedelme, Martialis, azután Horatius, Ovidius, de hasonlóképpen megtaláljuk a kötetben a rég letűnt Pannónia megindító verses maradványait, egyebek között az

aquinumi orgonaművesznő, Aelia Sabina emlékét megörökítő epigrammát. És ne feledjük, hogy Adamik Tamás nemcsak a klasszikus ókor, hanem a középkor irodalmának tudosa is. Hatalmas római irodalomtörténeti kézikönyve után nemrégiben a Szerb Antal által csak „hallgató századoknak” nevezett kora középkor latin irodalmát két roppant kötetben tárta a magyar olvasóközönség elé. Föllefdezhetünk tehát olyan, ma már alig ismert nagyszerű költőket, mint amilyen az 5–6. század fordulójának ragyogó csillaga, Magnus Felix Ennodius, akinek lenyűgözően szép kertleírásában gyönyörködhetünk. S talán kevésbé közismert, hogy a szerző szlavistikával ismerője az orosz irodalomnak is, melyet a kötetben Borisz Paszternák *Március* című, rusztikus hangulatú versének gyönyörű tolmacsolása képvisel. Azért említem meg itt a fordításokat, mert az egész verseskötet szerkezetének kulcsfontosságú részét képezik. Különleges, de annál invenciózusabb szerzői elgondolás, hogy e műfordítások nem a saját költemények után, elkülönlítve, mintegy függelékbe helyezve kaptak helyet, hanem alaposan átgondolt művészeti kompozíció alkotóelemeivé válnak.

A kötet 77 verse ügyanis hétféjezetre tagolódik: *Oltalmad alá, Válaszítón, Férfias élet, Szervetély-Szenvédés, Találkozások, Elmúlás, Variációk*. Ezen belül a szerző saját versei szigorú időrendben, gondosan keltezve követik egymást, megrajzolva a költői önéletrajzot. Az egyes fejezetek végén azonban helyet kapott egy-egy *Kitekintés*, melyben az említett költők veszik át a szót, mintegy párbeszédet folytatva a kötet szerzőjével. Szép példája ennek az *Oltalmad alá* című fejezetet lezáró, 1962 márciusában keletkezett *Hópelyhek* borongós hangulata: „Szállnak a hópelyhek, szállnak gyorsan kavarogva, / Rozzant ablakon át figyelem, hogy hullnak a mélybe, / Ámbár jó ideig makacsul s kétségebesetten / csapkodnak még erre is arra is, égve a létért.” Ezt a mélabús meditációt azonban rögtön ellenponozza az utána következő, szintén hexameteres Ennoidus-vers, *A kertbe belépve*, mely a költészettel mágikus, minden rosszat megtörő erejéről szól, s melynek fordítása 2014-ben készült: „Tudd, aki léptetideit vezetet szép zöld levelek közt, / hogy szókész ember szava szébb kertet mutogathat. / Csábos a csíra, amit bőlcse ajkak bíbora megfest. / Enyhe tavaszt ébreszt, ki virágot termel a télben. / Jéghideg árad szét: szavaid meleg évszakot érnek. / Szent erejétől végül meghátrálnak a kígyók.” A kötet forgatását még igazgalmasabbá teszi, hogy számos megfelelést találunk egymástól távolabbi helyezett versek között is.

Ebben a mesteri kompozícióban, mely a klasszszikus római költők, Vergilius, Horatius, Tibullus csodálatosan fólépített köteteit idézi, minden vers jelentése megsokszorozódik a többi által, és arra

készíteti az olvasót, hogy újra meg újra kézbe vege a kicsiny könyvet, mert akárhányszor lapozza föl, mindig új meg új kapcsolatokat fedezhet föl magának. Már csak azért is, mert a gyűjtemény egyes darabjait motívumbeli egyezések is egymáshoz rendelik. Az egyik ilyen meghatározó, az egész köteten végigvonuló alapmotívum a védeottséget, elrejtettséget, aranykori harmóniát, tobzódó szépséget és szinte fektelen életörömtöt hordozó kert szimbóluma, mondhatni ősképe: „Virágmezőben ültünk minden a ketten. / Köröttünk alma-, körte-, s szilvafák” (*Virágmezőben*); „Szőlőben sorjázik a rend. / Az ember is teremt, / mikor letérdelve lemetsz / óvesszőt, s eltemet / gizgazt, aztán aggódva vár, / jön-e a szőlővirág” (*Szőlőben*). Talán e két idézet is megvilágítja, mi adja Adamik Tamás verseinek bűvös erejét: a klasszikus versformák lefegyverzően magabiztos alkalmazása, valamint költői nyelvének mesterkéletlensége, oldott természetessége, könnyed gördülékenysége, egyszersmind láttató erejű, szinte érzéki gázdagsága.

Egy másik izgalmas, és önéletrajzi vonatkozásai miatt páratlanul jelentéstelített szimbólum a pásztoré és a pásztorkodásé. Megdöbbentő erővel érvényesül ez a *Juhászkutymúhoz* című költeményben (1962), melyben egy nagyvárosi, elborzasztó ronccsal tett kutya látványá hívja elő a juhászkodással töltött serdűlő évek emlékét. Ezt a költeményt azért is érdemes idézni, mert az idilli képek és a klasszikus formák fölényles ismerője itt a tárgyhoz jobban illő szabadvers, egyben a főlkavaró iszonyat leírásának mestereként mutatkozik be: „Ma azonban láttam valamit, / valami alaktalan öklömnyi féret, / egy vénasszony vonszolta, / felöltözöttetve. / Elremélve megálltam. / Az összeaszott korcs kutya / bukdácsolva cammogott előttem. / Élettelen szemében nyoma sem volt a tűznek. / Lankadt füle fonnyadtan lelőgött. / Egész testén nem volt egy ép tag. / Régi barátom, Maxi, téged látlak megcsúfolva e szörnyben! / Ó, amikor együtt tereltük / a tengernyi nyájat! / Hány sötét éjjel voltál a társam / széles viharokban. / Csak szóltam, s márás akár / a büszke sas, repültél, / és összeterelted a nyájat, / én meg csak heveresztem a fűben.”

Találóan állapítja meg Deák-Sárosi László, hogy a kötet változatos témáit, mint a természet, a falu és az ember szeretete, a szerelem, az elmlékdedés, a művészsi reflexió és önreflexió, „ mindenütt átitatja egy mély szakrális réteg”. Ezért sugároznak e versek, szólganak bár bánatról, gyászról, szenvendélyről, a lélek háborgó tengeréről, elpuszítthatatlan derűt, életörömtöt és bölcs megelégedést, ezért ragyognak minden, Baka Györgyi köszöntő versénének címét kölcsönvéve „a létezés derűjében”. Ám körántsem valami mesterkélt, negédes idillről van szó, hanem egy viszontagságokban sem szűkölködő,

küzdelmes, a kötet harmadik fejezetcímét idézve: valóban „férfias élet” során kivívott harmóniáról.

Végezetül a kötet még egy különlegességet említeném meg: két súlypontját ugyanis az ifjúkor és az öregkori versek adják: az első húsz költemény a 60-as években született, míg a 2000-es éveket huzzonhat költemény képviseli. Annál csodálatosabb, hogy a korai és a késői versek között nem érzünk törest, egyazon szenvendély, egyazon álhírat, egyazon bölcsesség hatja át őket. A *Carmina Rustica* olyan verset kínál, amelyek rögtön magukkal ragadnak, dalszerűsgükkel, lebilincselő muzsikájukkal azonnal befeszkelik magukat emlékezetünkbe.

Külön köszönöt illeti az Üveghegy Kiadó a tartalomhoz tökéletesen illeszkedő, szemet gyönyörködtető és zsebbe kívánkozó kiállításért, nem kevésbé B. Tóth Klárát az ihletett illusztrációkért. Olyan kötetet kaptunk ezáltal, amelyet lehet és érdemes is magunkkal vinnünk egy-egy utazásra, elő lehet venni vonaton, kertben, folyóparton, hegycsúcsban, kint a szőlőben. Vidéken élőknek pedig huzamosabb nagyvárosi tartózkodásra javallott erősen. Érdemes újra meg újra föllapozni, lassan, figyelmesen olvasgatva ízlelgetni egy vagy két verset. Mert a *Carmina Rustica* igazi irodalom, amelyről oly szépen írta Cicero az *Archias költő védelmében* elmondott híres beszédében: „az ifjúságot neveli, az öregséget gyönyörködteti, a szerencsét körülmenyeket még szébbé teszi, a balsorsban menedéket és vigasztalást nyújt, gyönyörködtet otthon, nem akadályoz a forumon, velünk tölti az éjszakát, velünk vándorol, és velünk vonul el a falura” (ford. Trencsényi-Waldapfel Imre). (Üveghegy Kiadó, Százhalombatta, 2018)

SIMON LAJOS ZOLTÁN

BASIL COLE OP — PAUL CONNER OP: TELJES KERESZTÉNYSÉG A megszentelt élet teológiája

A megszentelt élet teológiáját összefoglaló módon bemutató műből idegen nyelven több is elérhető (például José C. R. García Paredes: *Teología de la vida religiosa*. Madrid, 2000), magyar nyelven azonban inkább csak egy-egy fontos részterületet érintenek Raniero Cantalamessa, Arnaldo Pigna vagy Enzo Bianchi, egyébként nagyon különböző nézőpontból született művei. Ezért is gazdagítja jelentősen a szerzetességről szóló, íthoron elérhető irodalmat a kétszerző alkotás. Basil Cole és Paul Conner egyesült államokbeli domonkos szerzetesek műve informatív, ugyanakkor kiváló lelkiolvasmány is, amely józan látásmódjával hozzájárulhat ahhoz, hogy az egyes közösségek és a benne élő tagok egyre inkább magukévá tegyék a szerzetesi élet II. Vatikáni zsinat által szándékolt megújulását. Ennek

fő irányonalai egyszerre ösztönöznek egyfajta korszerűséget, vagyis az „idők jeleivel” való szembenézést, s az alapító karizmához, a gyökerekhez való visszatérést.

A műben is felfedezhető ennek kettőssége: kérdezeltevései során számot vet a 21. század lehetőségeivel és kihívásaival, melyek közepette a megszentelt életet élők szavuk, tevékenységük és egész életük tanúságával adnak hírt a Krisztusban elérkezett Isten országáról. Az új elemek mellett a „régiék” tapasztalata is megjelenik, a szerzők ugyanis a szerzetességgel kapcsolatos szentírási vonatkozásokon kívül az egyháztörténelem folyamán kiforrott és letisztult hagyomány meghatároz gondolataiból és igazságaiból is merítének. mindenek különleges színezetet kölcsönöz, hogy a két domonkos szerzetes saját rendi szellemi örökségeinek kincseit is bevonja a reflexióba, s Aquinói Szent Tamás nyomdokaiban járva tágas teológiai perspektívát sejtetnek. A szerzők egyszerre szemlélik a megszentelt életet az isteni kegyelem felől, kiemelve annak eszkatológikus és prófétai dimenzióját, ugyanakkor világos és közérthető módon feltáják annak antropológiai háterét is.

Az első fejezetekben a laikus krisztushívőknek a keresztségen alapuló, a világ krisztusi átalakítására szóló küldetésnek sajatos karaktere körvonalazódik az olvasó számára. Ez készíti elő a megszentelt élet tárgyalását, mint ami a keresztségen kapott kegyelmeket bontakoztatja ki és teszi teljessé. A megszentelt élet az Istennel való egysülésre, a szentháromságos közösségen való részvételre irányul a Fiúhoz való hasonulás által. E természetfeletti cél komolyisége és teljessége válik láthatóvá a szerzetes földi életében. Ez a kegyelmi út a szeretett és szemlélt Személyért szabadon áldozatot hozni képes, osztatlan szívű szeretet mind tökéletesebbé válása felé vezet, Istenre fókuszálva az ember egész lényét minden képességevel. A szerzetesek minden napjai ily módon liturgiává, Istennek tetsző, egészen elégő áldozattá válhatnak. E radikális Istenhez kapcsolódás vágya ösztönzi és vonja magával a világtól való távolság-vételel és elszakadást, vagyis egyfajta lemondást egy nagyobb, mi több, a legfőbb Jóért, melynek a fogadalom konkrét kereteket ad. E rövid összefoglalóból is látszik, hogy a szerzők a megszentelt életnek mint különleges Istennek szenteltségnek a *Vita Consecrata* apostoli buzdításban megfogalmazott tanítását követítik, és azt gazdagítják a tamási teológiával, amely a szerzetesi életre elsősorban úgy tekint, mint ami az istenszeretet teljességeire való törekvés ideális formája.

Ezt követően a tisztastról, a szegénységről és az engedelmeségről egy-egy hosszabb fejezetben kapunk bővebb magyarázatot, amely nem marad pusztán elméleti síkon: megnyílik egy spirituális ösvény is, amely nem nélkülözi a gyakorlati jel-

legű tanácsokat, a szerzetesség minden napjaiban megbúvó veszélyekre való figyelmeztetéset és a kézzelfogható példákat sem. A Krisztus által elénk élt három evangéliumi tanács lehetőséget nyújt arra, hogy az embert legmélyebben mozgató, ámbár bíntól sebzett vágyait ismét Isten felé irányítsa. A szegénység a javak birtoklását, a tisztság az élvezetvágyat, az engedelmesség pedig az akaratot érinti és emeli fel az Úrhoz. A tanácsok fogadalommal történő vállalása tehát az emberi személy egészsét Istennek konszkrálja, akiben Krisztus arcának vonásai és a szentháromságos szeretet misztériumának bizonyos jellegzetességei ragyoghatnak fel.

Külön fejezetet kapott a szerzetesi közösség komplex kérdése, amely felfedi annak teológiai, jogi aspektusát, valamint reflektál az előlárók és a rendtagok közti viszonyra. Az utolsó két fejezetben előtérbe kerül az Istennek szentelt élet belső és közösségi vonásain túl annak „külső”, apostoli jellege is, ami Krisztustól kapott, konkrét küldetésként fogalmazódik meg az intézmények számára, meghatározva a közösség tevékenységét és életritmusát. Figyelemre méltó az utolsó kérdéskör is, amelyben a szerzők domonkos háttere erőteljesebben megnyilvánul, s amelynek újdonsága, hogy egymással összefüggésben tárgyalja a szolgálati papságot és a megszentelt életet, ami a kereszteny élet teljességenek reményét hordozza.

Basil Cole és Paul Conner domonkos szerzetesek különösen is a 21. század szerzetesnövedékeit szólítják meg, ugyanakkor a könyv éppúgy hasznos és élvezetes olvasmánynak ígérkezik minden egyházmegyés papok és világi hívők számára, akik többet szeretnének megtudni az egyház szívében elhelyezkedő megszentelt élet intézményéről. (Ford. Karsai Nóna Mária; Kairosz, Budapest, 2017)

SCHNIDER ANIKÓ ANGELIKA

JÜRGEN METTEPENNINGEN: NOUVELLE THÉOLOGIE — ÚJ TEOLÓGIA A modernizmus örököse, a II. Vatikáni Zsinat előfutára

Mivel a magyar olvasó számára egyelőre viszonylag szerény mértékben állnak rendelkezésre a katolikus teológiának azok az alkotásai, amelyek a tizenkilencedik század eleje és a legutóbbi egyetemes zsinat vége között az oktatásban használt kézikönyvek mellett újfajta szemléletmódot kínáltak, segítséget jelent, ha ennek a bő másfél évszázadnak a teológiai folyamatai legalább áttekintések és összefoglalások révén megismérhetővé válnak. Jürgen Mettepenning belga egyháztörténész és

újságíró könyve arra vállalkozik, hogy ezen az időszakon belül bemutassa annak a három évtizednek a történetét, amelyet elsősorban az úgynevezett *nouvelle théologie*, az új teológia neve fémjelez.

A könyv egyértelműen a szerző történészi érdeklődését tükrözi. Az első rész első fejezetei a *nouvelle théologie* közel egy évszázados előzményeit tekintik át, szokatlanul nagy mennyiségű szerzőre, műcímre, vatikáni dokumentumra és szakirodalmi tételek utalva. Ez az eljárás azután a könyv további fejezeteiben is érvényesül: Mettepenningnek bámulatos szorgalommal gyűjtő össze a vizsgált teológiai történeti korszak alkotóival kapcsolatos szakirodalmat, előszeretettel hivatkozik levéltári anyagokra és nyomtatásban meg nem jelent levezésekre, kizárálag folyóiratokban megjelent tanulmányoknak ered a nyomába, és mára nagyrészt elfelejtett szerzőktől származó könyvísmertetéseket is bőségesen idéz. Ehhez viszonyítva a bemutatott művek tartalmának már jóval kevésbé szentel figyelmet, elsődlegesen az „új teológia” kibontakozásának folyamata, a megjelent művek hatástörténete és a szövegek között megállapítható összefüggések foglalkoztatják.

Ez a megközelítésmód természetesről legyen áránt jár előnyökkel és hátrányokkal. Előnye, hogy az olvasó aprólékosan részletes áttekintést kap ki-emelkedően fontos és kevésbé jelentős teológusok életútjáról, műveik keletkezéstörténetéről, és olyan vitákba nyer betekintést, amelyekről magyar nyelven mindenkorrigálásban nem lehetett módja tájékozódni. Hátránya, hogy teológiai szempontból elsősorban tartalmi elemeket nélkülöző váz kerül elő: Mettepenning azokat a műveket mutatja be, amelyek a teológia művelésének mikéntjével foglalkoznak, a teológianak a történelemhez, a Szentíráshoz, a hagyományhoz (főként a skolasztikus hagyományhoz) és a tanítóhatalhoz fűződő viszonyát boncolgatják, de magukat a teológiai tartalmakat már kevésbé vizsgálják. A szerző eljárására jellemző, hogy még az Henri de Lubac oriási vitákat generáló, *Surnaturel* című könyvről nyújtott összefoglalásból (193–197.) sem derül ki, milyen alapvető meggyőződést képvisel a jezsuita szerző. Ebből fakad, hogy Aquinói Szent Tamás neve több száz helyen szerepel Mettepenning művében, Jézus Krisztus neve viszont csupán egy-két helyüt bukkan fel.

Sajnos a magyar fordítás nem könnyíti meg a könyv befogadását. Nemcsak arról van szó, hogy Henri de Lubac említett legendás művének magyar megfelelőjeként „természetfeletti” helyett „álmvilág” szerepel a magyar kiadásban, hanem arról is, hogy helyenként tartalmi szempontból is zavaró fordulatokkal találkozunk. Nyomban a könyv bevezetésének első oldalán (16.) azt olvassuk például, hogy arról a teológiai mozgalomról hallunk majd a későbbiekben, „amely az

1930-as, 1940-es és 1950-es évektől kívánta meghatározni a II. Vatikáni zsinat katolikus teológiájának hangsúlyait”. Természetesen ezekben az évtizedekben senki sem „kívánhatta” meghatározni a későbbi zsinatot, hiszen senki sem tudott rólá: az eredeti szöveg annyit állít, hogy a mozgalom „később azután meghatározta” a zsinati teológiát. Ugyanezen az oldalon az is szerepel, hogy az „új teológiához” sorolható szerzők „nagyon sokat tettek azért, hogy a teológiát a történelmin túlra vezessék”. Az eredetiben ennek éppen az ellenkezője áll: a szóban forgó szerzők a történelemtől elvonatkoztató teológián akarták tülemejni, vagyis a történelemhez akarták visszavezetni a katolikus gondolkodást. Szintén ezen az oldalon csak az eredeti angol szöveg átnézése után válik világossá, mit jelent, hogy „a teológia kötelékeit fel kell újítani a történelemmel” (természetesen a történelemhez fűződő viszony megújításáról van szó). Sajnalatos módon a könyvhöz írt fordítói előszóban is az efféle félreértekben megnyilvánuló szellemiség fejeződik ki.

Jürgen Mettepenning könyve azonban ettől függetlenül nagy szolgálatot tesz azoknak, akik tájékozódni szeretnének a zsinat előtti teológiai folyamatokról. Kiváló és méltányos áttekintést nyújt a modernista törekvésekről (57.), hasznos összegzést dolgoz ki a negyvenes évek teológiai tendenciáiról (65–69.), és anyagát egyébként is világosan rendez el: a szerző szerint az „új teológia” története négy szakaszra osztható (a domonkosok, a jezsuiták, a németalföldiek és a zsinati folyamatok időszakára), és ebből az első hármat precízen ecseteli is. A levéltári kutatások eredményei mellett számos érdekes információ forrása, hogy a francia fejlemények mellett Mettepenning a holland és belga folyamatokba is beavatja az olvasót. A könyv nélkülözhetetlen segédeszköz lesz mindenki számára, aki meg akarja ismerni a többek között Jean Daniélouhoz, Yves Congarhoz, Henri de Lubachoz és Edward Schillebeeckxhez kötődő teológiai kezdeményezéseket, és csak remélni lehet, hogy idővel azt az igényét is ki fogja tudni elégíteni a magyar olvasó, amely e nagy teológusok máig aktuális gondolatainak megismerése iránt ébred benne a könyv elolvásása után. (Ford. Juhász Gábor Tamás; *Szent István Társulat*, Budapest, 2018)

GÖRFÖL TIBOR

SZABÓ FERENC SJ: VILÁGÍTÓ EMBEREK — IDŐSZERŰ MŰVEK

Kevesen tudhatnak ennyire gazdag életpályát maguk mögött, mint Szabó Ferenc, aki mindmáig új meg új könyvekkel lepi meg olvasót. Hogy kik a címben szereplő „világító emberek”, azzt a könyv

borítója is jelzi: Prohászka Ottokár és Mindszenty József, XVI. Benedek és Ferenc pápa.

Szabó Ferenc maga írta meg életét a Jezsuita arc-képcarnokban. A szerzetesrendek feloszlata idején jelentkezett a jezsuita rendbe, így „zugnoviciusként” kezdte a szerzetesi életét. 1956-ban Belgiumba került, itt végezte teológiai tanulmányait. 1967-ben elöljárói Rómába küldték a Vatikáni Rádió magyar tagozatának vezetésére. Negyed századot töltött itt, az egyház — és Európa — életének forrongó időszakában. Pápal tölmácsként részese lehetett fontos vatikáni-magyar tárgyalásoknak, a rádió révén pedig hozzájutott az egyház összes híreihez. 1992-ben tért hazára Budapestre, azóta szerkeszt és írja a Távlatok című folyóiratot (2010 óta online formában), tanít egyetemeken és főiskolákon, előadásokat tart a Vatikáni Rádióban és másutt, fáradhatatlanul ír tanulmányokat, publikál könyveket. (Eddig fejleszáznál több kötete jelent meg!) Önéletrajzában arról szemérmesen hallgat, hogy mindezek mellett közel áll hozzá az irodalom, költőként és irodalmárként is.

Szabó Ferenc módszere a régi építőmesterekre emlékezett. Körölköre, tégláról-téglára rakja egymásra kutatásának eredményeit. Történész munkássága főleg Pázmány Péter, Prohászka Ottokár és Mindszenty József élelművére irányul. Ennek a „triásznak” kevés jobb ismerője van nála: szívós munkával haladt előre élelműük feltárárában, hogy ezeket a részleteket aztán szintézisbe rendezze, egy-egy hatalmas monográfiában. A kutatást azonban ezután is folytatta, addigi eredményeit új fölfedezésekkel egészítette ki, hogy így az élelmű egyre teljesebbé váljon. Mostani könyvében jelentős helyet szán Prohászka Ottokárnak és Mindszenty Józsefnak — itt azonban számot kellett vennie számos eltérő, gyakran egymásnak ellentmondó véleménnyel is, amelyek „a két szágúzó magyar apostol” életét övezik. A „fehér vér-tanú” Mindszenty Józseffel kapcsolatban részletesen elemzi a vatikáni „Ostpolitik” előnyeit és hátrányait. Egyetért Balogh Margittal, a téma kiváló kutatójával, de vitatkozik is vele. Itt szokatlan érveléssel is találkozunk: az „üdvörténetet természetfölli távlatait is figyelembe vevő teológus nem ért egyet a történész állításával”. Fölmerülhet a kérdés: a teológia hogyan kaphat helyet történeti tények eldöntésében? Szabó Ferenc felfogását talán ez a mondata tükrözi leginkább: „A diplomácia egyháza megfelelkezett a vártnak egyházáról”. Mindemellett árnyaltabbá teszi a képet azzal, hogy bemutatja a vatikáni diplomata, Giovanni Cheli sajátos „különutas” szerepét

a Mindszentyvel kapcsolatos tárgyalásokban, reá hárítva (résszben) a felelősséget a szentszéki diplomácia botladozásaiért.

Szabó Ferenc fokról fokra építkező tudási módszeréből adódik, hogy gyakran hivatkozik saját körábbi publikációira, átvesz belőlük vagy éppen tovább folytatja a korábban elkezdtet gondolatmenetet. Ebből adódik persze az is, hogy olykor egész bekezdések ismétlődnek a különböző fejezetekben. Módszerére utal például a 102. oldal egyik lábjegyzete: „Amikor most, 2018 májusában, készülök könyvemhez tanulmányaimat összegyűjtöm, jelzem, hogy — tíz év után — megjelent egy idevonatkozó olasz dokumentáció...” Mindszenty *Emlékíratainak* új, teljesebb kiadása után írja: azt olvasva „szerelemnem kicsit jobban kifejteni, amit A Vatikán keleti politikája közelről című monografiámban röviden összszefoglaltam”. Hasonlóképpen fűz „két utólagos jegyzetet” a „Mindszenty ügyhöz”.

A szerző azonban nemcsak történész, hanem „szemtanú” is, főleg az elmúlt hat évtizedben történtek esetén. „Járászt személyes emlékek alapján” idézi fel például az 1948-as zalaegerszegi Máriakongresszust, benne Mindszenty beszédével: „az emelvénystől három méterre álltam”, írja. A személyes hangüés jellemzi a római tartózkodása idején történt eseményeket is: „Ezeket az éveket (1967–1978) mint a Vatikáni Rádió munkatársa VI. Pál szolgálatában töltöttem, így közelről figyelhettem...” Balogh Margit történész könyvének olvásásakor „újraéltem korom egyház- és politikatörténetét, kezdve zalaegerszegi diákevéimtől a vegyes migrációs tapasztalatokig”. „A Vatikáni Rádiónál hivatalból is bepillanthattam az Ostpolitik kulisszatitkaiba.” „Itt jut eszembe egy magánbeszélgetésem a Vatikáni Rádiónál az Amerikából hazatért Lékai László bíborossal.”

A könyv második fele „újabb tanulmányok” címmel már a jelennel foglalkozik. Ezek az írások főként XVI. Benedek és Ferenc pápa portréját, illetve kettejük „szellemi rokonságát” rajzolják meg, továbbá az Eucharisztíáról szólnak, a világkongresszusra való előkészületként. A történész és szemtanú útja folytatódik. A kötet sajátos értékeit maga a szerző jelöli meg bevezetőjében: „Olyan szellem-, teológiai és egyháztörténeti vázlat, (...) amely követi a huszadik századot a modernizmustól a II. Vatikáni zsinaton át napjainkig”. Azt kívánjuk, hogy hasonló lendülettel folytathassa „vázlatát” a huszonegyedik században is. (JTMR — Távlatok, Budapest, 2018)

LUKÁCS LÁSZLÓ

Tisztelettel köszöntjük a nyolcvanéves Kenyeres Zoltánt, szerkesztőbizottságunk tagját!

SOMMAIRE*La spiritualité chrétienne hier et aujourd’hui*

- MAURA ZÁTONYI: Hildegarde de Bingen sur le mystère de la vie accomplie
- ASZTRIK VÁRSZEGI: Les racines et les tendances actuelles de la spiritualité chrétienne
- ZSUZSANNA LACZKÓ: L’actualité de la spiritualité contemplative
- PÉTER MUSTÓ:
- Poèmes de Géza Aczél, Tamás Filip, Tamás Halmai et Péter Oravecz
  - Une échange de lettres entre le Pape Benoît XVI et Arie Folger, Grand rabbin de Vienne
  - Entretien avec Thomas Keating

INHALT*Christliche Spiritualität einst und heute*

- MAURA ZÁTONYI: Hildegard von Bingen über das Geheimnis des erfüllten Lebens
- ASZTRIK VÁRSZEGI: Wurzeln und aktuelle Schwerpunkte der christlichen Spiritualität
- ZSUZSANNA LACZKÓ: Über die Aktualität der kontemplativen Spiritualität
- PÉTER MUSTÓ:
- Gedichte von Géza Aczél, Tamás Filip, Tamás Halmai und Péter Oravecz
  - Briefwechsel zwischen Papst Benedikt XVI und Arie Folger, Oberrabbiner von Wien
  - Gespräch mit Thomas Keating

CONTENTS*Christian Spirituality Once and Today*

- MAURA ZÁTONYI: Hildegard of Bingen about the Mystery of Fulfilled Life
- ASZTRIK VÁRSZEGI: Roots and Current Priorities of Christian Spirituality
- ZSUZSANNA LACZKÓ: About the Relevance of Contemplative Spirituality
- PÉTER MUSTÓ:
- Poems by Géza Aczél, Tamás Filip, Tamás Halmai and Péter Oravecz
  - Correspondence between Pope Benedict XVI and Arie Folger, Chief Rabbi of Vienna
  - Interview with Thomas Keating

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Felelős szerkesztő: PUSKÁS ATTILA Főszerkesztő-helyettes: GÖRFÖLTIBOR

Szerkesztők: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, VÖRÖS ISTVÁN

Szerkesztőbizottság: HAFNER ZOLTÁN, HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördező: NÉMETH ILONA Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024;

Nyomdai munkák: Séd Könyvkiadói Kereskedelmi és Nyomdaipari Kft., Ügyvezető igazgató: Dránovits István

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: 1052 Budapest, Piarista köz. 1. Telefon: 317-7246; 486-4443. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 48.

Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala.

Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletága, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők.

A Magyar Posta Zrt. postacíme: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármelyik postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt. fenti elérhetőségein.

A Vigilia csekkezszáma száma: OTP V. ker. 11707024-20373432. Előfizetési díj: egy évre 6.000,- Ft, fél évre 3.000,- Ft, negyed évre 1.500,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 6.000,- Ft/év + postaköltség, tengerentúli országok: 100,- USD, illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10-14 ÓRA
KÉZIRATOKAT NEM ÖRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA

Alapítvány
a Közjóléért

Nemzeti
Együttműködési
Alap

Ára: 600 Ft

VIGILLA

SZEMLE

- SÁNDOR IVÁN
  - ZOLTÁN GÁBOR
  - KRUSOVSKY DÉNES
  - RAB GUSZTÁV
  - ADAMIK TAMÁS
  - BASIL COLE OP –
  - PAUL CONNER OP
  - JÜRGEN METTEPENNINGEN
  - SZABÓ FERENC SJ
- Gyöngyösi István levelei és iratai
A hetedik nap
Szomszéd. Orgia előtt és után
Akik már nem leszünk sosem
Sabaria, avagy Szent Márton köpenye
Carmina Rustica. Versek és műfordítások
- Teljes keresztenység
Nouvelle théologie – Új teológia
Világító emberek – időszerű művek

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Baráth Tibor, Bonivárt Ágnes, Csehy Zoltán,
Darvasi Ferenc, Göröföl Tibor, Lukács László,
Orbán Róbert, Schnider Anikó Angelika és
Simon Lajos Zoltán

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- A félelemről
- A mai ifjúság
- Baán Izsák, Heidl György, Mohay Réka,
Patsch Ferenc, Tringer László, Jan-Heiner
Tück és Vincze Krisztián tanulmánya
- Czigány György, Dobai Lili, Falcsik Mari,
Zbigniew Herbert, Kun Árpád,
Markó Béla, Márton László, Térey János,
Villányi László és Vörös István írása

